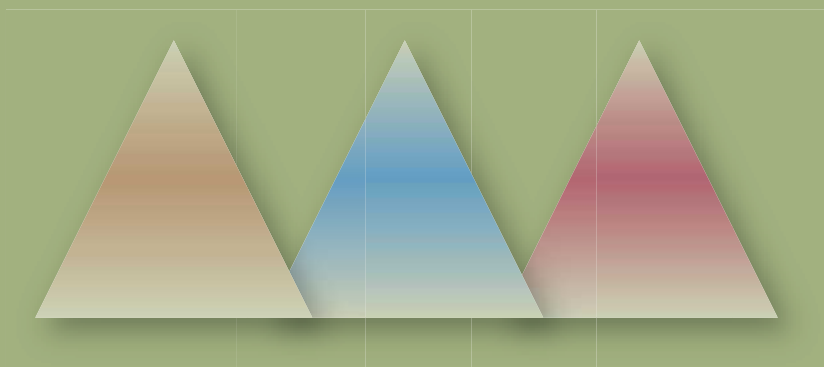

Idrott och hälsa

Beställningsadress:
Fritzes kundservice
106 47 Stockholm
Telefon: 08-690 95 76
Telefax: 08-690 95 50
E-postadress: skolverket@fritzes.se
www.skolverket.se

Beställningsnummer: 05:890
ISBN: 91-85009-78-4

Tryck: Elanders Gotab
Stockholm 2005
Upplaga: 1 000 ex

Nationellt centrum för främjande
av fysisk aktivitet hos barn och ungdom

ÖREBRO UNIVERSITET

Nationella utvärderingen av grundskolan 2003 (NU-03)

Idrott och hälsa

Charli Eriksson
Kjell Gustavsson
Mikael Quennerstedt
Karin Rudsberg
Marie Öhman
Lena Öjjen

I denna ämnesrapport inom ramen för Skolverkets nationella utvärdering av grundskolan 2003 (NU-03), redovisas en fördjupad analys av resultaten för Idrott och hälsa.

Rapporten är framtagen av Nationellt centrum för främjande av fysisk aktivitet hos barn och ungdom (NCFE) samt Örebro universitet i samverkan. I Skolverkets analysgrupp har Ann-Sofi Persson-Stenberg svarat för kontakterna med forskargruppen.

Förord

Nationella utvärderingen av grundskolan 2003 har initierats av Skolverket för att ge en bild av grundskolans utveckling under 1990-talet. Konstruktionen av utvärderingsinstrument, analyser av insamlade data och rapportering från de ämnesstudier som ingått i utvärderingen har lagts ut som särskilda uppdrag på forskargrupper vid universitet och högskolor runt om i landet.

Skolverket har centralt, via en analysgrupp vid utredningsavdelningen, genomfört analyser av gemensamma frågor i de olika ämnesenkäterna till lärare och elever och svarat för slutrapporteringen. I Skolverkets analysgrupp har ingått Oscar Öquist (projektledare), Sten Söderberg (bitr. projektledare), Gunhild Bartholdsson, Daniel Gustavsson, Gunnar Iselau, Caroline Klingensterina, Christian Lundahl, Gunilla Olsson, AnnSofi Persson-Stenborg (Myndigheten för Skolutveckling), Camilla Thinsz-Fjellström och Aina Tullberg. Skolverket har hittills utgivit en sammanfattning av resultatbilden i rapporten ”Nationella utvärderingen av grundskolan 2003, sammanfattande huvudrapport”. Kopplade till denna rapport finns de olika ämnesstudierna redovisade i tre separata skrifter med den övergripande titeln ”Nationella utvärderingen av grundskolan 2003, huvudrapport”.

Föreliggande rapport utgör den mer fördjupade ämnesrapporteringen från den forskargrupp som svarat för ämnet Idrott och hälsa. Rapporten är framtagen av Nationellt centrum för främjande av fysisk aktivitet hos barn och ungdom (NCCFF) samt Örebro universitet i samverkan. I Skolverkets analysgrupp har Ann-Sofi Persson-Stenborg svarat för kontakterna med forskargruppen.

Stockholm i januari 2005

Oscar Öquist

Undervisningsråd, projektledare

Innehåll

Författarnas förord	7
1. Inledning	10
2. Resultat från 2002 års studie	14
2.1 Skolledares perspektiv på skolämnet idrott och hälsa	14
2.2 Lärares perspektiv på Idrott och hälsa	18
2.3 Elevers perspektiv på Idrott och hälsa	29
3. Det offentliga talet om skolämnet Idrott och hälsa	42
3.1. Skolämnet idrott och hälsa i samhället – ett mediaperspektiv	42
3.2. Ämnets hälsofokus förändras!? – ett styrdokumentsperspektiv	49
3.3. Idrott och hälsa som skolämne – en tolkning av läromedel	57
4. Uppfattning om skolämnet Idrott och hälsa i jämförelse med andra ämnen	76
4.1. Attityder till ämnena	76
4.2. Arbetssätt, kommunikation och undervisning	80
5. Om ämnet Idrott och hälsa – resultat från NU 2003	84
5.1. Undervisningen	84
5.2. Lärandet	100
5.3. Lärarna	107
5.4. Eleverna	120
6. Skolämnet Idrott och hälsa – en jämförelse mellan 1992 och 2003	136
6.1. Vad har eleverna lärt sig?	136
6.2. Nås målen?	142
6.3. Lärares perspektiv och inriktning	146

7. Slutsatser, utvecklingsmöjligheter och utvecklingsbehov	152
7.1 Lärmiljö	152
7.2 Ämnesinnehåll	153
7.3 Betyg och bedömning	156
7.4 Arbetsformer, inflytande och delaktighet	159
7.5 Faktorer som kan förklara utfallet	160
7.6 Utveckling av ämnets identitet	162
Referenser	164

Författarnas förord

Denna ämnesrapport bygger på samverkan mellan forskare och lärare inom olika discipliner av betydelse för skolämnet idrott och hälsa. Genom uppdrag från Skolverket har vi fått möjlighet att gemensamt arbeta med att belysa hur skolämnet utvecklats under senare år.

Senast en nationell utvärdering av idrottsämnet i grundskolan gjordes var 1992 (NU-92). Den genomfördes av rektorn Lennart Mattsson vid dåvarande Gymnastik- och Idrottshögskolan (GIH) i Örebro. På basen av denna studie gjordes en preanalys över hur styrdokumentet förändrats, och vilka frågor i NU-92 som kunde upprepas, omformuleras eller inte längre var aktuella. Denna analys genomfördes av Karin Andersson och Mattias Folkesson vid Institutionen för idrott och hälsa, Örebro universitet.

Under 2002 fick Institutionen för idrott och hälsa möjlighet att genomföra regeringsuppdraget till Skolverket att undersöka läget i skolämnet med bakgrund i den ogynnsamma utvecklingen av barns och ungdomars levnadsvanor och hälsa. Uppdraget genomfördes av forskare vid Institutionen för idrott och hälsa vid Örebro universitet (Charli Eriksson [projektledare], Jan Mustell, Mikael Quennerstedt, Karin Rudsberg och Marie Öhman [då Sundberg]). I arbetet medverkade forskare från Pedagogiska institutionen (Kjell Gustavsson, Lena Öijen [då Svensson]) och Institutionen för beteende-, social och rättsvetenskap (Therese Johansson). Sedan publiceringen av rapporten har vi diskuterat resultaten med många olika företrädare för skolan och skolämnet vid konferenser och seminarier, inte minst sedan starten av Nationellt centrum för främjande av fysisk aktivitet hos barn och ungdom (NCFF), som regeringen inrättat vid Örebro universitet.

På basen av studierna hösten 2002 utformades de ämnesspecifika frågeinstrumenten inom NU-03. Forskargruppen består nu av Charli Eriksson (professor i folkhälsovetenskap, Institutionen för vårdvetenskap och föreståndare vid Nationellt centrum för främjande av fysisk aktivitet bland barn och ungdom), Kjell Gustafsson (lektor, Pedagogiska institutionen),

Mikael Quennerstedt (doktorand i pedagogik, Institutionen för idrott och hälsa), Karin Rudsberg (projektsekreterare och universitetsadjunkt, Institutionen för idrott och hälsa), Marie Öhman (doktorand i sociologi och universitetsadjunkt, Institutionen för idrott och hälsa) och Lena Öijen (doktorand i pedagogik, Pedagogiska institutionen). Genom den skiljda professionella, disciplinära och institutionella förankringen har vi tillsammans kunna bidra till att skolämnet idrott och hälsa utvecklas till ett kunskapsområde där vetenskaplig kunskap, praktisk kunskap och praktisk klokhet samverkar.

Av mycket stort värde har stödet från Skolverket varit genom undervisningsrådet Oscar Öqvist, som ansvarade för regeringsuppdraget 2002 och NU-03. Den klokhet och tilltro till vår förmåga att genomföra komplicerade studier med korta tidsperspektiv har varit ovärderlig. Ett stort tack går även till Daniel Gustafsson (statistiker), och vår särskilda kontaktperson AnnSofi Persson-Stenborg, båda vid Skolverket.

Det är många som på olika sätt bidragit till studiernas genomförande genom tekniskt stöd, samtal och inte minst av att delta med sin tid och sitt engagemang i besvarande av våra många frågor. Det är vår förhoppning att våra mödor med att försöka förstå ämnets innehåll via att läsa, lyssna, fråga, observera och samtala bidrar till vidareutveckling av ett viktigt skolämne med betydelse för såväl hälsa som lärande på både kort och lång sikt. Att vara i en forskargrupp är en ovärderlig hjälp i att överleva kraschade datorer och att ytterligare en gång vända på perspektivet för att se det nya som ligger och väntar på oss. För oss är det till stor glädje om du som läsare ger oss feedback på vår rapport. Vi kommer även att fortsätta analysera detta rika material, som denna första rapport bara översiktligt kan redovisa. Genom hemsidan för ncff (www.oru.se/ncff) kan du framgent få tag på våra kommande vetenskapliga rapporter.

Örebro den 15 februari 2005

Forskningsgruppen genom

Charli Eriksson, Mikael Quennerstedt och Marie Öhman

Inledning

1. Inledning

Denna ämnesrapport för skolämnet idrott och hälsa är en del av den nationella utvärderingen av grundskolan 2003 (NU-03). Utvärderingens huvudsyfte är att ...som underlag för nationella beslut om grundskolan

- ge en helhetsbild av måluppfyllelsen i grundskolan, ämnesvis och i ett övergripande perspektiv,
- visa på förändringar sedan den nationella utvärderingen 1992,
- peka på behov av insatser. (Skolverket 2004, s 10)

Hela nationella utvärderingen omfattar år 5 och år 9 i grundskolan, där år 9 särskilt uppmärksammas. Sexton av grundskolans ämnen ingår i utvärderingen som i sin helhet gått ut till 10 000 elever, 1 900 lärare vid 197 skolor samt till föräldrar som har barn i år 9. I år 9 är urvalet drygt 6 700 elever och deras föräldrar, drygt 1 600 lärare samt 120 rektorer.¹ Även registerdata från Statistiska centralbyrån (SCB) har samlats in avseende elevernas slutbetyg, föräldrars utbildning samt rektorers utbildning.

Föreliggande rapport är en ämnesrapport avseende skolämnet idrott och hälsa i år 9 i grundskolan. Rapporten består av sju kapitel, där detta inledande kapitel utgör det första. Redovisningen består av tre huvuddelar.

Den *första delen* ger en inledning och bakgrund till studien år 2003. I *kapitel 2* redovisas det tidigare regeringsuppdraget om skolämnet idrott och hälsa som vår forskargrupp genomförde under hösten 2002. Uppdraget var att

”utvärdera och analysera undervisningen i ämnet Idrott och hälsa i förhållande till kursplanerna samt utvärdera i vilken mån eleverna deltar i och fullföljer utbildningen. Orsaker till bristande måluppfyllelse skall analyseras. Därutöver skall verket analysera hur undervisningens uppläggning påverkar elevernas inställning till ämnet och förståelsen för behovet av fysiska aktiviteter”.

I kapitlet presenteras kortfattat resultatet från enkätstudierna till skolläda-re, lärare samt elever i år 6, år 9 och år II på gymnasiet. *Kapitel 3* behandlar det offentliga talet om skolämnet idrott och hälsa, och består av tre delar; en analys av mediabilden av ämnet, en styrdokumentsanalys samt en läromedelsanalys. Dessa ger en bild av förändringar i ämnet över tid, samt placerar även ämnet i ett samhällsperspektiv.

---

¹ För bortfall och urval i övrigt se den sammanfattande huvudrapporten för NU-03 (Skolverket 2004).

Den *andra delen* redovisar huvudresultaten i ämnesstudien kring idrott och hälsa i år 9 i grundskolan. I denna rapport redovisas de delar av NU-03 studien som är intressanta just för detta ämne såväl från enkätstudien som helhet, som från den specifika ämnesenkäten. I och med detta kan en mängd intressanta resultat och jämförelser att presenteras. I rapporten används för ämnesjämförande delar och vissa delar som avser bakgrundsfaktorer och elevernas slutbetyg hela NU-03 urvalet bestående av 6 788 elever. För de mer ämnes-specifika delarna, i ämnesenkäten, utgörs urvalet av 2 407 elever² samt 82 lärare.³ I *kapitel 4* presenteras ämnet idrott och hälsa i jämförelse med de femton andra skolämnen som utvärderas i NU-03. Här lyfts det som är av särskilt intresse för ämnet idrott och hälsa fram. Övriga ämnesjämförelser presenteras i Skolverkets sammanfattande huvudrapport (2004). *Kapitel 5* består av en presentation av resultaten av enkäterna i NU-03. De presenteras under rubrikerna; undervisningen, lärandet, lärarna samt eleverna. För *kapitel 6* är utgångspunkten att visa på vissa förändringar i ämnet sedan den nationella utvärderingen som genomfördes 1992 (Matsson 1993).

Den *tredje delen* ger en samlad diskussion av skolämnet idrott och hälsa i grundskolan.

I rapportens avslutande kapitel – *kapitel 7* – sammanfattas och kommenteras resultaten av studien. Utifrån studiens resultat presenteras även några teman för vidare diskussion och några utvecklingsbehov i ämnet.

Referenslistan i slutet av rapporten ger läsarna möjlighet till ytterligare fördjupning inom området idrott och hälsa. Vilket är ett skolämne som mer än hälften av föräldrarna tycker är ett av de fem viktigaste ämnena för barnets utveckling och lärande.

---

² Bortfallet var på 9,1 procent.

³ Bortfallet var på 17,1 procent.

**Resultat från
2002 års studie**

2. Resultat från 2002 års studie

I detta kapitel presenteras delar av resultaten från den utvärderingsstudie som genomfördes under 2002 (Eriksson m fl 2003). Studien är ett uppdrag från regeringen, som formulerade uppdraget enligt följande:

”Skolverket skall utvärdera och analysera undervisningen i ämnet Idrott och hälsa i förhållande till kursplanerna samt utvärdera i vilken mån eleverna deltar i och fullföljer utbildningen. Orsaker till bristande måluppfyllelse skall analyseras. Därutöver skall verket analysera hur undervisningens uppläggning påverkar elevernas inställning till ämnet och förståelsen för behovet av fysiska aktiviteter. Samråd skall ske med timplanedlegationen. Uppdraget skall redovisas i anslutning till årsredovisningen”.

Denna studie har varit en grund för de frågor som ställdes i ämnesenkäten i NU-03 och kapitlet kan i denna rapport ses som en bakgrund som delvis belyser samma frågor som gjorts i NU-03 studien. 2002 års utvärdering av idrott och hälsa i grund- och gymnasieskolan består i sin helhet av skolledarenkäter, lärarenkäter, elevenkäter, läroplans- och arbetsplansanalyser, lärarintervjuer, videoanalyser samt analyser av läromedel och media. Genom att kombinera olika metoder har vi i denna studie försökt att ge skolämnet en nyanserad, relevant och allsidig belysning. Här presenteras i korthet resultaten från enkäterna till skolledare, lärare i idrott och hälsa samt till elever i år 6, 9 och gymnasiets andra år.

2.1 Skolledares perspektiv på skolämnet Idrott och hälsa

Genom en särskild enkät har skolledare vid 200 grundskolor och 100 gymnasieskolorna givits möjlighet att bidra till bilden av skolämnet Idrott och hälsa. Av de tillfrågade deltog 155 skolledare från grundskolor (78 %) och 83 från gymnasieskolor (83 %). Majoriteten av grundskolans skolledare är kvinnor (64 %), medan män dominerar som skolledare på gymnasieskolorna (71 %). I det följande redovisas svaren på våra frågor för skolledarna som grupp, såvida det inte finns signifikanta skillnader mellan de från grundskolan respektive gymnasiet. Nio av tio skolledare har lärarutbildning, och drygt 70 procent har skolledarutbildning. I tillägg till detta har skolledarna under de senaste fem åren i stor utsträckning deltagit i fortbildning för skolledare (84 %). Skolledarna hade mindre ofta deltagit i fortbildning i hälsa (29 %) eller i idrott (12 %). Fyra av tio skolledare är aktiva inom idrottsrörelsen utanför skolan. Nio av tio skolledare trivs bra eller mycket bra med sitt arbete.

Om verksamheten på skolan

Skolledarna ombads bedöma det sociala klimatet på sin skola. Ett gott samarbetsklimat dominerar (90 %) liksom en stark gemenskap (80 %). Omkring 60 procent bedömer klimatet som förnyande. Stödet från kollegor och från föräldrar är på en lagom nivå, medan en tredjedel menar att stödet från kommunledningen är för litet. Var femte grundskola deltar i försöken med slopad timplan, men endast en gymnasieskola.

Skolledarna fick i ett par frågor redovisa om det vid deras skola fanns en gemensam ämnesövergripande planering för arbetet inom en rad områden och ämnesövergripande arbetsområden i form av tema eller projekt. I Tabell 2.1 redovisas detta fördelat på grundskola och gymnasium. Mer än 9 skolor av 10 har ämnesövergripande planering när det gäller elevvård, mobbning, skolutveckling och elevinflytande. Grundskolan har i mycket större utsträckning än gymnasieskolan sådan planering när det gäller föräldramedverkan. Tre fjärdedelar av gymnasieskolorna har ämnesövergripande planering när det gäller tobak, alkohol, droger och hälsa, medan denna andel är lägre i grundskolan särskilt när det gäller alkohol, droger och tobak.

Tabell 2.1 Ämnesövergripande planering och arbetsområden (%)

	Grundskola	Gymnasium	Totalt
Gemensam planering:			
Hälsa	71	74	72
Alkohol	56	75	63 **
Droger	57	78	66 **
Tobak	59	73	64 *
Mobbning	99	92	97 **
Elevvård	97	96	97
Elevinflytande	89	92	90
Föräldramedverkan	87	39	70 ***
Miljö	74	61	70 *
Skolutveckling	92	91	92
Arbetsområden (tema/projekt):			
Fysisk aktivitet	90	77	86 *
Sexualitet och samlevnad	50	68	57 *
Hälsofrämjande	85	76	82

I rapporten redovisas signifikansnivåer med symbolerna: * = <.05 (signifikant på 5-procentsnivån), ** = <.01 (signifikant på 1-procentsnivån) och *** = <.001 (signifikant på 1-promillesnivån).

Fysisk aktivitet och frågor om hälsofrämjande är vanliga ämnesövergripande arbetsområden i grundskolan men även i tre fjärdedelar av gymnasieskolorna. Vanliga ämnesövergripande arbetsområden är även sexualitet och samlevnad.

Skolledarna anser att ämnet Idrott och hälsa är viktigt i jämförelse med andra ämnen (Tabell 2.2). Drygt hälften anser att stor förståelse finns hos andra lärare för ämnet, i större utsträckning bland lärare på grundskolan än på gymnasiet. Sju av tio skolledare anser att lärarna i idrott och hälsa deltar mycket i skolans hela verksamhet och något färre anger stor delaktighet i det pedagogiska utvecklingsarbetet på skolan.

Tabell 2.2 Skolledarnas uppfattning om ämnets ställning inom skolan

	--	-	0	+	++
Hur viktigt tycker Du att ämnet Idrott och hälsa är i jämförelse med andra ämnen?	0	2	56	39	4
Hur stor förståelse finns för ämnet Idrott och hälsa hos lärare inom andra ämnen?	0	11	35	44	10 ***
	Gr: 7	30	52	12	
	Gy: 21	43	30	6	
Hur delaktiga tycker Du att lärarna i Idrott och hälsa är i skolans hela verksamhet?	2	11	17	43	27
Hur delaktiga är lärare i Idrott och hälsa i pedagogiskt utvecklingsarbete på Din skola?	3	9	26	39	23

Inställning till skolämnet

Skolledarna framhåller att det är viktigt att skolans undervisning i idrott och hälsa ger eleverna möjlighet att ha roligt genom fysisk aktivitet, mer betonat i grundskolan än i gymnasiet. Vidare skall den ge förbättrad fysik och en positiv syn på kroppen. Därefter betonas bättre självförtroende och att lära om hälsa, vilket betonas mer i gymnasiet än i grundskolan (Tabell 2.3). Var femte skolledare lyfter fram att prova på olika idrottsaktiviteter som bland det mest viktiga för undervisningen.

Tabell 2.3 Skolledarnas bedömning av de tre viktigaste lärdomarna av skolans undervisning i Idrott och hälsa, rangordnade

	Grundskola	Gymnasium	Totalt
1. Ha roligt genom fysisk aktivitet	73	50	65 ***
2. Förbättrad fysisk	41	47	43
3. Få en positiv syn på sin kropp	47	34	42
4. Lära sig samarbeta	43	30	39

Tabell 2.3 forts.

5. Bättre självförtroende	37	33	36
6. Lära sig om hälsa	19	59	33 ***
7. Prova på många idrottsaktiviteter	20	20	20
8. Utveckla sin kreativitet	5	11	8
9. Kunskap i idrottsaktiviteter	5	10	7
10. Lära sig använda kunskaper från andra ämnen inom Idrott och hälsa	5	1	4
11. Springa av sig	2	1	2
12. Lära sig konkurrera	0	0	0
Tävla	0	0	0
Utveckla sin kritiska förmåga	0	0	0

Tiden för undervisningen i ämnet Idrott och hälsa har minskat de sista fem åren menar var tredje av skolledarna inom gymnasieskolan jämfört med grundskolan där mindre än var tionde anser att tiden minskat (Tabell 2.4). Frånvaron betraktas som ett problem i större utsträckning i gymnasieskolan (63 %) än i grundskolan (15 %). När det gäller inställningen till om ett slopande av betygen i ämnet Idrott och hälsa skulle påverka ämnet och undervisningen är svaren olika från skolledare inom grund- respektive gymnasieskolan. I grundskolan bedöms detta positivt av 36 procent och negativt av 19 procent medan i gymnasieskolan gäller det omvända, 16 procent positivt och 48 procent negativt.

Tabell 2.4 Skolledarnas uppfattning om ämnet Idrott och hälsa

	--	-	0	+	++
Har tiden för undervisningen i ämnet Idrott och hälsa minskat de sista fem åren?	Nej, inte alls 57	12	14	15	ja, i mycket hög grad 1 ***
	Gr: 62	13	16	8	1
	Gy: 46	11	11	30	2
Anser Du att frånvaron på lektionerna i ämnet Idrott och hälsa är ett problem?	Nej, inte alls 35	21	12	19	ja, i mycket hög grad 13 ***
	Gr: 47	28	11	7	7
	Gy: 12	9	16	40	23
Hur tror Du att ett slopande av betyg i ämnet Idrott och hälsa skulle påverka ämnet och undervisningen?	Mycket negativt 14	16	42	16	Mycket positivt 13 ***
	Gr: 10	9	45	21	15
	Gy: 20	28	36	6	10

Kommentar

Skolledarna har en viktig roll i det svenska skolsystemet. Som grupp betraktat har skolledarna god arbetstrivsel. Det sociala klimatet är gott och majoriteten av skolledarna har utbildning till lärare och skolledare. Ämnesövergripande planering pågår i nästa alla skolor när det gäller elevvård, mobbning, skolutveckling och elevmedverkan. Sådan planering för hälsa saknas dock för var fjärde skola. Skolledarna betonar vikten av skolämnet Idrott och hälsa. Det viktigaste att uppnå i ämnet Idrott och hälsa i grundskolan är att ha roligt genom fysisk aktivitet, och i gymnasiet att lära om hälsa. Skolledarna bedömer frånvaron som ett problem på gymnasiet och att det skulle få en negativ inverkan på ämnet om betyget slopas.

2.2 Lärares perspektiv på Idrott och hälsa

I detta avsnitt behandlas den breddenkät som skickades ut till 200 ämnesansvariga lärare för Idrott och hälsa i grundskolan och 100 ämnesansvariga lärare för Idrott och hälsa i gymnasieskolan. Målsättningen med en breddenkät var att kunna ge en översiktlig bild av hur skolor i Sverige behandlar skolämnet Idrott och hälsa och hur lärarna upplever sin situation.

Lärarnas inskickade svar har tillsammans givit en hög svarsfrekvens (75 %) och man har på ett gediget och engagerat sätt svarat på frågorna. Många lärare har använt tom plats i enkäten för att delge oss sina övriga synpunkter eller förtydligat svar som inte rymts inom enkätens egentliga utrymme. Dessa synpunkter kommer dock inte att redovisas här.

De huvudsakliga frågeställningar som enkäten berör handlar om:

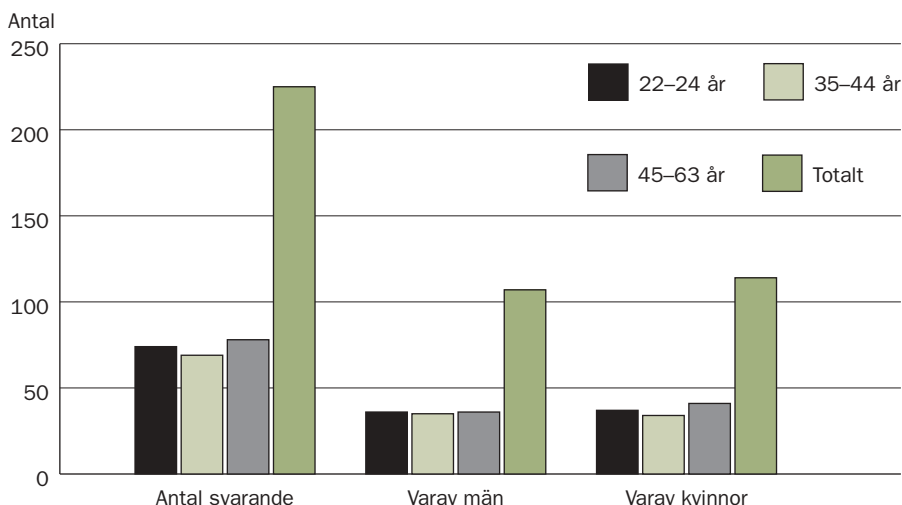
- lärarnas bakgrund, vilken utbildning de har och hur deras undervisningssituation ser ut
- vad lärarna tycker om sitt arbete, skolklimatet, hur man trivs och hur väl integrerad man är i skolans övriga arbete
- vad lärarna har för syfte och mål med sin undervisning
- vilket innehåll som är vanligast och vilket som anses viktigast
- friluftsverksamhet samt
- närvaroproblematiken.

Lärarnas bakgrund, utbildning och undervisningssituation

Stickprovet består av 225 lärare, varav 114 är kvinnor och 107 män.

Det finns en stor spridning i lärarnas ålder. Den yngsta är 22 år och den äldsta 63 år. Medelåldern för lärarna är 40 år (Figur 2.1).

Figur 2.1 Lärarnas ålder och kön

Det är en stor spridning över hur många elever varje lärare undervisar. Var femte lärare har 50 eller färre elever i sin undervisning. Var fjärde lärare har 250 eller fler elever. Samvariationen mellan storleken på skolan där man jobbar och hur många elever man har i sin undervisning är mycket hög (0.64, $p < .001$). I den första geografiska indelningsgruppen, storstäder och förortskommuner, har man ett högre antal elever i undervisning än på andra platser i Sverige. I vår tredje geografiska indelningsgrupp, glesbygd, har man minst antal elever i sin undervisning.

Drygt hälften av de tillfrågade lärarna undervisar i annat ämne än Idrott och hälsa. Det som är vanligast att kombinera med undervisning i Idrott och hälsa är uppgifter som klassföreståndare/klasslärare, undervisning i ett annat idrottsrelaterat ämne, ex specialidrott samt matematik. Lärarna som bara undervisar i Idrott och hälsa kommer i denna delrapport att kallas ettämneslärare och de som undervisar i mer än bara Idrott och hälsa, kommer att benämnas som flerämneslärare.

Medelvärdet på hur länge man arbetat som idrottslärare är 14 år. Den största gruppen utgör de lärare som jobbat i åtta år eller mindre. Det finns lärare som är helt nya i yrket och en fjärdedel av lärarna har jobbat 23 år eller längre. Den som arbetat längst har arbetat i 40 år.

Många av lärarna har en akademisk lärarutbildning. Drygt 80 procent av de tillfrågade lärarna har lärarutbildning och lika ofta har de idrott i sin akademiska lärarutbildning. Det är färre utbildade lärare på grundskolan än på gymnasiet. Denna enkät var dock ställd till *ämnesansvarig* i Idrott och hälsa, och i

vårt stickprov har fler lärare akademisk lärarutbildning än i den totala idrottslärarkåren, där i grundskolan 69 procent och i gymnasieskolan 77 procent har pedagogisk utbildning (Sveriges Offentliga Statistik, SCB 2002). Genomsnittet för alla ämnen för hur många lärare som har en pedagogisk utbildning är på grundskolan 80 procent och på gymnasiet 77 procent. Lärarkåren har utbildat sig under olika läroplansperioder. Det är 37 procent av de lärare med lärarexamen som utbildats sig efter det att Lpo-94 hade utformats.

Hur upplever lärarna det sociala klimatet på skolorna?

Det sociala klimatet har berörts med ett antal frågor på femgradiga skalor om bl a hur lärarna trivs med sitt arbete som lärare i Idrott och hälsa, och hur väl integrerad de känner sig med skolans övriga verksamhet. En majoritet av lärarna (84 %) upplever stor eller mycket stor trivsel med arbetet. Ingen har angivit att de har mycket liten trivsel. Man upplever att man i stor grad är delaktig i skolans övriga verksamhet. Här finns det dock en skillnad mellan ettämnes- och flerämneslärare. Ettämneslärarna känner sig inte lika delaktiga i skolans hela verksamhet som flerämneslärarna gör. Ettämneslärarna är inte heller lika delaktiga i pedagogiskt utvecklingsarbete på skolorna.

Vad är det då som gör att lärarna i Idrott och hälsa trivs så bra? Vi ställde frågan ”Vad är det bästa med att vara lärare i Idrott och hälsa, enligt Din åsikt?” för att få en inblick i det gillande som lärarna uttrycker inför sitt yrke. Nedan följer några exempel på hur svaren löd:

Att arbeta med unga människor och ha en bra chans att leda in dem på en hälsofrämjande väg

Att få eleverna att känna lust inför idrott. Att få dom att vilja röra sig och tycka det är kul.

Att se barn utvecklas motoriskt och socialt.

Roligt att jobba med rörelser istället för teori.

Mötet med eleverna, glädjen i rörelsen, lärarjobbets frihet.

Det gemensamma och mest utmärkande draget i svaren är mötet med barnen och det ”praktiska” momentet i undervisningen. Att arbeta med rörelseglädje lyfts fram som en av de positiva sidorna med att vara idrottslärare. Lärarna tycker själva att det är kul och att det känns bra att röra på sig, och vill gärna förmedla detta synsätt och denna känsla till eleverna. Många lärare tycks ha en vilja att få eleverna att välja ett hälsosamt liv med ett långsiktigt perspektiv och således ser man undervisningen i Idrott och hälsa som en del i ett livslångt lärande.

Vad vill lärarna att deras undervisning ska ge eleverna?

Innehållet och formen på lektionerna i Idrott och hälsa kan delvis influeras av vad lärarna har för inställning till vad som är viktigt att eleverna lär sig på lektionerna. Vi frågade lärarna vad de tycker är mest respektive minst viktigt att idrottsundervisningen ger eleverna. De kunde välja på 14 olika alternativ (se tabell 2.5) och fick ange vilka av alternativen de ansåg vara de tre mest viktiga och de tre minst viktiga.

Den viktigaste lärdomen som undervisningen ska ge enligt lärarna är att eleverna har roligt genom fysisk aktivitet. Näst viktigast är att eleverna lär sig att samarbeta och tredje viktigast är att eleverna får en förbättrad fysik. Det minst viktiga anses ”lära sig konkurrera” vara. Näst minst viktiga är ”tävla” och tredje minst viktiga är ”utveckla sin kritiska förmåga”. Det finns bara en skillnad mellan vad manliga och kvinnliga lärare tycker i frågan, och den är hur viktigt man tycker det är att lära sig konkurrera. Männerna tycker det är viktigare att eleverna lär sig konkurrera än vad kvinnor gör.

Den enda skillnaden som finns mellan ettämnslärare, som alltså enbart undervisar i Idrott och hälsa, och flerämneslärare är att flerämneslärarna tycker det är mindre viktigt att eleverna får kunskap i idrottsaktiviteter än ettämnslärarna. Färdigheter att bedriva specifika idrottsgrenar är enligt tidigare kursplaner ett viktigt inslag i ämnet, men det betonas inte i samma utsträckning i nuvarande kursplan. Tävlingsmomentet, vilket också nedtonas i nuvarande kursplan, prioriteras mycket lågt av lärarna. Istället för att satsa undervisningen på ett fåtal verkar lärarna prioritera moment som kommer gruppen som helhet till gagn. Det verkar vara främjandet av ett sunt leverne med en frisk, stark kropp och en social kompetens som är det viktiga. Kursplanen säger att ämnet ska ge möjligheter att ifrågasätta idealbilder som florerar i samhället om hur kroppen ska se ut, men trots detta anser lärarna att det inte är viktigt att eleverna utvecklar sin kritiska förmåga.

Som ses i tabell 2.5, finns för fem olika alternativ signifikanta skillnader mellan vilken betydelse grundskolelärare och gymnasielärare ger just detta alternativ. Den största av dessa skillnader finns för alternativet lära sig om hälsa. För gymnasielärarna är detta den näst viktigaste lärdomen som skolans idrottsundervisning ska ge eleverna. För grundskolelärarna kommer det inte förrän på plats sju. Man kan fråga sig varför denna skillnad finns?

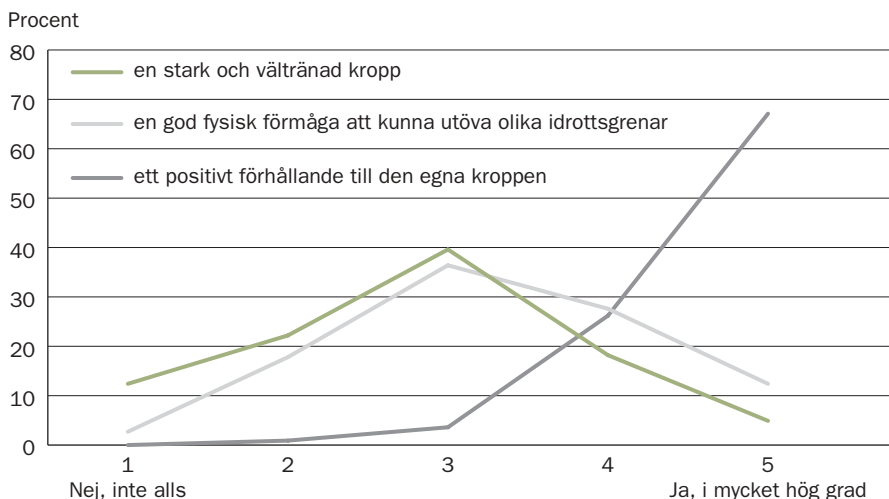
Tabell 2.5 Lärarnas bedömning av de tre viktigaste lärdomarna som skolans undervisning av Idrott och hälsa skall ge, rangordnade

	Grundskola	Gymnasium	Totalt
1. Ha roligt genom fysisk aktivitet	74	61	70 **
2. Lära sig samarbeta	51	28	43 ***
3. Förbättrad fysisk	43	35	40
4. Bättre självförtroende	35	30	33
5. Prova på många idrottsaktiviteter	34	27	31
6. Få en positiv syn på sin kropp	32	31	31
7. Lära sig om hälsa	13	51	26 ***
8. Kunskap i idrottsaktiviteter	10	5	8
9. Utveckla sin kreativitet	3	5	4
10. Lära sig använda kunskaper från andra ämnen inom Idrott och hälsa	1	6	3 **
11. Springa av sig	0	5	2 **
12. Utveckla sin kritiska förmåga	0	3	1
13. Tävla	0	3	1
14. Lära sig konkurrera	1	0	0

Vilken utgångspunkt har lärarna i undervisningen?

En liknande fråga som rör lärarnas mål med vad de vill förmedla till eleverna och hur de lägger upp sin undervisning, är frågan om vilken utgångspunkt man har i sin undervisning för vad man vill att eleverna ska lära sig. Lärarna fick svara på i vilken grad som de bedrev undervisning i syfte att få eleverna att utveckla: a) en stark och vältränad kropp, b) en god fysisk förmåga att kunna utöva olika idrottsgrenar och c) ett positivt förhållande till den egna kroppen (Figur 2.2).

Figur 2.2 Andel lärare som svarat. Utgångspunkten i min undervisning är att eleverna utvecklar:

På frågan i hur hög grad man har som utgångspunkt att eleverna ska utveckla en stark och vältränad kropp, svarade lärarna med lutning åt att det inte är övervägande viktigt att eleverna får en stark och vältränad kropp. Däremot tycker man det är viktigare att eleverna får en god fysisk förmåga att kunna utöva olika idrottsgrenar. Den överlägset viktigaste utgångspunkten är att eleverna får ett positivt förhållande till den egna kroppen. Detta är också helt i linje med kursplanen som bl a pekar på viken av att utveckla en positiv självbild.

En jämförelse mellan lärare som undervisar i grundskolan och på gymnasiet, visar ingen större skillnad. Däremot finns en skillnad mellan manliga och kvinnliga lärares utgångspunkter för vad deras undervisning ska ge eleverna. Män tycker i att det är viktigare än kvinnor att eleverna utvecklar ett positivt förhållande till den egna kroppen.

Vanligaste och viktigaste aktiviteterna

Vi frågade lärarna om vilka aktiviteter som är *vanligast* på skolorna för att få en bild av aktiviteterna i ämnesinnehållet. Lärarna ombads att rangordna de vanligaste aktiviteterna på deras egna lektioner. De kunde svara vad som är den vanligaste, näst vanligaste och tredje mest vanliga aktiviteten. Som synes i tabell 2.6 så är den absolut vanligaste aktiviteten bollaktiviteter av olika slag. Den näst vanligaste aktiviteten är lekar och den tredje vanligaste aktiviteten träning och motion. Hela 80 lärare anger bollaktiviteter som den vanligaste aktiviteten i deras undervisning. Men det är även intressant att notera att 134

lärare *inte* anger att bollaktiviteter är den vanligaste aktiviteten. Lek utgör en del av ämnets kärna enligt läroplanen, vilket det även tycks göra ute på skolorna. Det läggs stor vikt vid friluftsverksamhet i Lpo-94, men det är inte en av de sju vanligaste aktiviteterna hos de tillfrågade lärarna.

Tabell 2.6 Vilka är de tre vanligaste aktiviteterna på Dina lektioner i Idrott och hälsa?

Aktivitet	1. Vanligast	2. Näst vanligast	3. Tredje mest vanliga
1. Bollaktiviteter	80	70	32
2. Lekar	54	21	25
3. Träning och motion	22	39	35
4. Gymnastik/redskap	14	34	35
5. Samarbetsövningar	12	9	5
6. Motorik	5	2	6
7. Dans/Musik	2	6	19
8. Övrigt: eget val, uppvärmning/stretchning, ledarskap, friidrott, individuella samtal, friluftsliv, idrottskunskap, orientering, simning, skidor/skridskor, träninglära etc.	15	23	45

Vi frågade sedan lärarna vad de tycker är de *viktigaste* aktiviteterna i undervisningen (Tabell 2.7). Frågan var utformad som frågan ovan om vilka aktiviteter som är de vanligaste. Det som idrottslärarna tycker är den viktigaste aktiviteten är samarbetsövningar. Det näst viktigaste är lekar och den tredje viktigaste aktiviteten är träning och motion.

Det är en stor spridning för vad som ses som de *viktigaste* aktiviteterna i ämnet. Denna spridning är mycket större än för frågan om vilka aktiviteter som är de vanligast förekommande. Rörelseglädje är en relativt stor kategori av svar som tillkommit på frågan om de viktigaste aktiviteterna om man jämför med de vanligaste aktiviteterna. Det finns här stora skillnader mellan vilka aktiviteter som sägs vara de *vanligaste* och vilka aktiviteter som anses vara de *viktigaste*. Samarbetsövningar, som anses vara den viktigaste aktiviteten, uppges bara av 12 lärare som den vanligaste aktiviteten. Bollaktiviteter ses inte alls som lika viktiga som de är vanliga. Det är av vikt att komma ihåg att olika lärare kan namnge samma företeelse olika namn och ge olika företeelser samma namn. Det kan vara så att en bollaktivitet är utformad som en samarbetsövning med

tydlig inriktning mot att främja elevernas sociala förmågor, och vissa andra bollaktiviteter behöver inte alls vara utformade och utövade i syfte att främja den sociala kompetensen hos eleverna. Det samma gäller för lekar. Men det förefaller som om lärarna tycker att det finns vissa aktiviteter som är viktigare än andra. Sju lärare menar att alla aktiviteter som ryms inom skolämnet Idrott och hälsa är lika viktiga.

Tabell 2.7 Vilka är de tre viktigaste aktiviteterna på Dina lektioner i Idrott och hälsa?

Aktivitet	1. Viktigast	2. Näst viktigast	3. Tredje mest viktiga
Samarbetsövningar	30	21	11
Lekar	30	9	6
Träning och motion	27	35	28
Bollaktiviteter	27	25	27
Rörelseglädje	12	10	8
Motorik	10	8	5
Gymnastik/redskap	8	12	13
Alla aktiviteter är lika viktiga	7	4	–
Dans/Musik	5	14	8
Övrigt: uppvärmning/stretchning, ledarskap, friidrott, hälsa/må bra, samtal, friluftsliv, avslappning, orientering, simning, skidor/skridskor, träningslära etc.	41	39	53

Populäraste aktiviteter bland pojkar och flickor

Tidigare var det mycket vanligt med särundervisning, d v s flickor och pojkar hade gymnastik separat. Flickor kunde då ägna sig åt ”flickaktiviteter” och pojkar åt ”pojktiviteter”. Hur ser det ut idag? Finns det aktiviteter som ger högre deltagande hos något av könen? Ja, så verkar det vara. Olika aktiviteter verkar enligt lärarna vara olika populära för pojkar respektive flickor. Förutom de lärare som framhåller att alla elever är med på allt, har enligt lärarna flickor högst deltagande när aerobics och dans står på schemat medan pojkar föredrar bollaktiviteter. Men bollaktiviteter ger efter dans och aerobics det näst högsta deltagandet bland flickor. Den näst mest populära aktiviteten hos pojkar är styrka, kondition och banor, med det är inte i närheten så populärt som bollaktiviteter. Styrka och kondition är dubbelt så populärt bland pojkar än bland flickor. Redskapsgymnastik ger högre deltagande hos flickor än hos pojkar. För

övriga aktiviteter är det vad gäller deltagande en större spridning bland flickor än bland pojkar. Flickgruppen verkar alltså vara mer heterogen i detta avseende (Tabell 2.8).

Tabell 2.8 Vilka aktiviteter ger det högsta deltagandet bland flickor och pojkar?

Aktivitet	Flickor			Pojkar		
	1:a	2:a	3:e	1:a	2:a	3:e
Alla är med	42	32	33	34	33	33
Bollaktiviteter	23	30	48	115	38	21
Aerobics/Dans	34	33	12	–	–	3
Redskapsgymnastik	17	11	11	–	7	13
Lekar	16	13	7	4	18	12
Styrka/kondition/banor	15	9	15	4	35	29

Det finns betydande skillnader mellan vad lärarna anger vara de vanligaste aktiviteterna och de som anges vara de viktigaste aktiviteterna. Bollaktiviteter och lekar är mycket vanliga inslag i undervisningen, men de rankas inte lika viktiga. Det är likaså av betydelse att notera att aktiviteter som är populärast bland pojkar, är de aktiviteter som är vanligast. Aerobics och dans, som ger högst deltagande bland flickor, ligger först på en sjunde plats för de vanligaste aktiviteterna. Dans finns uttryckligen omnämnt som en aktivitet i kursplanen vilket inte bollaktiviteter gör.

I kursplanen för Idrott och hälsa lyfts motorik, dans, friluftsliv, simning och orientering fram som viktiga aktiviteter. Dessa aktiviteter verkar dock inte vara särskilt vanligt förekommande på lektionerna och de anses inte heller särskilt viktiga. Som exempel kan nämnas att det bara är drygt hälften av lärarna som använder sig av simhall som en undervisningslokal.

Friluftsverksamhet

Enligt Lpo-94 är friluftsverksamhet en central del av ämnet Idrott och hälsa. Kursplanen gör en koppling mellan friluftsliv och intresse för natur och miljöfrågor. På grundskolan hade man 3,75 heldagar och 2,34 halvdagar med friluftsverksamhet i genomsnitt läsåret 2000/2001. På gymnasiet är det något färre dagar; 2,42 heldagar och 1,75 halvdagar samma läsår. Det är en mycket stor variation mellan skolorna. Vissa skolor har inga friluftsdagar alls, man kanske inte valt att jobba med friluftsverksamhet på det sättet, medan andra har över tio dagar per läsår.

Friluftsdagarna verkar ha mycket varierat innehåll. Den vanligaste aktiviteten på friluftsdagar är friluftsliv, inklusive naturvistelser, kanotfärder och gå på tur. Friidrott, vinteraktiviteter som skidor och skridskor och orientering är andra vanliga aktiviteter.

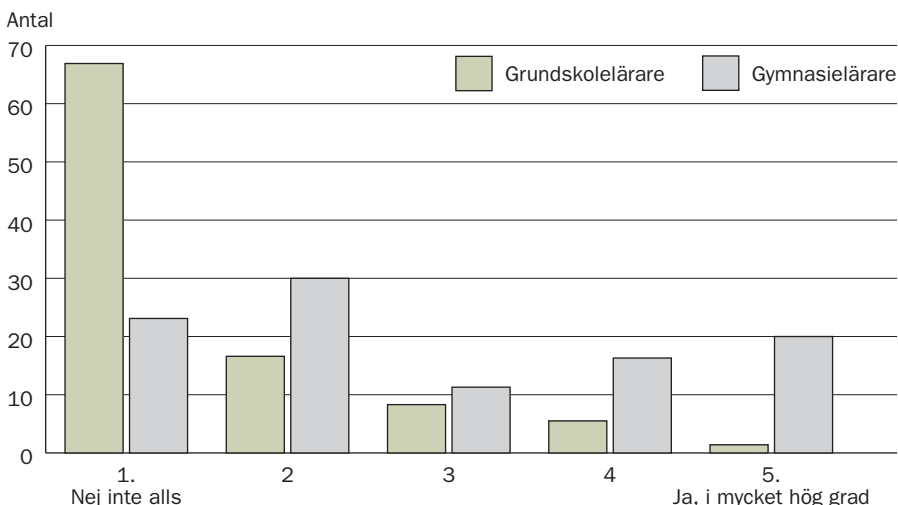
Undervisningstid

Lärarna tillfrågades om de anser att tiden för ämnet Idrott och hälsa hade minskat de sista fem åren. Av gymnasielärarna anser 60 procent att undervisningstiden har minskat i hög eller mycket hög grad de sista fem åren. Av grundskolelärarna är det knappt hälften som delar denna åsikt, 27 procent av dem tycker att tiden har minskat i hög eller mycket hög grad. Nära en fjärdedel av alla grundskolelärare tycker inte alls att undervisningstiden har minskat. Det kan vara så att skolornas större frihet att bestämma hur man vill lägga upp undervisningen, har gjort att vissa skolor valt att satsa på mer tid för Idrott och hälsa.

Närvaro

Är det en hög frånvaro vid lektionerna i Idrott och hälsa? Frånvaron anses *inte* vara ett problem i särskilt hög utsträckning i grundskolan. På en femgradig skala, var det bara sju procent som angav att frånvaron var ett problem i hög eller mycket hög grad. Gymnasielärarna ser dock problem med frånvaron i mycket högre utsträckning, 36 procent av gymnasielärarna tycker att frånvaron är ett problem i hög eller mycket hög grad. En av fem gymnasielärare tycker att frånvaron på lektionerna i *mycket* hög grad är ett problem. I gymnasiet är det 13 procent som var frånvarande ”den senaste skolveckan” och i grundskolan fyra procent. Noteras kan att av de elever som gymnasielärarna undervisar i Idrott och hälsa, är det 8 procent som inte fick ett godkänt betyg vårterminen 2002.

Figur 2.3 Är frånvaron på lektionerna i Idrott och hälsa ett problem? Andel procent som har svarat på respektive alternativ

Kommentar

Ovanstående presenterat material karaktäriseras generellt sett av stora individuella skillnader. Det går inte, utifrån detta material, att uttala sig om "Idrottsläraren" och om hur hon eller han typiskt sett är. Anledningen till detta är delvis att förutsättningarna för lärarna är så olika. Vissa lärare har några få timmar i Idrott och hälsa tillsammans med den klass som han eller hon annars är klasslärare för. En annan lärare jobbar på ett idrottsgymnasium uteslutande med Idrott och hälsa och en tredje lärare jobbar på högskolan med 450 elever i sin undervisning.

Vissa av svaren som lärarna har givit kan vara något snedvridna med anledning av den sociala önskvärdeffekten, d v s man vill framhålla sig på ett sätt som man tror är socialt önskvärt, och av att vissa frågor har en lägre svarsfrekvens än andra, vilket gör att dessa frågor bör tolkas med ett visst mått av försiktighet. En annan svaghet som enkäten har är att vi inte har kunnat kontrollera för om det är en eller flera lärare som tillsammans har svarat på enkäten och hur lång tid man tagit på sig att svara på enkäten.

Styrkan i enkäten ligger i att vi har haft en möjlighet att nå många lärare, lärare från hela Sverige, från grundskolan och från gymnasiet, från små och stora skolor, vilket gör att många har kunnat komma till tals och sagt sin mening om ämnet, hur man uppfattar det och hur det bedrivs. Vi har även haft möjlighet att ställa många och varierande frågor.

2.3 Elevers perspektiv på Idrott och hälsa

Inom ramen för uppföljningen av skolämnet Idrott och hälsa har elever vid 20 grundskolor och 10 gymnasieskolor fått besvara en enkät, som beskrivit elevernas bakgrund, inställningen till skolämnet, frågor om vad de lärt sig inom ämnet, om bedömning och om påverkan, inflytande, samverkan och deltagandet samt några frågor om hälsa och levnadsvanor.

Totalt deltog 946 elever varav hälften flickor och hälften pojkar. Dessa fördelades på skolår 6: 225 flickor och 227 pojkar, skolår 9: 107 flickor och 106 pojkar samt andra året i gymnasiet (Gy II) 137 flickor och 144 pojkar. I skolår 6 var då enkäten gjordes 90 procent 12 år gamla. I skolår 9 var 89 procent av eleverna 15 år. Eleverna i gymnasiet var i allmänhet 17 år (88 %) och knappt var tionde gymnasist var äldre. Majoriteten av eleverna var födda i Sverige, mellan 2–3 procent var födda i annat land utanför Europa, omkring 1 procent i annat nordiskt land och 3–4 procent i ett annat land i Europa (Tabell 2.9).

Tabell 2.9 Eleverna fördelade efter födelseland (% (n))

	År 6			År 9			Gy II		
	Flicka (223)	Pojke (221)	Totalt (444)	Flicka (107)	Pojke (106)	Totalt (213)	Flicka (137)	Pojke (141)	Totalt (278)
I Sverige	93,7	94,6	94,1	91,6	90,6	91,1	94,9	91,5	93,2
I Norge, Danmark, Finland eller Island	0,4	0	0,2	0,9	1,9	1,4	2,2	0	1,1
I ett annat land i Europa	3,1	4,1	3,6	3,7	4,7	4,2	1,5	5,0	3,2
I ett annat land utanför Europa	2,7	1,4	2,0	3,7	2,8	3,3	1,5	3,5	2,5

När det gäller särskilda aktiviteter har 49 procent av flickorna och 67 procent av pojkarna i År 9 deltagit i elevens val inom idrott och hälsa. Alla gymnasieelever har kursen Idrott och hälsa A medan endast 3 procent Idrott och hälsa B.

Inställning till skolämnet Idrott och hälsa

De flesta elever tycker ämnet Idrott och hälsa är intressant, något högre andel i år 6 (87 %) än i år 9 och Gy II (tre fjärdedelar). I alla skolår är intresset högre bland pojkarna än flickorna (Tabell 2.10). Omkring två tredjedelar av eleverna oavsett skolår anser att det är för lite tid för ämnet i skolan, vilket särskilt pojkarna i de två äldre åldersgrupperna anser. Det är 7 procent av eleverna i år 6 som anger att de ofta är borta från lektionerna i ämnet, men det är nära dubbelt så höga andelar av eleverna i år 9 och Gy II som säger att de ofta är frånvarande.

Eftersom inga betyg sätts i 6:e klass ställdes frågor om betyg endast till de två andra skolåren. Var femte niondeklassare instämmer helt i att de deltar i ämnet bara för att få betyg. I gymnasiet är det 9 procent av flickorna och 18 procent av pojkarna som deltar bara för att få betyg (Tabell 2.10). Kunskaper i ämnet är viktigt för att skapa en meningsfull fritid menar två tredjedelar av eleverna i år 9, något som mer uttalat gäller för pojkarna än flickorna. Drygt hälften av gymnasisterna instämmer i kunskapernas betydelse för fritiden.

Tabell 2.10 Inställning till skolämnet Idrott och hälsa (%)

	År 6			År 9			Gy II		
	Flicka	Pojke	Totalt	Flicka	Pojke	Totalt	Flicka	Pojke	Totalt
Jag tycker att ämnet loh är intressant									
Instämmer helt	52	69	60	37	62	50	43	63	54
Instämmer nästan	33	20	27	32	21	26	27	16	21
Instämmer lite	14	9	11	18	8	13	24	13	18
Instämmer inte alls	2	1	2**	13	9	11**	6	8	7**
Jag deltar i ämnet bara för att få betyg									
Instämmer helt				23	17	20	9	18	14
Instämmer nästan				16	11	14	16	13	14
Instämmer lite				29	27	28	33	19	26
Instämmer inte alls				32	46	39	42	50	46**
Jag är ofta borta från lektionerna i ämnet									
Instämmer helt	4	4	4	6	5	5	5	6	6
Instämmer nästan	4	1	3	5	7	6	7	8	7
Instämmer lite	14	10	12	20	15	18	15	8	12
Instämmer inte alls	78	85	82	70	73	72	74	78	76
Det är för lite tid för ämnet loh									
Instämmer helt	37	49	43	39	56	48	40	55	48
Instämmer nästan	25	24	25	12	16	14	13	15	14
Instämmer lite	23	16	19	20	13	18	27	11	19
Instämmer inte alls	15	12	13	30	14	22*	21	19	20**
Det är viktigt att ha kunskaper i ämnet för att skapa en meningsfull fritid									
Instämmer helt				27	40	34	25	28	27
Instämmer nästan				33	32	32	32	32	32
Instämmer lite				31	12	22	32	23	27
Instämmer inte alls				10	15	12**	11	18	14

Vad är det som eleverna tycker är viktigt i ämnet Idrott och hälsa? Flest anser det mycket viktigt att ha roligt genom att röra på sig. Därefter kommer i grundskolan att lära sig samarbeta medan gymnasieeleverna närmast lyfter fram att få känna att kroppen duger (Tabell 11).

Ett generellt mönster är att andelen som lyfter fram vikten av att få prova på olika aktiviteter som mycket viktigt är högst i år 6 följt av år 9 och Gy II. I år 6 framkommer som mycket viktigt att få ett bättre självförtroende, få känna att kroppen duger, få prova på många idrottsaktiviteter och få springa av sig. Det är samma områden som även de äldre eleverna tycker är mycket viktiga. Det är en låg andel som lyfter fram att få tävla och att lära sig konkurrera. Detta betonas dock pojkar oftare än flickorna som mycket viktigt (Tabell 2.11).

Tabell 2.11 Andel elever som anser olika aktiviteter *mycket* viktiga. (%)

	År 6			År 9			Gy II		
	Flicka	Pojke	Totalt	Flicka	Pojke	Totalt	Flicka	Pojke	Totalt
Får hitta på och skapa egna rörelser med din kropp	25	28	26	17	24	21	15	12	13**
Blir mer vältränad	46	65	55***	25	48	36**	19	36	27*
Får ett bättre självförtroende	63	64	64	37	43	40	38	32	35
Får kunskap om idrottsaktiviteter	41	48	45	26	32	29***	18	22	20
Lär dig att samarbeta	72	72	72	48	50	49	38	38	38
Lär dig konkurrera				20	27	23	8	23	15***
Får prova på många idrottsaktiviteter	54	62	58	40	57	48**	35	41	38*
Kan använda kunskaper i från andra ämnen inom idrott och hälsa				12	13	12	8	9	8
Har roligt genom att röra på dig	75	76	75	53	63	58	64	52	58
Får springa av dig	49	62	55*	29	45	37**	28	43	36*
Lär dig om hälsa	42	46	44	29	36	32**	33	28	30**
Får tävla	23	40	32***	12	21	16*	5	23	14***
Får känna att min kropp duger	62	66	64	41	42	42**	43	36	39
Får kunskap om natur och miljö	27	37	32	11	12	12	8	9	8

Deltagande

Ämnet Idrott och hälsa präglas av en mångfald aktiviteter. Elevernas deltagande kan beskrivas på en rad olika sätt. I enkäten fick eleverna besvara en fråga om hur mycket de rör sig på lektionerna (Tabell 2.12). I år 6 deltar praktiskt taget alla i lektionerna, endast 2 procent deltar sällan eller aldrig. Denna andel är 11 procent i år 9 och 7 procent i Gy II. Omkring hälften av eleverna är alltid med och blir andfådd eller svettig nästan varje gång. I deltagandet finns en stor könsskillnad i alla skolåren i det att flickorna deltar i mindre utsträckning. I år 9 är det drygt var fjärde flicka som oftast är med men rör sig inte så mycket, vilket kan jämföras med 3 procent av pojkarna i samma skolår.

Tabell 2.12 Hur mycket rör sig eleverna på idrottslektionerna?

	År 6***			År 9***			Gy II***		
	Flicka	Pojke	Totalt	Flicka	Pojke	Totalt	Flicka	Pojke	Totalt
Jag är aldrig med	0	1	0	2	5	4	3	3	3
Jag är sällan med	3	1	2	8	6	7	6	2	4
Jag är oftast med men rör mig inte så mycket	9	3	6	26	3	14	10	9	9
Jag är oftast med och rör mig mycket	43	29	36	36	18	27	38	20	29
Jag är alltid med och blir andfådd eller svettig nästan varje gång	46	67	56	29	68	48	43	66	55

Hur känns det på Idrott och hälsa lektionerna?

Det är 12 procent av eleverna i grundskolan som inte vill byta om med de andra (Tabell 2.13). I gymnasiet är denna andel 7 procent. Detta innebär givetvis en dålig start på lektionerna för dessa elever. Både flickor och pojkar tycker det är ett viktigt ämne, men andelen är lägre för de högre skolåren. Flickorna och pojkarna redovisar en betydande skillnad i hur de känner under lektionerna i idrott och hälsa. Pojkarna tycker oftare det är roligt, att de får visa vad de kan, att de känner sig duktiga, trygga och inte rädda samt att de blir trötta och svettiga. Flickorna känner sig oftare än pojkarna klumpiga, dåliga och rädda samt mindre utsträckning trygga, duktiga. Flickorna anser att de i mindre utsträckning får visa vad de kan samt att de blir trötta och svettiga på lektionen i jämförelse med pojkarna.

Drygt hälften av eleverna i år 6 säger att de får lust att röra sig på fritiden i samband med lektionerna i idrott och hälsa. Mer uttalat bland pojkarna än

bland flickorna. I de två äldre skolåren gäller detta var tredje elev, likaledes oftare bland pojkarna. Drygt hälften av eleverna i år 6 säger att de lär sig mycket, en andel som är 45 procent i år 9 och 38 procent i Gy II. Drygt hälften av eleverna i skolår 6 tycker om det de gör i ämnet, vilket en lägre andel av flickorna i de högre skolåren gör.

Tabell 2.13 Hur brukar du känna dig på Idrott och hälsa lektionerna? (% instämmer)

	År 6			År 9			Gy II		
	Flicka	Pojke	Totalt	Flicka	Pojke	Totalt	Flicka	Pojke	Totalt
Får lust att röra mig på fritiden	47	66	56***	23	43	33*	26	41	33*
Tycker det är roligt	66	82	74***	40	70	55***	47	64	56**
Jag vill inte byta om med de andra	11	12	12	13	10	12	8	7	7
Jag blir trött och svettig	30	44	37**	24	50	37***	39	52	46*
Jag får visa att jag kan	46	58	52*	33	61	47***	26	45	36**
Klumpig	9	3	6*	12	2	7***	7	5	6**
Det är ett viktigt ämne	78	84	81	56	67	61	56	56	56
Rädd	4	2	3***	6	1	3***	5	4	5
Trygg	67	82	74**	44	69	57***	51	65	58**
Dålig	9	2	5***	14	4	9***	8	9	9***
Duktig	41	69	55***	26	59	42***	15	52	34***
Jag känner mig utanför	5	6	6**	5	2	3	4	6	5
Tycker om det vi gör	48	59	54	33	57	45***	25	51	38***
Lär mig mycket	49	60	54	28	49	38**	21	31	26
Får inte vara med för mina föräldrar	1	0	0	0	1	1	1	3	2

Det är mycket ovanligt att eleverna inte får vara med för sina föräldrar. Det är dock 2 procent av gymnasieeleverna som uppger detta. Det är också ovanligt att elever känner sig utanför.

Vad lär sig eleverna?

Det är särskilt tre saker som eleverna uppger att de lärt sig: olika idrottsaktiviteter, att man mår bra av att röra på sig samt att ta hänsyn till både pojkar och flickor (Tabell 2.14). I en grupp därefter, likaledes i alla skolår men med minskande andelar; hur jag kan förbättra min kondition, hur jag kan träna min styrka och rörlighet, att jag utvecklat min trygghet när jag rör på mig. Därefter följer; lärt mig ta ansvar för min egen fysiska träning och att jag lär mig att mitt sätt att leva påverkar hur jag mår. Även när det gäller lärande redovisar i några aspekter pojkarna oftare detta än flickor (Tabell 2.14).

Tabell 2.14 Andel som angivit att de lär sig olika saker (%)

	År 6			År 9			Gy II		
	Flicka	Pojke	Totalt	Flicka	Pojke	Totalt	Flicka	Pojke	Totalt
lärt mig att man mår bra av att röra på sig	83	88	85	69	76	72	63	67	65
lärt mig ta ansvar för min egen fysiska träning	51	67	59**	47	55	51	38	56	47**
lärt mig hur jag kan förbättra min kondition	65	77	71**	52	71	62**	56	66	61
lärt mig hur jag kan träna min styrka och rörlighet	56	73	65***	43	67	55**	54	66	60
lärt mig om att mitt sätt av leva påverkar hur jag mår	57	60	59*	21	42	31**	47	42	45
fått kunskap om friluftsliv (att vara i skog och mark) under olika årstider	40	41	41	25	20	22	12	8	10
lärt mig olika idrottsaktiviteter	83	88	86	71	74	72	61	60	61
lärt mig ta hänsyn till både pojkar och flickor	79	83	81	59	67	63	48	5	49
utvecklat min trygghet när jag rör på mig	55	69	62**	33	52	43*	25	40	33*
lärt mig att jag inte behöver se ut som man gör i reklam	67	71	69	17	19	18	15	23	19
fått kunskap om ätstörningar	22	32	27**	12	14	13	24	18	21
fått kunskap om dopning	29	39	34	18	24	21	17	25	21

Ytterligare ett sätt att belysa detta är elevernas bedömning av om vad skolämnet Idrott och hälsa bidragit till (Tabell 2.15). Ämnet har bidragit till deras lust att röra sig, i störst utsträckning i år 6 sedan minskande med skolår. Det har också bidragit till en positiv syn på kroppen, men i större utsträckning bland pojkar än flickor. En liknande könsskillnad finns också när det gäller att bidra till självförtroendet. Särskilt noterbart är att drygt 10 procent av flickorna i år 9 säger att skolämnet Idrott och hälsa bidragit till ett minskat självförtroende. Det bidrar till hur de mår, kondition mm och förmåga att samarbeta, mest bland de yngsta och därefter i mindre utsträckning med ålder. Ämnet har bidragit mycket till förmågan att tävla hos fyra av tio sjätteklassare och drygt var femte niondeklassare och var tionde gymnasist. Här finns också en könsskillnad i förväntad riktning – pojkarna säger oftare att ämnet bidragit till deras förmåga att tävla. Ämnet bidrar till en positiv syn på naturen bland var tredje elev i år 6.

Tabell 2.15 Vad har skolämnet Idrott och hälsa bidragit till? (%)

	År 6			År 9			Gy II			
	Flicka	Pojke	Totalt	Flicka	Pojke	Totalt	Flicka	Pojke	Totalt	
min lust att röra på mig	-	2	1	1	3	3	3	6	0	3
	0	15	12	13	35	29	32	36	40	38
	+	45	42	43	43	33	38	46	38	42
	++	38	46	42	20	35	27	12	23	18**
positiv syn på min kropp	-	4	1	3	9	3	6	3	3	3
	0	24	18	21	55	36	46	72	49	60
	+	48	40	44	28	34	31	19	32	26
	++	25	41	33**	9	28	18***	6	16	11***
mitt självförtroende	-	4	2	3	11	1	6	6	2	4
	0	18	12	15	45	31	38	59	45	52
	+	45	34	40	36	39	37	28	37	33
	++	34	52	43***	9	30	19***	8	16	12**
hur jag mår	-	3	1	2	2	4	3	4	1	2
	0	17	10	13	39	27	33	49	35	41
	+	32	35	34	42	30	36	35	46	40
	++	49	54	51	18	40	29***	13	19	16*
min kondition, styrka och rörlighet	-	1	1	1	1	4	2	2	1	1
	0	11	8	9	35	18	27	31	27	29
	+	45	37	41	48	41	44	57	53	55
	++	43	54	49	16	37	27***	10	19	15

Tabell 2.15 forts.

	År 6			År 9			Gy II		
	Flicka	Pojke	Totalt	Flicka	Pojke	Totalt	Flicka	Pojke	Totalt
min förmåga att samarbeta	- 1	0	1	1	3	2	2	0	1
	0 16	11	13	34	18	26	46	35	40
	+ 36	39	37	44	42	43	42	49	45
	++ 48	50	49	21	37	29*	11	17	14
min förmåga att tävla	- 4	2	3	3	7	5	3	1	2
	0 26	15	20	55	31	43	69	53	60
	+ 38	35	36	29	34	32	22	31	27
	++ 33	49	41**	14	29	21**	7	16	11**
positiv syn på naturen	- 2	2	2	4	10	7	2	7	5
	0 28	26	27	69	39	54	20	37	28
	+ 40	35	37	72	70	71	18	17	18
	++ 29	37	33	8	14	11	7	6	7

Hälsan och kroppen

I denna del ges ingen redovisning av symtom och besvär hos eleverna, men det mönster som i övrigt ses i andra undersökningar återkommer även i denna studie. Vi kommer här att titta på ytterligheterna i elevernas svar. Eleverna uppger att den självrapporterade hälsan är *mycket bra* hos 42 procent av eleverna i år 6, högre bland pojkar än flickor (49 respektive 36). I år 9 är den mycket god hos 35 procent, likaledes högre bland pojkarna (43 %) än flickorna (26 %). Andelen med mycket god hälsa är ytterligare lägre i gymnasiet (26 %), där 16 procent av pojkarna och 35 procent av flickorna har mycket god hälsa. Ser vi till den andra ytterligheten har 2 procent av sjätteklassarna *dålig* eller *mycket dålig hälsa*, vilket också gäller för 6 procent av eleverna i år 9 och 8 procent av gymnasieeleverna.

En fråga i enkäterna behandlade upplevelsen av den egna kroppen (Tabell 2.16). Här finns stora könsskillnader. Bland flickorna är det vanligt att man upplever att kroppen är lite eller alldeles för tjock, 29 procent i år 6, 45 procent i år 9 och 46 procent i Gy II. Motsvarande andelar bland pojkarna är 23, 20 och 20 procent. Hos pojkarna finns en känsla av att man är lite eller alldeles för mager hos många, 28 procent i år 9 och 35 procent i Gy II: Detta är sannolikt en återspeglning av den kvinnliga kroppsliga normen att vara smal och den manliga att vara atletisk.

Tabell 2.16 Elevernas åsikt om sin kropp (%)

Tycker du att din kropp är...	År 6*			År 9***			Gy II***		
	Flicka	Pojke	Totalt	Flicka	Pojke	Totalt	Flicka	Pojke	Totalt
Alldeles för mager	1	1	1	4	2	3	2	7	4
Lite för mager	15	12	15	9	26	17	9	28	18
Lagom	54	64	59	43	52	47	43	45	44
Lite för tjock	23	22	22	35	16	26	40	16	28
Alldeles för tjock	6	1	4	10	4	7	6	4	5

Övervikt och fetma hos barn har på senaste tiden fokuserats i media (se kapitel 3) som ett överhängande hot mot folkhälsan. Vi bad eleverna att ange sin vikt utan kläder och sin längd utan skor. Utifrån dessa uppgifter räknades ett Body Mass Index (BMI) fram. BMI= vikt (kg)/längd² (m). Body Mass Index kan ses som ett mått på om en person är normal-, under- eller överviktig.

I vårt stickprov är genomsnittet på BMI 20,24 för skolår 9 (Tabell 2.17). Bland eleverna uppger 8,5 procent av flickorna och 16 procent av pojkarna längd- och viktmått som gör att de klassas som överviktiga. Eftersom flera elever som inte besvarat denna fråga, eller som bara svarat på antingen längd- eller viktfrågan, bör tolkningar göras med stor försiktighet.

Tabell 2.17 Värderna som anger när man ska räknas som överviktig⁴

	Pojkar		Flickor	
	År 9	Gy II	År 9	Gy II
BMI över	23,29	24,46	23,94	24,70

Andelen överviktiga är högre bland både flickor och pojkar i andra året på gymnasiet jämfört med skolår 9 (Tabell 2.18).

⁴ Cole TJ, Bellizzi MC, Flegal KM, Dietz WH. Establishing a standard definition for child overweight and obesity worldwide: international survey. *British Medical Journal*, 2000; 320: 1–6.

Tabell 2.18 Kroppsmassa och övervikt bland elever i år 9 och Gy II

	Pojkar, skolår 9		Flickor, skolår 9	
	Grundskolan (bortfall 8,5 %)	Gymnasieskolan (bortfall 4 %)	Grundskolan (bortfall 15 %)	Gymnasieskolan (bortfall 6 %)
Medelvärde	20,86	23,04	19,53	20,84
Variationsvidd	15,87–36,62	8,86–55,10	13,67–31,25	16,44–36,13
Andel överviktiga %	16	22,2	8,5	11

Det verkar generellt sett inte spela så stor roll om man är överviktig eller inte för hur man känner sig på lektionerna. Men ju högre BMI man har, desto mer tenderar man att känna sig utanför på lektionerna. För övrigt finns det inga samband mellan att ha ett högre BMI och de andra frågorna om hur man brukar känna sig.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis vill vi utifrån studien som helhet⁵ lyfta fram följande:

- Det som görs i ämnet Idrott och hälsa uppskattas av många elever och de anser att de lär sig en mängd olika saker i ämnet. Men utifrån kursplanen så finns det områden och perspektiv som kommer i skymundan. Det är visst ensidigt fokus i synen på kropp och hälsa i ämnet. Elevernas sociala utveckling är något som lyfts fram som centralt i ämnet.
- Genus är av central betydelse i förståelsen av skolämnet Idrott och hälsa. Genomgående verkar ämnet i större utsträckning möta pojkarnas behov och intressen. De aktiviteter som ger högst deltagande bland pojkar är de aktiviteter som är vanligast.
- De elever som inte är fysiskt aktiva på fritiden upplever i mindre utsträckning att de får inspiration, att de får visa vad de kan och att de lär sig mycket jämfört med dem som är fysiskt aktiva på fritiden. De inaktiva känner sig i större utsträckning dåliga och klumpiga.
- Rörelseglädje och ett positivt förhållande till kroppen lyfts fram som viktiga utgångspunkter för undervisningen, men det är en viss diskrepans mellan utgångspunkter och den praktik som analyserats. Tävlning i termer av mäta och jämföra resultat syns i liten utsträckning i analyserna.

⁵ Sammanfattningen avser studien som helhet, d v s även de delstudier som inte redovisas i detta kapitel.

- Hälsa verkar ses som ett separat moment i undervisningen delvis frånkopplat från de fysiska aktiviteterna.
- Friluftslivet behandlas delvis separat från övriga aktiviteter såväl vad gäller utgångspunkter som i vilken utsträckning det lyfts fram i ämnet.
- Reflektion, samtal och diskussion syns i mycket liten utsträckning i ämnet. Lärandet sker då enbart genom ett görande. Frågan blir då med vilket djup och vilket innehåll lärandet sker?
- En stor del av lärarna trivs med sitt arbete (84 %). Flerämneslärare är mer delaktiga i hela skolans arbete än de som enbart undervisar i idrott och hälsa.
- Frånvaro är inget större problem i grundskolan enligt lärarna, men, i skolår 9 uppger var tionde elev att de sällan eller aldrig med. Frånvaron i årskurs 2 i gymnasiet är ett problem enligt skolledare, lärare och elever.

**Det offentliga talet
om skolämnet
idrott och hälsa**

3. Det offentliga talet om skolämnet Idrott och hälsa

Alla verksamheter sker i ett sammanhang. Den svenska skolan har alltid varit ett område där olika intressenter sökt föra fram sina synpunkter för att bidra till att verksamheten skall få den inriktning, omfattning och kvalitet som man önskar. Att då fånga in förändringar som präglar skolämnet Idrott och hälsa är en stor utmaning eftersom förändringar har skett på många olika plan. Men för att belysa detta kommer vi i detta avsnitt att lyfta fram resultat från vår tidigare studie av skolämnet hösten 2002 (Eriksson m fl 2003). I tre olika avsnitt aktualiseras centrala perspektiv på ämnet med utgångspunkt i det offentliga talet om ämnet, men också om ämnets förändringar. Först behandlas skolämnet i samhället genom en analys av vad några dagstidningar skrivit i frågan under perioden januari 1992–november 2003. Därefter ges en beskrivning av skolämnet Idrott och hälsa ur ett styrdokuments perspektiv, där framförallt ämnets förändrade hälsoperspektiv fokuseras. Kapitlet avslutas med att belysa en viktig del av skolans förutsättningar nämligen de läromedel som lärarna i idrott och hälsa använder sig av inom ramen för sin undervisning.

3.1. Skolämnet Idrott och hälsa i samhället – ett mediaperspektiv

Bakgrund

Olika infallsvinklar som belyser ämnet Idrott och hälsa kan både skapa en mer nyanserad beskrivning av skolämnet som att en mer dominerande sådan blir utkristalliserad. I detta avsnitt kommer medias konstruktion av övergripande förskjutningar inom skolämnet Idrott och hälsa att fokuseras. Denna del ingick som en delstudie bland tioalet andra i projektet *Skolämnet Idrott och hälsa i Sveriges skolor* (Eriksson m fl 2003).

Media har en viktig samhällsroll då den idealt sett ska uppfattas som ”... en demokratisk grundsten genom sin roll att skildra och granska samhällets skeenden, såväl i den privata som den offentliga sfären. De ges ju ofta epitetet tredje eller fjärde statsmakten (beroende på vilket land det gäller)” (Larsson 1997, s. 201). Syftet med medieanalysen är bland annat att beskriva dominerande teman kring skolämnet Idrott och hälsa under perioden 1992–2002, att tydliggöra vad som tenderar att tas för givet samt vad som kan vara kritiska situationer för skolämnet Idrott och hälsa. En belysning av medias sätt att konstruera ”sanningar” om detta skolämne kan då vara intressant i förhållande till exempelvis vad didaktik och ämnesforskningen tar upp samt vid en tillbakablick på skolämnets historik.

Tre frågor kommer att belysas i detta avsnitt:

1. Vad har de utvalda dagstidningarna valt att belysa under undersökningsperioden?
2. På vilka sätt blir skolämnet Idrott och hälsa förstått i relation till det resterande samhället?
3. Vad för beskrivningar, bilder, teman etc, bli konstruerade av skolämnet Idrott och hälsa?

I denna redovisning har det tidigare empirimaterialet från 2002 års studie, bestående av sammanlagt 256 artiklar från de sex dagstidningarna Aftonbladet, Dagens Nyheter, Expressen, Göteborgsposten, Svenska Dagbladet samt Västerbottenskuriren, blivit kompletterad med en sökning för perioden 1 januari 2003–25 november 2003. Noterbart är att fördelningen av artiklarna under perioden är ojämn. Ett stort antal av artiklarna är publicerade under de senaste två åren. De sökord som använts har varit: idrott-och-hälsa, ”idrott-och-hälsa och skola”, ”gympa och skola”, idrott och hälsa, idrottsundervisning, skolgymnastik, skolgympa, gympa, idrottsämnet, idrottslektion och skolidrott. De artiklar som omtalar något av sökorden med endast en mening och inte exempelvis är kopplad till en diskussion om skolans styrdokument, skolforskning osv, har inte tagits med för vidare analys. Artiklar som i föregående medieanalys har blivit karaktäriserade som perifera samt enbart förstärker de samhällsliga beskrivningarna i vidare bemärkelse, har inte heller tagits med för år 2003. Med lärdom av tidigare artikelsökningar så har det under 2003-sökningen varit lättare att snäva av sökfokuset. Sökningen efter artiklar har skett med samma sökord som i föregående mediaanalys. Sökordet ”gympa” var inte helt lyckat då detta ord tenderade att i artiklarna stå för någon slags allmän motion alternativt motionsgymnastik såsom i Friskis & Svettis regi. Ibland framgick det inte heller huruvida ”gympa” i artiklarna handlar om den verksamhet som sker inom ramen för skolämnet Idrott och hälsa. Ytterligare 26 artiklar är medtagna för analys för år 2003, till och med 25 november.

Mediaperspektiven i de valda dagstidningarna

Vad har de utvalda dagstidningarna valt att belysa under undersökningsperioden?

Frågorna om *tid* och skolämnets betydelse för *folkhälsan* samt i viss mån talet om dess betydelse för eleverns *inläring*, är teman som dominerar mediestu- diens hela undersökningsperiod. De flesta av artiklarna är av en informativ eller propagerade karaktär som mer eller mindre uttalat utgår från en önskan om mer tid till skolämnet Idrott och hälsa. Här verkar det vara möjligt att peka på att vissa typer av företeelser blir mer belysta än andra. Dessa förstärker

de tre ovan nämnda dominerande tematikerna. Talet om skolämnets betydelse för folkhälsan blir i artiklarna relaterad till belysningen av de läroplansförändringar som slutligen kom att bli fastslagna i och med Lpo 94. Förslag och beslut om *läroplans-* alternativt *kursplaneförändringar* som ska träda i kraft för gymnasiet år 2000 samt förslaget om daglig fysisk aktivitet i skolan under 2003 är ytterligare två händelser som blir belysta från de ovan nämnda tre dominerande teman. En del *forskningsresultat och utvärderingar* blir mer flitigt refererade till än andra i tidningsartiklarna. Ett exempel är undersökningen som påvisar att Sverige är det land i Europa som har näst minst idrottstimmar i skolan. Under 2000-talet röner det sk Bunkefloprojektet stor uppmärksamhet i medierna. Projektet visar på en positiv samverkan mellan en viss grad av fysisk aktivitet och förbättrad motorik samt inlärningsförmåga.

Flertalet av de uttalanden som blir angivna som utbildningsministerns, blir konstruerade som känslomässigt engagerande för tidningsartiklarnas övriga röster att reagera på. Det ena exemplet är den dåtida utbildningsministerns uttalanden i Sportspegeln om kommunernas finansiering av skolgymnastik respektive föreningsidrotten. Ett annat inslag är beskrivningen av hur den forne tennisstjärnan Björn Borg hjälper dagens skolelever att få utbildningsministern mer positivt inställd till mer tid till fysisk aktivitet/idrott/gymna.

På vilka sätt blir skolämnet Idrott och hälsa förstått i relation till det resterande samhället?

Analysen skapar sammantaget en bild av ett bekvämt nutida samhälle där dagens barn och ungdomar blir allt mer fysiskt inaktiva och allt fetare. Den dominerande bilden av barn och ungdomar blir allt mer dyster ju mer tid som förflyter av undersökningsperioden. Rubrikerna förstärker detta intryck.

Våra unga riskerar att bli vandrande fettberg (ID 36, SvD 961022)

Jympa-brist gör unga till fysiska vrak (ID 47, A 970104)

Ungdomar allt tjockare (ID 50, SvD 980108)

Svenska ungdomar är i dålig form (ID 66, GP 990204)

"Fetma hotar barnens liv". Experter föreslår en timmes skolidrott om dagen (ID 107, E 000525)

Barnen är för feta. Friskis & Svettis vill att skolministern ordnar en timmes gymna varje dag (ID 111, E 000908)

Svenska barn svagare och fetare (ID 241, SvD 020613)

I slutet av undersökningsperioden beskrivs eleverna i två huvudgrupperingar, passiva/de inaktiva kontra de aktiva. Tonvikten ligger på de passiva, då dessa bl a anges få en ökad risk för fetma. Något som blir tydligt konstruerat i flertalet artiklar är att ett sätt att stoppa denna ödesdigra utveckling (ökad fetma och fysisk inaktivitet), är *att öka tiden* för skolämnet Idrott och hälsa. Sambandet att mer undervisningstid i skolämnet leder till samhällsekonomiska och folkhälsomässiga vinster utgör en självklarhet i flera artiklar.

Utifrån de undersökta artiklarna så går det att tolka en viss förskjutning, från att i början av undersökningsperioden handla om ”Idrott åt alla” till att under de senare åren fokusera ”Hälsa åt alla”. Olika fysiska aktiviteter utgör kärnan i båda deviserna. Skillnaden är att skolans roll som helhet i hälsoarbetet med fysisk aktivitet blir stärkt.

Under de tre sista åren av undersökningsperioden framhävs skolämnet Idrott och hälsa allt mer som ett viktigt tillfälle bland flera andra på skolan. Parallellt så övergår fokusen på mer tid för det obligatoriska skolämnet idrott och hälsa till att handla om hela skolans möjlighet att avsätta mer tid till fysisk aktivitet. Talet om att få eleverna mer fysiskt aktiva såväl inom ramen för skolämnet Idrott och hälsa som under resterande skoldagen och under fritiden blir således mer och mer återkommande. Skolans roll som hälsoarena förstärks i detta tal.

Vad för beskrivningar, bilder, teman etc, blir konstruerade av skolämnet Idrott och hälsa?

Skolämnet Idrott och hälsa tenderar ha en tydlig samhällsfokus som är baserad på ekonomiska och folkhälsomässiga argument. Majoriteten av artiklarna, med undantag från insändarartiklarna, verkar utgå från samhällets behov av mer fysisk aktivitet. Det är utifrån detta behov som nyttan med skolämnet Idrott och hälsa kopplas i diskussionen. Verksamheten för skolämnet Idrott och hälsa blir mer given än problematiserad. Utifrån de beskrivningar som blir konstruerade i den undersökta dagspressen är det övergripande svaret på frågan om vad syftet med skolämnet Idrott och hälsa är – att få eleverna att röra på sig. Skolämnet blir då konstruerat som ett aktivitetsämne snarare än ett kunskapsämne. Här är det intressant att fundera kring på vilket sätt skolans andra ämnen blir legitimerade. Säkerligen kan samtliga av skolans ämnen bli förstådda som nyttiga för samhällets fortlevnad. Med risk för att bli allt för generell är det nödvändigt att fundera kring om det är självklart att uppfatta skolämnet Idrott och hälsa framför allt som en sk inlärningsförstärkare för skolans övriga ämnen samt som ett sätt för att dagens elever inte ska bli överviktiga.

Under hela undersökningsperioden blir skolämnet Idrott och hälsa framställt som ett i grunden praktiskt ämne. Distinktionen mellan praktik och

teori i ämnet blir mer uttalad när skolämnet byter namn, från Idrott till Idrott och hälsa. Hälsa blir då presenterat som den teoretiska delen av ämnet, medan idrott utgör de fysiska aktiviteterna. I början av undersökningsperioden finns det en tveksamhet till varför skolan ska vara så ”teoretisk”. I slutet av undersökningsperioden är föreställningen om fysisk aktivitet som inlärningsförstärkare nästintill en självklarhet. Ett dominerande sätt att direkt eller indirekt framhäva skolämnet Idrott och hälsas mening är att peka på dess betydelse för inläringen i skolans andra ämnen. Det som talas om som praktiskt blir då något positivt.

Det finns en dominerande föreställning att skolämnet Idrott och hälsa skiljer sig och ska skilja sig från övriga skolämnena. Det ska vara ett roligt ämne. Argument som styrker ämnets nyttighetskaraktär finns också.

Elevinsändarnas bild av skolämnet som en verksamhet som är mer uppskattad av pojkar än av flickor är inte lika tydlig i mediastudien som i vår tidigare enkätstudie (Eriksson m fl 2003). Utifrån utdragen från olika insändare är det dock rimligt att påpeka att tendenser till denna typ av bild konstrueras.

Flickorna som grupp tenderar i medieanalysen som helhet att bli konstruerade som det svaga könet, och pojkar respektive flickor blir förstådda som biologiska särartskategorier. Under 2003 tenderar denna uppdelning att förstärkas. En viktig referenspunkt för resonemanget om flickors respektive (idrotts)-pojkers intressen och förutsättningar i skolämnet Idrott och hälsa utgör 2002 års rapport (Eriksson m fl 2002) samt en lägesrapport från ett större forskningsprojekt, som genomförs av Idrottshögskolan i Stockholm (se Larsson & Redelius 2004).

Idrottslärarna

Av den empiri som har använts i denna delstudie så det svårt att ge en beskrivning av idrottsläraren. Några försiktiga påpekanden kan göras. Delstudien tenderar att stärka bilden av den ensamma ett-ämnesläraren i idrott och hälsa. ”Sanningen” om att många idrottslärare är idrottsintresserade (från NU-92) visar ansatser till att bli styrkt i mediastudien, men dominerar ej. Vissa av de idrottslärare som får sin röst hörd blir presenterade som före detta elitidrottare eller ledare inom elitidrotten.

De undersökta artiklarnas sätt att presentera idrottslärarna har benägenhet att skapa en bild av dem som en sympatisk och kämpande grupp, men som inte i någon större utsträckning förhåller sig kritiska i betydelsen analyserande och granskande. Att tala om kritiska lärare blir snarare förknippat med innebörder som negativa och uppgivna. Bilden av att idrottslärare är positivt inställda till förändringar i styrdokument är mer ett undantag än det typiska.

– Det finns många frustrerade idrottslärare ute på skolorna, säger Björn Hällgren med en suck. Det känns som om vi inte uppfyller de krav vi ska göra, på den lilla tid som står till vårt förfogande. När idrotten i skolan får mindre tid ger det ju också signalen att ämnet är mindre värt. (ID 28, VK 951127)

Skilda verksamheter – men ändå inte ...

Idrottsrörelsens verksamhet blir under de sista undersökningsåren beskriven som en möjlig samverkanspartner. I de artiklar som belyser relationen mellan skola, skolämnet Idrott och hälsa och idrottsrörelsen framställs föreningsidrotten under det sista undersökningsåret till och med som en mer eller mindre självklar och oproblematiserad samverkanspartner. Detta kan jämföras med den parallella bilden, som framför allt blir konstruerad i början av undersökningsperioden. Den bild som då blir konstruerad framhäver att skolämnet är till för alla medan idrottsrörelsen inte är det. Föreningsidrotten beskrivs handla om tävling och konkurrens, vilket ses som något negativt och oundvikligt.

Idrottsrörelsen förekommer periodvis starkt som en upprörd röst i undersökningsmaterialet. Upprördheten är som störst vid de tillfällen då styrdokumentet ska förändras (inför 1994 och 2000). Å ena sidan blir föreningsidrottens verksamhet en fond mot vilken skolämnets innehåll kan bli konstruerad. Å andra sidan så hävdar såväl idrottsämnet som idrottsrörelsens att skolämnet och idrottsrörelsen är skilda från varandra. Utgångspunkten för diskussionerna om skolämnets relation till idrottsrörelsen, och vice versa, är tallet om olikheter snarare än vad det är som förenar dem. Notera att sättet att tala om detta på är likartat oavsett början eller slutet av undersökningsperioden.

Rastlösa elever, stor risk för framtida folkhälsoproblem och därav en massa samhällskostnader, borde det inte vara argument nog för att undvika nedskärningar i idrottsämnet? Tor-Ragnar Järholm är pensionerad professor i fysik och tillika ledamot av läroplanskommittén som ligger bakom förslaget.

– Skolan kan inte göra allt. Idrottsutbudet i samhället är så stort idag att eleverna kan få sin motion tillgodosedd utanför skolan. Dessutom har den enskilda skolan också möjlighet att profilera sig som till exempel en idrottsskola och på så sätt få ett påslag i antal timmar för idrottsämnet.

Om man tror att idrottsämnet är synonymt med idrotten ute i samhället har man inte förstått mycket, hävdar Claes Annerstedt.

– *Idrotten i skolan har en utpräglad friskvårdsinriktning. Från undersökningar vet vi att det främst är ungdomar från socialgrupp tre som är fysiskt inaktiva, och de idrottar inte självmant på fritiden. (ID 3, DN 921009)*

I den bild som blir konstruerad så är ett återkommande budskap följaktligen att skolämnet är till för alla medan idrottsrörelsen inte är det. Att idrottsrörelsen inte är till för alla verkar inte vara ett problem utan något normalt. I en debattartikel blir denna föreställning explicit uttalat. Inlägget skulle lika väl ha kunnat vara från tidigt 90-tal:

Men vi kan inom idrottsrörelsen, som frivillig folkrörelse, bara ta ansvar för dem som söker sig till oss. Huvudansvaret för att aktivera alla barn och ungdomar måste vara skolans. Det är ett ansvar som den i alltför hög grad inte tar. (ID 245, DN 020719)

Vid undersökningsperiodens början, år 1992, så är ett vanligt argument för att inte minska undervisningstiden i ämnet att det drabbar de som inte är aktiva inom föreningsidrottens regi på fritiden. Speciellt allvarligt är det för gruppen tjejer som i högre grad än killarna inte utövar någon föreningsidrott. Det finns här en föreställning om att eleverna har två möjligheter till att vara fysiskt aktiva på, antingen inom ramen för skolämnet Idrott och hälsa eller inom föreningsidrotten. Kravet att skolämnet ska förbli obligatoriskt och inte valfritt är den avgörande stötstenen för att ”Idrott för alla” ska kunna uppfyllas. De som förespråkar ett obligatoriskt skolämne, menar att en valfrihet leder till att enbart de som redan är aktiva på sin fritid kommer att välja/väljer skolämnet ifråga.

Utifrån ett skolämnesperspektiv så verkar de olika (förenings)idrottsaktiviteterna, i sig inte uppfattas vara problemet, utan den avgörande skillnaden för hur exempelvis fotboll uppfattas verkar vara *var* och *när* denna idrottsaktivitet utövas. Bollsporter kan då bli något positivt inom ramen för skolämnets verksamhet. De kan utveckla och främja elevers samarbete med varandra. När röster från ett skolämnesperspektiv talar om bollsporter inom ramen för föreningsidrottens verksamhet blir bilden en annan. Föreningsidrotten beskrivs handla om tävling, vilket ses som något negativt och oundvikligt. Även vissa av de röster som är negativt inställda till skolämnet verkar mena att det inte är idrottsaktiviteterna i sig som är problemet, utan bekymret är sättet de blir organiserade på. Det är det som avgör om en prestationsinriktad (negativt) eller en hälsoinriktad (positivt) verksamhet kommer till stånd.

Följande motsatsord kan ytterligare summera på vilka sätt artiklarna sammantaget särskiljer skolämnet Idrott och hälsa från idrottsrörelsen: (a) nå alla – endast för vissa, (b) hälsoinriktad – tävlingsinriktad, (c) fokus nöje – fokus prestation, (d) obligatoriskt – valfritt, (e) allsidig fysisk träning – specifik/ensidig fysisk träning och (f) utbildad (idrotts)lärare – ideell ledare.

Sammanfattning

Frågorna om *tid* och skolämnets betydelse för *folkhälsan* samt i viss mån talet om dess betydelse för elevers *inläring*, är teman som dominerar mediestudiens hela undersökningsperiod. De flesta av artiklarna är av en informativ eller propagerade karaktär som mer eller mindre uttalat utgår från en önskan om mer tid till skolämnet Idrott och hälsa. Mediestudiens övergripande bild av skolämnet Idrott och hälsa överensstämmer väl med övriga delstudiers gestaltning och föreställningar av skolämnet ifråga. Även i mediestudien finns det en betoning på ”sanningar” som: (1) att ämnets kärna är eller bör vara fysisk aktivitet. Det finns en tydlig fokus på den aktiva biologiska kroppen, (2) att lärande inom ämnet främst handlar om, alternativt bör handla om, att lägga grunden för ett livslångt fysiskt aktivt levnadssätt och hälsa, att skapa rörelseglädje samt att utveckla förmågan att samarbeta, (3) att skolämnet Idrott och hälsa innehåller praktik *respektive* teori, men att betoningen ska ligga på det först nämnda (4) att fokus på prestation och resultat i högre utsträckning är något negativt än positivt laddat, samt (5) att pojkars intresse för skolämnet och deras välmående av att delta inom denna verksamhet är större än flickornas.

3.2. Ämnets hälsofokus förändras!? – ett styrdokumentsperspektiv

Skolämnet som idag heter Idrott och hälsa har under de senaste 100 åren förändrats i sitt fokus och till sitt innehåll. Man kan bl a följa det genom förändringarna av ämnets namn. Fram till 1919 heter ämnet *gymnastik*, därefter heter det *gymnastik med lek och idrott*. Från och med 1962 års läroplan heter ämnet återigen *gymnastik*. I 1980 års läroplan heter det *idrott*, och nu heter ämnet *Idrott och hälsa*. Dessa namnbyten i kursplanerna är enligt Lundvall och Meckbach (2003) tecken på viktiga förskjutningar i ämnets innehåll. Ämnets förändrade fokus och innehåll kan då belysas genom att över tid studera skrivningarna i de olika kurs- och läroplanerna.

Under hela 1900-talet har hälsa varit ett viktigt motiv för ämnet (se Quennerstedt 2002). Men i den senaste läroplanen har det skett en förskjutning mot ett tydligare fokus på just hälsofrågor (se även Annerstedt 2001b, Meckbach & Söderström 2002, Karlefors 2002). Denna förskjutning är än

tydligare efter 2000 års revidering av kursplanerna, där Skolverket (2000) i sina kommentarer påpekar att:

En ambition vid revideringen har varit att lyfta fram den nära kopplingen mellan begreppen idrott och hälsa samt att starkt betona ämnets hälsoperspektiv. (s 30)

I detta avsnitt kommer just på grund av ämnets starka fokus på hälsa ämnets förändrade hälsofokus att uppmärksammas.

Hälsans förskjutning

Vid förra sekelskiftet handlar barns och ungdomars hälsa mycket om primära behov, där ett friskt barn är ett barn som har tillgång till frisk luft, ljus, är renlig samt har tillräckligt med mat och kläder. Två områden som är starkt fokuserade är omgivningshygien samt kroppslig och andlig disciplinering. Disciplineringen tar sig i uttryck dels i gymnastikämnets stränga fysiska kontroll där P H Lings kroppsövelser samt i exercis och skjutövningar som centrala för den kroppsliga disciplineringen. Dels tar sig disciplineringen i uttryck genom kristendomskunskapen som är skolans största och viktigaste ämne. Katekesens budskap används här som moraliserande verktyg för det liv man bör leva. Också bekämpandet av alkohol- och tobaksbruk samt plädering för sexuell avhållsamhet är viktiga delar i skolans hälsobudskap, där såväl medicinska som moraliska argument används (Hammarberg 2001). Gymnastikämnet, som till del ansvarade för den kroppsliga disciplineringen, syftar till allsidig harmonisk kroppsutveckling samt att härda barnens kroppar (Palmlblad 1990). Innehållet i ämnet består i ”för åldern passande gymnastiköfningar och fria lekar samt för gossar, där förhållandena sådant medgifva, lämpliga militär- och skjutöfningar” (Normalplan 1900).

Undervisningen i gymnastik med lek och idrott har enligt undervisningsplanen från 1919 till uppgift att ”...i enlighet med Lingska gymnastikens grundsatser, genom lämpliga övningar befodra lärjungarnas sunda allsidiga kroppsutveckling” samt att ”...befodra deras kraft, hälsa och levnadsglädje” (Undervisningsplan 1919). Dock menar Annerstedt att man i 1919 års undervisningsplan även kan se motsättningar mellan den tidigare dominansen av ”...lingianer och företrädare för en mera lek och idrottsinriktad undervisning” (2001a, sid 88). Men det är fortfarande gymnastiken snarare än idrotten och leken som till stor del står för innehållet, och det är gymnastikens fostrande fördelar som fortfarande ofta lyfts fram (Lundquist-Wanneberg 2002).

Annerstedt (2001a) påpekar också att det i 1919 års undervisningsplan för första gången finns med ergonomi i det att ämnet ska:

Vänja dem för ett för det praktiska livets arbetsuppgifter ändamålsenligt rörelse- och vilosätt. (s 87).

1940 års skolutredning innebär att hälsofrågor får en än mer framskjuten plats i skolan än tidigare, och att skolbarnens hälsa snarast ses som en samhällelig angelägenhet. I utredningen påpekas även att skolans uppgifter i stort har en klart folkhälsorelaterad innebörd (Palmblad, Eriksson 1995), och då främst ur ett medicinskt perspektiv. Hälsa ses i stor utsträckning som ett medicinskt problem. Men hälsofostran i skolan som fortfarande, enligt läroplanerna, till stor del innehåller frågor om hygien, i termer av hälsoregler, tandvård, tvättning (Undervisningsplan 1955) integreras även under perioden i större utsträckning i den allmänna medborgarfostran bland annat under ämnet samhällskunskap. Det innebär att andra frågor såsom exempelvis sexualundervisning samt fritid och hobbies även hamnar på hälsoagendan. Palmblad & Eriksson (1995) menar att undervisningen är tydligt föreskrivande, och att detta inte kräver något aktivt förhållningssätt hos eleverna. Även utomhusvistelse och friluftsliv lyfts fram i större utsträckning, och i ämnet gymnastik med lek och idrott förordas att innehållet ska stimulera ett bestående intresse för kroppsövningar och en sund livsföring.

I skolan tar sig, i mitten av 1900-talet, den medicinska diskursen uttryck i bland annat att skolsköterskor, läkare och psykologer får ett allt större ansvar för hälsofrågor i skolan. Den tar sig även uttryck i att anatomi och fysiologi ses som viktiga utgångspunkter, inte minst i gymnastiken där det uttryckligen står att ämnet utifrån fysiologisk och medicinsk kunskap ska väcka bestående intresse för fysisk aktivitet som ett medel till rekreation och hälsa (Lgr 62).

Ämnet har enligt Lundquist-Wanneberg (2002) förskjutits i läroplanerna från fostran till fysiologi, där det är av största vikt att gymnastiken eller idrotten, som nu fokuseras i allt större utsträckning, ger eleverna en god kondition. Lundquist-Wanneberg påpekar här att:

I takt med att idrotten växte i samhället i stort tog den sig ändå in på skolschemat, dock med en viss fördröjning. (2002, sid 13)

Även friluftslivet som moment i gymnastikämnet, som tidigare motiverats med dess karaktärsdanande uppgift, motiveras nu genom sin konditionsstärkande effekt och utveckling på rörelseförmågan. Detta skall vara en motvikt till det annars så stillasittande dagliga livet (Sundberg & Öhman 2000). Andra saker som nu lyfts fram är att skolan ska behandla sjukvården i skolan och i sam-

hället samt att skolan ska motarbeta villfarelser på det medicinska området. Läroplanerna har enligt Gustavsson (1996) en tydlig instrumentell kunskaps-syn. Fysiologiseringen och den instrumentella kunskaps-synen får pedagogiska konsekvenser även i skolans hälsoundervisning, där en förmedlingspedagogik blir det naturliga (Annerstedt 2001b).

Lgr-80

Under slutet av 1970-talet och under 1980-talet får hälsoupplysningen återigen en allt större roll i folkhälsoarbetet, och den blir alltmer livsstilsfokuserad och inspirerad av ett marknadsföringstänkande. Det har gått från den tidiga hälsoupplysningens faktatäta, vetenskapsbaserade och föreskrivande hälsoupplýsning till för det första en mer känsloladdad undervisning som handlade om avskräckning, där exempelvis bilder på en rökares lungor visas upp i avskräckande syfte (Bremberg 1990). För det andra är det en mer personlig och intim upplýsning, där *DU* ska vara modern och fräsch för att ha hälsa. Ansvaret för hälsa läggs då mer på individen och man kan säga att det har blivit en förskjutning i perspektivet på hälsa från vem du *bör* vara, till vem du *vill* vara. Det är snarare föreställningar om framgång eller nederlag, skönhet eller fulhet, ungdom eller ålderdom som blir utgångspunkten i stället för som tidigare de hälsorelaterade kunskaperna. Palmblad & Eriksson (1995) menar att upplýsningen och informationen utformas så att mottagaren uppfattar sitt förändrade beteende som resultat av ett fritt val. Man kan säga att hälsoproblemen individualiseras och det är individens levnadsvanor som är problemet, inte deras levnadsförhållanden.

I skolan lyfts de psykosociala förhållandena fram alltmer när det gäller hälsa, och det finns en tydlig ambition att problematisera hälsa och kritiskt granska olika normer och förebilder ur ett hälsoperspektiv (Palmblad & Eriksson 1995). Innehållet i hälsoundervisningen är bland annat livsstil, fysisk miljö, psykosociala faktorer, kost, motion, ergonomi, hygien, läkemedel, tobak, alkohol, narkotika, samlevnad samt välbefinnande (Lgr 80). Hälsa som övergripande perspektiv i skolan har under kanske framförallt 1980-talet handlat om olika temadagar (Palmblad & Eriksson 1995). Under dessa temadagar behandlas exempelvis friskvård eller sex och samlevnad. Nytt under perioden är att relationer kopplas tydligare till hälsa, där frågor om gemenskap, grupptillhörighet och socialt samspel är utgångspunkter för olika temadagar (Palmblad & Eriksson 1995).

En tydlig skillnad från tidigare är att delaktighet och elevernas egna ställningstaganden i olika hälsofrågor betonas. Elevernas egna initiativ och egen-

aktivitet är viktigt för hälsoarbetet och inte som tidigare då eleverna sågs som ”passiva mottagare eller behållare för hälsofakta” (Palmlblad & Eriksson 1995, s 93). Hälsofostran har nu blivit ett relationsspel. Men Palmlblad & Eriksson (1995) lyfter fram en konflikt i detta mellan synen på elevers egenaktivitet, personliga frihet, kritiska reflektion och hälsans normativa dimension om det rätta sättet att leva hälsosamt. De menar att vissa beteenden trots allt anses som mer önskvärda än andra, och att det är skolans uppgift att förmedla detta. Det är redan på förhand bestämt vad diskussionerna ska leda fram till, och det handlar då mer om en manipulativ inställning där eleverna ska ta ställning till vissa hälsofrågor, men där det redan är givet vad de ska ta ställning för respektive emot. Frågan blir hur man får elever att bete sig rationellt och ta åt sig av dessa önskvärda vanor. Bremberg (1990) påpekar dock att det från och med 1980-talet även blivit alltmer vanligt med värderingsövningar, där eleverna mer öppet får ta ställning till olika hälsofrågor exempelvis till droger.

Ämnet idrott som det heter från och med 1980 års läroplan, har som Lundvall och Meckbach (2003) lyft fram två huvudsyften: för det första att kroppsrörelse behövs för hälsa och välbefinnande, och för det andra att eleverna ska tillägna sig ett funktionellt rörelsesätt. Ämnet har fortfarande en tonvikt på konditionsträning utifrån fysiologiska rön, och det handlar då om att lära sig om och att utföra ett antal olika idrottsgrenar (Meckbach & Söderström 2002; Sandahl 2002). Detta kan tyda på att idrottsrörelsen och de stora idrotterna under denna tid har ett starkt inflytande på ämnets innehåll (Annerstedt 2001b), och huvudmomenten – idrottsgrenarna – är i stort sett samma som i de två tidigare läroplanerna (Sandahl 2002). Men Annerstedt (2001a) lyfter fram att ämnet omfattar allt från idrottsfärdigheter till ekologiska samband, och detta benämner han som ämnets osäkerhetsfas, där viktiga utgångspunkter också ska vara glädje, rekreation och gemenskap. Hälsa är i 1980 års läroplan ett eget huvudmoment i idrottsämnet under beteckningen ”hälsa, hygien och ergonomi”.

Sammanfattningsvis kan sägas att i genomgången av styrdokumentet tycker vi oss se en vidgning av begreppet hälsa, och en förskjutning från det tidiga 1900-talet, där skolans hälsoarbete handlar om hygien, där individens levnadsvanor och olika omgivningsfaktorer anses påverka främst den biologiska kroppen, det vill säga den fysiska hälsan. Vid 1900-talets mitt är den medicinska diskursens påverkan på läroplanerna tydlig. Här fokuseras den individuella hälsan och risker såsom sjukdomar, droger, arbetsmiljö och trafik. Det är dock både den fysiska och psykiska hälsan som lyfts fram i läroplanerna. I slutet av 1900-talet vidgas hälsa till att innefatta såväl fysiska, psykiska som sociala dimensio-

ner⁶, där områden som livskvalitet, samlevnad, mobbing och miljö lyfts fram. Fokus på miljö indikerar även att hälsa i dagens läroplan innefattar hela människan i hela sin livsmiljö. Förskjutningen av användandet av hälsobegreppet i styrdokumenterna kan sammanfattas som en förskjutning från ett fokus på ”kroppens vård och förrättningar” till frågor om livsstil, samlevnad och livsmiljö.

I 1994 års läroplan för grundskolan (Lpo 94) är det som på ett direkt sätt nämns om hälsa i *läroplanen* att eleverna efter genomgången grundskola:

– har grundläggande kunskaper om förutsättningarna för en god hälsa samt har förståelse för den egna livsstilens betydelse för hälsan (Lpo 94).

Men hur kan man tolka hälsa här? Vad är grundläggande kunskaper om förutsättningarna för en god hälsa? En strävan i läroplanen verkar vara att låta hälsoaspekter genomsyra hela skolarbetet och att inte begränsas till vissa skolämnen, även om vissa specifika delar såsom exempelvis frågor om kroppens byggnad, hälsorisker, droger hamnar under biologi, skadeverkningar av droger för individ och samhälle under samhällskunskap, kost under hem- och konsumentkunskap och frågor om fysisk aktivitet under ämnet Idrott och hälsa. Detta tydliggörs bland annat i kursplanerna för respektive ämne. Så hur ser det då ut i dagens kursplanerna för ämnet Idrott och hälsa? Vilken hälsa avses här? Och hur ska denna hälsa utvecklas?

Dagens kursplaner i Idrott och hälsa

I 1994 års läroplan byter ämnet alltså namn till Idrott och hälsa. Vad innebär då det för ämnet?

Två begrepp som vi anser särskilt utmärker sig i kursplanen är begreppen fysisk aktivitet och hälsa (se även Sandahl 2002 och Annerstedt 2001a). Dessa begrepp blir utgångspunkten för vår läsning av kursplanen och för den fortsatta strukturen i detta avsnitt. Frågor för läsningen som blev föremålet för den fördjupade analysen blev då vilken hälsa som avses samt vilka fysiska aktiviteter och på vilket sätt. I bakhuvudet har också hela tiden funnits olika didaktiska frågor som exempelvis: vad är det eleverna förväntas lära sig? Hur ska det gå till? Och i vilket syfte görs olika saker i ämnet?

Hälsa

Läsningen av styrdokumenterna i Idrott och hälsa visar att ämnet ska utveckla kunskaper om hälsa och hälsofrämjande hos eleverna, och detta utifrån ett

---

⁶ ...och då sociala dimensioner i en bredare bemärkelse. Dessa dimensioner har funnits med i läroplanerna sedan 1955 års undervisningsplan.

brett hälsoperspektiv som innefattar en fysisk, psykisk och social förmåga, det fysiska, psykiska och sociala välbefinnandet samt en positiv självbild. Hälsa handlar inte som det ibland tidigare gjort enbart om individuella faktorer, utan hälsa ska ses ur såväl ett individ, ett relationellt som ur ett samhällsperspektiv.

I ämnet skrivs det fram ett antal utgångspunkter eller samband som verkar vara givna. För det första ett samband mellan mat, motion och hälsa, för det andra ett samband mellan fysisk aktivitet, hälsa och livsstil, för det tredje samband mellan livsstil, livsmiljö, hälsa och livskvalitet, och för det fjärde att hälsa bibehålls och förbättras genom regelbunden fysisk aktivitet och friluftsliv. Frågor man kan ställa sig är då: Är dessa samband givna? På vilken grund kan man se dessa samband? Hur ser dessa samband ut? Kan det vara på något annat sätt? Detta är frågor som lämnas öppna för olika tolkningar.

Och hur ska denna hälsa utvecklas enligt styrdokumentet? I första hand ska detta ske genom fysisk aktivitet och en allsidig rörelserepertoar. Men ämnet ska även ge förutsättningar för att eleverna lär sig ta ansvar för sin hälsa, samt att eleverna ska kunna se, välja och värdera rörelse och fysiska aktiviteter ur ett brett hälsoperspektiv. Andra delar är att diskutera hälsofrågor kopplade till idrott och friluftsliv, diskutera samband mellan miljö och hälsa samt planera, genomföra och utvärdera hälsofrämjande åtgärder. Även ett visst samhällsförändringsperspektiv kan skönjas i texterna.

Vad detta innebär och hur man kan tolka detta beror givetvis i stor utsträckning på synen på hälsa. Hälsa beskrivs i kursplanerna för Idrott och hälsa i holistiska termer som en helhet som innefattar olika delar, och detta i hela individens livsmiljö. Det som ämnet skall sträva emot och som kommer till uttryck i texterna är att hälsa ses som ett medel för en högre livskvalitet.

Ämnet ska enligt kursplanerna skapa aktiva elever, där personliga ställningstaganden, växande ansvar och förmåga att reflektera och värdera ska förbättra deras förutsättningar för hälsa. Detta innefattar inte bara en individuell nivå, utan även en kompetens att påverka samhällsutvecklingen och den gemensamma miljön. De medel för hälsoarbetet som lyfts fram är kunskaper, medvetenhet och upplevelse av olika faktorer som påverkar hälsa. Det kan vara livsmiljöfaktorer, livsstilsfaktorer, fysisk aktivitet, kroppsrörelse och friluftsliv samt en analys, reflektion och värdering av dessa utifrån ett brett hälsoperspektiv. Allt detta ska ge en *handlingskompetens* och *insikt* i möjligheterna för det goda valet, baserat på en integration av intellektuella och känslomässiga kvalitéer. Ämnet har i och med de nya kurs- och läroplanerna således bytt karaktär från färdighetsämne till ett reflekterande hälsoämne, där utvecklande av hälsa och inte förebyggande av sjukdom fokuseras. Det är tydligt att begreppet

hälsa i dessa texter inkluderar mer än bara individnivån, och att samhällsutveckling och den gemensamma miljön även ses som viktiga aspekter på hälsa.

Fysisk aktivitet

I styrdokumenterna framkommer att ämnets kärna är fysisk aktivitet. Fysisk aktivitet står i kursplanerna som vi ser det som ett övergripande begrepp för ett antal moment i undervisningen som bland annat benämns som lek, rörelse, idrottsaktiviteter, friluftsliv, motionsaktiviteter eller rörelseaktiviteter. Centralt för ämnet är då en bredd av rörelseaktiviteter såväl att de ska vara *allsidiga* som att de ska vara *vanliga* rörelse- och idrottsaktiviteter. En fråga man kan ställa sig här är, vanliga utifrån vad? Utifrån vad barn och ungdomar gör i organiserad form eller i oorganiserad form, eller vanliga ur ett livslångt perspektiv? Ska aktiviteterna vanliga utifrån det offentliga perspektiv eller vanliga utifrån den enskilde elevens vardag?

Fysisk aktivitet är ett brett begrepp som i detta sammanhang kan (som vi gjort i enkäterna) definieras som ”all aktivitet som får ditt hjärta att slå snabbare och som gör dig andfädd”, men det som vi ser som avgränsande i ämnet Idrott och hälsa är att det främst handlar om fysiska aktiviteter som kan tänkas främja hälsa på något sätt i hälsans breda perspektiv, och inte fysiska aktiviteter eller idrott i sig.

Men vad är det eleverna förväntas lära sig *i* och *genom* fysisk aktivitet? Och hur? Eleverna förväntas lära sig vanliga rörelser och idrottsaktiviteter samt utveckla kunskaper om vanliga rörelseaktiviteter och förvärva en allsidig rörelse-repertoar för att på så sätt kunna ta eget ansvar för (planera, utforma, genomföra) motion och träning samt skapa förutsättningar för ett personligt ställningstagande i idrotts- och hälsofrågor. Vidare ska de fysiska aktiviteterna utveckla gemenskap, samarbetsförmåga samt förståelse och respekt för andra. Eleverna ska även utveckla en förmåga att ge uttryck för fantasi, känslor och gemenskap. Detta ska då leda till ett bestående intresse för fysisk aktivitet och en förmåga att leka, motioner och idrotta på egen hand.

Friluftslivet är en aktivitet i ämnet som behandlas lite separat. Frågan blir om friluftslivet ska betraktas i termer av fysisk aktivitet eller idrott, där ju friluftslivet är något som har en annan historia med en annan värdegrund än idrotten (för en mer utförlig beskrivning se Sandell & Sörlin 2000 eller Brügge, Glantz & Sandell 2002). Inom friluftslivet ska eleverna få erfarenhet att delta samt kunskaper och färdigheter att bedriva friluftsliv. Detta i syfte att väcka ett intresse för friluftsliv, natur och miljöfrågor samt att väcka engagemang för betydelsen av att skydda och vårda natur och miljö.

Sammanfattning: Hälsa som tillägg eller inriktning?

Det som framgick av läsningen av dokumenten var att ämnet är ett tydligt hälsoämne som har sin bas i fysisk aktivitet. På ett liknande sätt menar historikern Björn Sandahl (2002) att man vad gäller idrottsämnet, som ju i nuvarande läroplan byter namn till Idrott och hälsa, kan betrakta det som ett paradigmskifte såväl vad gäller ämnets innehåll som hur man betraktar ämnets roll i skolan som helhet. Han menar att skolidrotten här gör upp med den fysiologiska diskurs som varit grunden för ämnet sedan 1950-talet. Idrottsgrenar betraktas enligt Sandahl i Lpo 94 endast som ett delmoment, och hälsan i ett brett perspektiv sätts i fokus. Ämnet glider i styrdokumentet, enligt Sandahl, ifrån idrottsrörelsen och de traditionella idrottsgrenarna mot ett brett hälsobegrepp. Annerstedt (2001a) benämner detta som ämnets hälsofas med ett brett perspektiv på hälsa som han menar blir något kvalitativt annat än det idrottsämne som varit. Dock indikerar debatten i media (se avsnitt 3.1) om en utökad tid till ämnet att fysiologidiskursen fortfarande är tongivande. Detta menar vi syns i det att argumenten för en utökad timtilldelning till ämnet fortfarande till övervägande del är av medicinsk/fysiologisk art och inte utifrån ett brett hälsoperspektiv. Detta gör att den så viktiga innehållsdiskussionen ur ett brett hälsoperspektiv kommer i skymundan till förmån för en diskussion om mer tid och mer aktivitet. Den diskussionen är givetvis också viktig, men inte på bekostnad av en innehållsdiskussion. Annerstedt (2001a) menar vidare att ämnets mål i och med Lpo 94 breddats ytterligare, vilket kan tolkas som att innehållet har ökat. Vi menar istället att innehållet snarare har förskjutits i senaste läroplanen, vilket inte på samma sätt indikerar en utökning av innehållet utan just snarare en förskjutning, och det tydligare mot hälsa. Vi har här behandlat fysisk aktivitet och hälsa var för sig. Men vi vill samtidigt påpeka att kursplanen *inte* behandlar dessa som två separata moment, utan snarast som att det är en fråga om ett ämne för hälsofrämjande fysisk aktivitet som genom motorisk förmåga, positiva kropps- och rörelse erfarenheter, kunskaper, färdigheter samt en diskussion och reflektion runt dessa frågor ska utveckla hälsa och dess fysiska, psykiska och sociala dimensioner hos eleverna.

3.3. Idrott och hälsa som skolämne – en tolkning av läromedel

Kontroverser kring ett skolämne – exemplet Idrott och hälsa

Skolan betraktas ofta som en institution där olika teoretiska ämnen studeras. Som ett alternativ förekommer praktiskt-estetiska ämnen, ”som i vår kultur vanligtvis inte betraktas som viktiga eller ens nödvändiga” (Annerstedt 1990a, s 32). Ett av dessa ämnen är Idrott och hälsa. Sedan tillkomsten av detta

kroppskulturella ämne har synen på elever och lärare förändrats radikalt liksom vad ämnet skall innehålla. Den fysiska disciplineringen av kroppen har ändrat karaktär sedan folkskolans tillkomst år 1842. Det förekommer således en ideologisk kamp om ämnets innehåll.⁷ Ett uttryck för detta är upprepade namnändringar från Gymnastik till dagens Idrott och hälsa. Förväntningar på ämnet ställs numera av representanter för folkhälsoinstitutet, skolverket, socialstyrelsen, militärväsendet, idrottsrörelsen med flera. Dessa institutioner påverkar ämnets innehåll, vilket medför att elevernas syn på sin kropp i hög grad blir samhällsbestämt. Historiskt är det ena gången militära motiv som påverkar ämnet. En annan gång är det intentioner från läkarvetenskapen. En tredje gång handlar det om ambitioner inom idrottsrörelsen. Det som förenar dessa krafter är att de bidrar till en kollektiv förståelse av kroppen. Även ett historiskt och kulturellt arv formar de föreställningar elever och idrottslärare blir bärare av.⁸ Dessutom förekommer olika ”genuskontrakt”. Det medför att flickor och pojkar uppfattar ämnet på olika sätt. Således kan vi konstatera att ämnet är ideologiskt laddat.

”Bilder” av ett kroppskulturellt skolämne

Ämnet Idrott och hälsa är ett bland få som möter eleverna under hela grundskoletiden. Andra ämnen med motsvarande position är exempelvis svenska och matematik. Enligt den senaste läroplansrevisionen för grundskolan (Lpo 94) omfattar idrottsämnet minst 460 klocktimmar. Eftersom timantalet utgör nettotid utgör detta timantal vad eleverna har rätt att erhålla. Efter en omfattande kritik av timtalet tillförs ämnet ytterligare 40 timmar.⁹ Enligt gymnasieskolans kursplan utgör idrottsämnet ett ”kärnämne”, vilket innebär att samtliga gymnasieelever skall ha undervisning i ämnet. Vad som lärs påverkas även

---

⁷ ”... i läroverken betonades faran med intellektuell överansträngning, i folkskolan lades större vikt vid osedlighet, sociala problem och bristande skötsamhet” (Ljunggren 1999, s 129).

⁸ Se SOU 1992:94, Annerstedt 1995, Gustavsson 1996, Gustavsson & Tolgfors 1996. Trots namnförändringar talar eleverna fortfarande om ”gympa” och ”gympalärare”. I denna artikel benämns lärare som idrottslärare.

⁹ I Lgr 80 anges bruttotid. I denna modell kan undervisningstiden reduceras utan att eleven har möjlighet att kräva kompensation I gällande kursplaner omfattar ämnet 500 timmar, men 20 procent av denna tid kan omvandlas till annan verksamhet. Nettotiden blir därmed 400 timmar. Om nuvarande timplan innebär en minskning av undervisningstiden är svårt att veta, då kommunalt utarbetade kursplaner påverkar timantalet. Innehållet skall även anpassas till elevernas förutsättningar och deras förmåga att utföra olika övningar. En rullstolsbunden elev behöver exempelvis speciella övningar.

av existerande sociomateria.¹⁰ Det innebär att läromedel, idrottshallen, fotbollplanen, simhallen och olika redskap leder till en bestämd påverkan, som blir svår att frigöra sig ifrån. Det medför således att regelboken, orienteringskartan, fotbollen eller badmintonracketen påverkar vad som lärs. Härigenom skapas olika sensomotoriska och språkliga "bilder". Det innebär att "[d]e bilder vi använder för att beskriva kroppen speglar ... hur vårt samhälle är ordnat" (Arrhenius 1999, s 97). Sociomaterien bidrar till vad som blir möjligt att göra på lektionerna och de förväntningar eleverna utvecklar.¹¹ Det är i relation till olika idrottsgrenars regelsystem och den sociomateria som omger varje aktivitet som eleverna lyckas eller misslyckas. Elevernas förmåga och oförmåga kan ses som sociokulturellt och biologiskt bestämt. Frågan blir om idrottslärare ser krav i ämnet som socialt konstruerade eller som "naturliga", det vill säga som givna?¹²

Läromedelsanalysens metod

Denna artikel bygger på en tolkning av texter om ämnet "Idrott och hälsa".¹³ De texter som granskas utgörs först och främst av läromedel som vänder sig till idrottslärare. I något fall granskas även läromedel som vänder sig till gymnasieelever. Följande övergripande fråga ställs: *Hur beskrivs ämnet Idrott och hälsa i ett antal läromedel?*

Texterna "laddas" med betydelse utifrån vad som det forskas om, vad som sker inom idrottsrörelsen, vad som skrivs i massmedia, vad som lärare anför om ämnet, den policy som ligger till grund för Folkhälsoinstitutets verksamhet etc. Texter som tolkas tillskrivas auktoritet inom den kontext som ämnet Idrott och hälsa ingår i. Läromedlen avser att vara ett stöd för lärarna och deras pla-

---

¹⁰ De redskap som används liksom lokalen i sig "kommunicerar med oss – även om de inte är levande – eftersom det är stelnade betydelseinnehåll som gett dem deras form. Vad som uppfattas om materiellens kommunikation beror på mottagarna. ... de olika redskapstyperna, de olika ämnestyperna och de olika utformningarna kan kräva stora fackkunskaper..." (Østerberg 1985, s 14). Speciellt skolor och idrottsanläggningar utgör byggnader som kräver sina ritualer. Sociomaterien inbjuder oss därmed att "göra rätt". Att slå bollen över nätet i badminton kräver exempelvis speciell rörelser.

¹¹ Det finns således "materiellt givna sätt att göra saker och ting på" (Johansen 1985, s 132).

¹² "Socialisationen handlar i första hand om att inplantera en detaljerad och komplicerad respekt för tingen" (Andersson 1985, s 85). Det handlar om "hur den sociala kontexten påverkar vår kunskap" (Barlebo Wenneberg 2001, s 29).

¹³ Denna studie utgör en delstudie i en nationell utvärdering av ämnet Idrott och hälsa. Andra delar handlar om betygsättning, massmedias spegling av ämnet Idrott och hälsa. Dessutom granskas speciellt hälsobegreppet och dess konsekvenser. Vidare belyses vad som sker under idrottslektionerna via videospelningar. En enkätstudie riktar sig till elever, lärare och skolledare (se Eriksson, Gustavsson, Johansson, Mustell, Rudberg, Sundberg och Svensson 2003).

nering av undervisningen.¹⁴ Därmed skapas föreställningar som förväntas legimimeras ämnet och som påverkar hur eleverna förstår ämnet Idrott och hälsa. I första hand söks dominerande aspekter.¹⁵ Det innebär att läromedlen inte jämförs med varandra.¹⁶ En första aspekt handlar om läromedlens kunskapsfokus.

Texter, tillsammans med vad som sker i undervisningen, bidrar till talet om Idrott och hälsa i skolan, i familjen och i idrottsföreningen. I detta tal ingår att införliva de ”beteenden och tankar ... världsbild, kultur, ideologi – och de till dem knutna handlingarna – som förmedlare: [en kollektiv förståelse] ... tillförs och individen finner ”sin plats” i en viss ordning” (Furumark 1989, s 34).¹⁷ För ämnet Idrott och hälsa utgör läro- och kursplaner tillsammans med läromedel om olika idrottsgrenar samt forskning om hälsa auktoritativa texter. Dessa texter bidrar till en praxis. Det medför att ”en text och dess omvärld ... förstås som två olika former av verklighet som interagerar med varandra” (Thörn 1997, s 175). Samtidigt ”laddas” dessa texter uppreat med nya betydelser och bidrar till socialisationens innehåll.¹⁸ Hur en text tolkas beror även på vad vi vill veta.¹⁹ I denna studie handlar det om att tolka texter med betydelse för förståelsen av ämnet Idrott och hälsa.

Analys av läromedel – ett exempel

Idrottsämnets historia kantas av en lång rad handböcker. Den första går tillbaka till P.H. Ling. Dessa författas i första hand av lärare inom området. I en analys av sådana läromedel utgår Tebelius från Lgr 69 och ämnets innehåll i

---

¹⁴ Didaktiskt handlar undervisningen om vilka metoder som används, vilket berör *hur* undervisningen genomförs (att göra). Nästa kompetens handlar om planering av undervisningen, val av innehåll, utvärdering etc. Därmed berörs *vad* det skall undervisas om, *vem* undervisningen riktar sig till samt *när* och *var* den bedrivs (att planera). För att få perspektiv på ämnet behöver dess karaktär och ämnets värdegrund granskas. Därmed ställs frågor om *varför* ämnet finns (att problematisera). Se Dale 1999, Gustavsson 1999 och Hermansen 2000).

¹⁵ Analytiskt kan tolkningen av texter leda till en beskrivning av hegemoniska, dominerande och underordnade föreställningar. En hegemonisk föreställning är näst intill omöjlig att förändra (i varje fall på kort sikt). Dominerande föreställningar är tidsbundna, men förändras av förändringar i samhället (ett exempel utgör övergången från en förmodern samhällsordning till en modern). Underordnade föreställningar är sådana som har svårt att hävda sig. Detta förhindrar inte att de kan nå en starkare position över tid (dans utgör ett exempel på en aktivitet som nått ett erkännande under senare år).

¹⁶ Avsikten med denna studie är inte att jämföra olika läromedel med varandra. Därför kommer inte författare till respektive utsaga att anges.

¹⁷ ”Socialisationen rör alltid kollektiva förhållanden i meningen att det handlar om regler, språkbruk, sociala etiketter, vanor, normer och värderingar etc som omfattas av en social grupp” (Alvesson 1989 s 71).

¹⁸ Auktoritativa texter utgör de som behandlar ämnet Idrott och hälsa och som berör hur lärare förväntas utöva sitt yrke. Dessutom belyses läromedel för gymnasieelever. För grundskoleelever saknas förlagsproducerade läromedel.

¹⁹ Thörn 1997, s 175 och s 180.

grundskolan. Hennes analys kan betraktas som ett pionjärbete. Analysen utgår ifrån en ämnesdefinition. Det innebär att en pedagogisk grundsyn ligger till grund för tolkningen.²⁰ Studien visar en påfallande enhetlig ämnessyn, där fysiologisk kunskap dominerar. Detta förhållande problematiseras inte i handböckerna. Det medför att fysiologins pedagogiska konsekvenser tas för givet, då ideologin förblir outtalad. En ideologi utgör ”ett system av föreställningar och idéer som kommer från en bestämd klass eller samhällsgrupps livsform, erfarenheter, världsbild och intressen” (Barlebo Wenneberg 2001, s 34).²¹ Resultatet av naturvetenskapliga rön som till exempel humanfysiologisk forskning tas för givna, då de inte anses beröra ideologiska aspekter. Det innebär att humanfysiologin ses som ett värdeneutralt kunskapsområde. Samtidigt utvecklas en kollektiv självförståelse, vilken inrymmer normativa anvisningar om hur elevers fysiska prestationsförmåga kan stärkas. Detta leder till en reduktionistisk syn på människan och hennes kropp. Kroppen betraktas som om den är en maskin.²² Därmed förankras ämnet i en instrumentell syn på individen, lärandet och kunskapandet. Det leder till att en pedagogisk förmedlingsmodell förespråkas:²³

Den inlärnings- och kunskapssyn som dominerar i samtliga dokument kan jag kalla ”förmedlingsmodellen”, vilket innebär att eleverna skall ta emot och lagra den kunskap som förmedlas av läraren, för att senare kunna ta fram och använda den vid behov. Kunnandet i gymnastikämnet får man genom att utföra det som läraren visar (Tebelius 1977, s 131).

I Lgr 69 ses eleven å ena sidan som aktiv och medansvarig samt å andra sidan skall hon/han anpassas till i förväg fastställda mål. Denna konflikt problematiseras inte i handböckerna. Det medför att samarbete mellan eleverna får en instrumentell uttolkning. Därvid likställs samarbete med att lära sig olika taktiska spelmönster i olika lagidrotter. Spelet skall göras effektivare, varvid en prestationsinriktad syn eftersträvas. Härigenom skapas en paradox: ”Betygsättning, kravet på prestation av viss kvalitet samt den starka inriktningen på per-

---

²⁰ Se Tebelius 1977, s 11–14. Kursplanen talar om en aktiv elev medan handböckerna gör eleven till ett objekt. ”Det materialistiska kraftbegreppet fick genomslag i synen på kroppen – den upphörde att vara andlig. ... .. Föreställningen om människan som maskin vilade på en lång idéhistorisk tradition” (Ljunggren 1999, s 211).

²¹ I ett partikulärt ideologibegrepp är det enbart vissa aspekter ideologiska. Däremot omfattas all mänsklig kunskap i ett totalt ideologibegrepp. Det sistnämnda ideologibegreppet används i denna studie (Barlebo Wenneberg 2001, s 34).

²² Se Tebelius 1977, s 130–131 och Sahlström 1998, s 58–60.

²³ Kunskap ses som en avspiegling av verkligheten, varvid teori föregår praktik (jämför Janik 1996).

sonlig kvalifikation och framgång gör att tendenserna till samarbete och hjälpsamhet motarbetas” (Tebelius 1977, s 132). Dessutom består lektionsinnehållet idealt av övningar, som genomförs utifrån förutbestämda anvisningar.²⁴ Detta leder till en ytterligare paradox, dels skall eleven anpassas till övningarnas innehåll (eleven som passiv) och dels ses eleven som aktiv (eleven som aktör). Det kan tilläggas, att eleverna riskerar att passiviseras om läraren görs ensam ansvarig för planering, organisation och val av innehåll. En socialisation till passivitet kan ske om aktiviteterna omgärdas av principer och regler som ensidigt formuleras och styrs av kursplaner och läraren.²⁵

Vidare inrymmer handböckerna vad som kan ses som en sederterad ideologi.²⁶ Exempelvis kvarstår en patriarkal syn på lärarskapet, vilket utgör en ”arkeologisk kvarleva” från 1800-talet och lingianismen. Det innebär att det åligger läraren att i en anda av faderlig omsorg ta hand om eleverna. Ett patriarkalt lärarskap tycks även förstärkas av en instrumentell ämnessyn. Det medför att de resultat som redovisas genom forskning och genom en traderad kunskap ses som given. Därmed ses det som naturligt att eleverna underordnas de organisationsdidaktiska ambitioner som lärare är bärare av. Således ses naturvetenskapliga rön som objektiv kunskap, vilket leder till att läraren tilldelas en auktoritär roll och att eleverna underordnas lärarens instruktioner. Därmed befästs lärarens uppgift som förmedlare. Ett annat exempel på värdeneutral aktivitet utgör traditionellt ett konditionstest på ergometercykel. Dessutom befordras en instrumentell syn på gemenskap, då samarbete blir liktydigt med att eleverna indelas och spelar i lag. Anförda aspekter ingår som delar i ett dominerande mönster. Det innebär att många idrottslärare gör andra uttolkningar av ämnet än vad som framkommer av handböckerna. I slutet av 1970-talet framarbetas en ny läroplan där en förändring av ämnesbeteckningen sker från ”Gymnastik med lek och idrott” till ”Idrott” i Lgr 80. Vid läroplansrevision som sker utifrån utredning ”Skola för bildning” införs beteckningen ”Idrott och hälsa”.²⁷

---

²⁴ Se Tebelius 1977, bilaga 1 a–c.

²⁵ Tebelius (1977) visar att idrottslärare underställs ett ”tvång” då övningar bestämmer innehållet, det vill säga att undervisningen blir en fråga om planering och organisation ifrån fastställda övningar. Detta kräver inga djupa pedagogiska insikter (Dale 1989). Jämför Englund 1986 och 1988, opublicerat kapitel 3, s 13.

²⁶ ”Sedimentering är den effekt som uppstår då begrepp som har specifika valörer inom bestämda begreppsliga system och inom avgränsade sociala grupperingar ... hamnar utanför dessa system och grupper” (Reeder 1990, s 412).

²⁷ Se SOU 1992:94.

Om läromedel och skolämnet Idrott och hälsa

Det finns en föreställning om att det saknas läromedel i ämnet Idrott och hälsa.²⁸ Eller mer specifikt läromedel som utgår ifrån ämnets förutsättningar. Samtidigt förblir det oklart vad läromedlen skall användas till. Under senare delen av 1900-talet används ofta läromedel som produceras inom olika specialidrottsförbund (SF). De används som tips till idrottslärare om *hur* undervisningen skall genomföras. Denna situation tycks delvis ha förändrats efter tillkomsten av de senaste läroplanerna (Lpo 94 och Lpf 94) med tillhörande kursplaner. Numera finns ett antal förlagsproducerade läromedel som belyser ämnet Idrott och hälsa, men dessa riktar sig främst till lärare. Det finns dock enstaka läromedel som vänder sig direkt till elever i gymnasiet. Inom grundskolan används läromedel främst för elever i de senare skolåren. Vanligast är arbetsmaterial som framställs av lärarna. Dessa bygger även på förproducerade underlag som lärare tillåts kopiera. Dessa kopieringsunderlag utgörs av illustrationer som kan ligga till grund för OH-bilder om olika aspekter i ämnet. I ett material som vänder sig till gymnasieelever visar OH-underlagen exempelvis var olika muskelgrupper är placerade och hur dessa kan "stretchas". Där finns även förproducerade kunskapsprov, som lärare kan be eleverna fylla i.

En avsikt med en innehållsförteckning är att ge anvisningar om vad ett läromedel handlar om. Dessa rubriker tillåter en tolkning av innehållet. I ett läromedel belyses inledningsvis förutsättningar för en pedagogisk verksamhet. Dessutom presenteras ämnet Idrott och hälsa så som det kommer till uttryck i kursplanerna. Didaktiskt fokuseras *målsättning, genomförande, planering* och *utvärdering* i form av bedömningar och betygsättning. Därefter följer ett avsnitt som handlar om repetitionsfrågor. Vidare sätts fokus på hur laborationer och projekt och hur kan genomföras. Didaktiskt poängteras även betydelsen av kunskapsprov och användningen av arbetsböcker för att dokumentera de aktiviteter som bedrivs. Avslutningsvis förs en diskussion om individuellt anpassad undervisning samt olika tester. Dessa tester domineras av ett naturvetenskapligt kunskapsintresse, vilket ligger i linje med vad som presenteras som ämnets huvudsakliga innehåll. Några rubriker ur innehållsförteckningen visar på vad som kan anses vara ämnets kanon: "Uppvärmning, Uthållighet, Styrka, Rörlighet, Ergonomi, Första hjälpen, Näringslära, Människokroppen, Träningslära". Vad som saknas är exempelvis rubriker som Idrottens historia, Kommunikation och språk, Kroppslighet och kroppsmedvetenhet, Betydelsefulla andra etc. Organisationsdidaktiskt poängteras frågorna Hur?, Vad? och Vem? Frågan var-

---

²⁸ Se Mattsson 1993.

för ställs endast i relation till här nämnda frågor. Varför-frågan får därmed inget självständigt utrymme som i betydelsen av att ”skapa egen teori”.²⁹

Ett ” eget ” teoriskapande utgår ifrån en problematisering av vunna erfarenheter, vilka sätts i relation till pedagogisk och didaktisk teori. Detta allmändidaktiska perspektiv kan kompletteras med ett ämnesdidaktiskt. Dessa aspekter lyser i stort med sin frånvaro som en uttalad mening i tolkade läromedel. Ämnet uppfattas idag ha två huvudriktningar, dels idrott som berör kunskap om olika idrottsgrenar, dels hälsa som inriktas på kunskap som om att äta rätt och att motionera. På detta sätt skapas en ny dualism. Detta understryks av att idrott = praktik och hälsa = teori. Det som förenar inriktningarna är att i båda fallen handlar det om att eleverna skall tillägna sig ett livslångt intresse. Ämnet Idrott och hälsa betraktas traditionellt som teorilöst, varvid produktionen av läromedel ses som ett sätt att göra ämnet ”teoretiskt”.³⁰ Till detta kan tilläggas, att läromedel i sig inte utgör ett tecken på att ämnet har en teoretiska grund.³¹ Istället handlar teori om vetenskaplig kunskap och en problematiserad praktik som grund för innehållet. Att detta utgör en svårarbetad fråga framgår av läromedlen.

I ett resonemang anför följande: ”Enbart teoretiska kunskaper är inte nog. Enbart praktiska färdigheter är heller inte nog. Det fordras en kombination, en integration mellan teori och praktik”. Gott nog, skulle man kunna tillägga. Men längre fram i samma läromedel anförts att ”[d]å man som lärare vill komplettera praktiken med teori tar man läroboken till hjälp för att förmedla de teoretiska insikterna som ligger till grund för praktiken. Det som inte tycks saknas i detta resonemang är att praktiken redan inrymmer teori. Eller annorlunda uttryckt: Ingen teori ingen praktik eller omvänt ingen praktik utan teori. Genom forskning, samtal med betydelsefulla andra, att se och (aktivt) imitera vad andra gör etc. utvecklas teori (eller i varje fall olika perspektiv).³² För att praktikens teoretiska insikter eller perspektiv skall bli medvetna behöver den undervisning som bedrivs problematiseras. Det innebär att lärare behöver bistå eleverna genom att peka på språkspelets betydelse. Det vill säga att

---

²⁹ Se Dale 1999 samt Gustavsson & Svensson 2002.

³⁰ En funktionalistisk syn på praktik och teori framgår av följande citat: Vi måste ”kunna integrera teori och praktik och att använda läroboken som komplement till den i övrigt praktiska undervisningen [Detta] är ett bra sätt att just integrera teori i en för övrigt praktiskt inriktad undervisning”.

³¹ I sin mest allmänna mening innebär teori ”ett system av axiom, definitioner, lagar, hypoteser och fakta, som avser att komplettera något” (Brante & Fasth 1982, s 111). Teori kan även vara en tankekonstruktion ”som används för att ge mening och innebörd åt upplevda eller iaktagna fenomen, kulturprodukter etc., t.ex. en arkeologisk teori, en livsfilosofi, en kultur- och civilisationsteori, en konstteori osv.” (Egidius 2000, s 241).

³² Se Jespersen 2000, s 167–180.

de uppmärksammar, att hur man talar om idrott och hälsa har betydelse för vad som görs och tvärtom. Den här antydda ”språkliga vändningen” är alltför ofta ouppmärksam i diskussionen om hur ett livslångt intresse för idrott och hälsa skall utvecklas.

På en övergripande nivå anknyts ämnet Idrott och hälsa till forskning inom naturvetenskap, samhällsvetenskap och humaniora. I ett dominerande kunskapsintresse ingår sensomotoriska aspekter, vilka knyts till fysisk aktivitet, fysiologiska och anatomiska rön. Det medför att frågor om genus och ett mångkulturellt synsätt blir underordnade aspekter. Organisationsdidaktiskt berör angivna aspekter *vad*-frågan, det vill säga det ämnesinnehåll som lärarna förväntas undervisa om. Utifrån begreppen entydighet–mångtydighet visar läromedlen i huvudsak upp ett entydigt innehåll. Det medför att det existerar en kanon inom ämnet Idrott och hälsa. Det innebär att det råder en stark enighet om vad ämnet skall handla om. Problemet ses istället som en Hur-fråga. Det handlar därmed om att finna metoder för att förmedla det innehåll som närmast når en hegemonisk position i läromedlen. Härigenom kommer kunskaper i anatomi, biologi, biomekanik, ergonomi, fysiologi etc. att betonas. Dessa innehållsaspekter belysas under kapitelrubriker som Varför friskvård?, Människokroppen, Hälsokunskap, Träninglära, Ergonomi, Miljö och friluftsliv samt Första hjälpen och livräddning.

Utifrån det anförda förstås, att beteende- och samhällsvetenskapliga kunskaper erhåller en underordnad position. Det medför att begrepp som anknyter till människosyn, kunskapssyn, hälsosyn, natursyn etc. sällan lyfts fram. Speciellt framhålls ett kognitivt perspektiv. Det medför att elevernas kunskaper i första hand ses som förankrade i hjärnan och att mentala processer får förklara individens beteende. I en rubrik pekas exempelvis på betydelsen av ”*Vår underbara hjärna*”. Omtvistade föreställningar om betydelsen av olika hjärnhalvor får legitimeras synsättet. Dessutom legitimeras kognitiv teori genom att de föreställningar som hålls fram även knyts till en naturvetenskaplig kontext. Således poängteras betydelsen av hjärnaktivitet på cellnivå. Detta kan jämföras med att ”[b]arns tänkande börjar med kroppen”. Förutom dualismen utifrån tesen olika hjärnhalvor förekommer andra dualismer. Således anförs att barn först lär sig med kroppen för att sedan lära sig med huvudet. Detta är ett uttryck för ett funktionalistiskt synsätt och en orsak-verkan-relation.³³ Utifrån ett individ-

---

³³ Funktionalismen utgör en förklaringsdoktrin som inlänas från biologin och antropologin. Synsättet utmärks ”av att sociala fenomen förklaras genom sina konsekvenser (funktioner)” (Brante & Fasth 1982, s 36). Kunskap ses som uppbyggd utifrån en orsak-verkan-relation. Det handlar om ”att delarna i en helhet är till nytta för helheten eller har en viss bestämd roll i individens beteende eller i ett socialt system” (Egidius 2000, s 71).

perspektiv söks psykologiska förklaringar. Dessa relateras till vad "barnet" skall göra för att utvecklas och må bra. I sammanhanget anknyts till en "mentalistisk" aspekt genom spänningsreglering. Även denna aspekt legitimeras naturvetenskapligt. Således talas det om muskelavslappningens mentala effekter.

Det är möjligt att anlägga en alternativ tolkning till den som redovisas ovan. Istället för att beteende- och samhällsvetenskapliga aspekter underordnas ett naturvetenskapligt perspektiv handlar det om att överskrida denna tudelning. Denna dualism tar sig uttryck som en uppdelning mellan kropp (materia) och själ (medvetenhet, andlighet). Samtidigt handlar det om att samhälls- och beteendevetenskapliga rön tillskrivs ett egenvärde.³⁴ Därmed ersätts ett funktionalistiskt synsätt med ett relationistiskt. Därmed fokuseras "samspelet" mellan olika vetenskaper.³⁵ I detta sammanhang blir kommunikation och meningskapande centrala begrepp. Barns sensomotoriska utveckling blir därmed en fråga om kommunikativa relationer mellan barn och omvärld, barn och vuxna, barn och aktivitet etc. I beskrivningen av olika övningar för att stimulera barns motoriska utveckling redovisas rörelselekar som anknyter till ett etnocentriskt perspektiv. Det medför att övningarna anknyts till svensk eller kanske hellre en nordisk kulturkrets. En avsikt med dessa rörelseaktiviteter är att eleverna skall lära sig rörelsemönster som sedan förväntas komma till användning i olika idrottsgrenar. Därmed framhålls ett funktionalistiskt synsätt, vilket anknyter till att idrottandet i skolan skall leda till ett livslångt intresse.

Begreppet hälsa handlar om att motverka sjukdom och missbruk. Det innebär att hälsokunskap definieras negativt. Fokus sätts på att begränsa och förhindra. Dessutom beskrivs människan med metaforer som hämtas från teknikområdet. Det blir ett speciellt språkspel som etableras: Människans kropp ses som "konstruerad" samtidigt som den kan "rosta igen". Vidare ses kroppen som en "cirkulationsapparat", varvid olika kemiska ämnen kan "transporteras" med hjälp av hjärta, lungor och blod. Dessutom handlar det om leder som "smörjas" och muskler, vilka fungerar som "stötdämpare". I läromedlen framhålls vad lärare bör förmedla till eleverna. Vistelse i naturen blir ett medel för "avkoppling" och inget meningskapande i sig. Samtidigt skall naturvistelsen bidra till att eleven behåller eller erhåller en smidig och välkoordinerad kropp.

---

³⁴ Se Uljens 1988, som talar om betydelsen av att se olika kunskapsområden som "jämförbara".

³⁵ Se von Wright (2000) samt Gustavsson & Svensson (2002) för en diskussion om ett punktuellt (funktionalistiskt) synsätt kontra ett relationellt (neopragmatiskt). I ett punktuellt synsätt ses individen som avskild från de andra. Ett relationellt synsätt medför, att kunskapandet ses som en process, vilken förekommer genom möten mellan människor. Den danske mikrobiologen Jesper Hoffmeyer (1997) försöker överskrida tudelningen mellan natur- och samhällsvetenskap. Ett sätt att överskrida denna uppdelning är att se all vetenskap som sociala konstruktioner.

Vidare handlar det om att förmedla information, som skall ge insikter om hur blodtrycket kan sänkas. En central aspekt är att fysisk aktivitet skall leda till, att eleverna upplever sig pigga genom att de producerar endorfiner. Ur ett samhällsvetenskapligt perspektiv framhävs elevernas handlingskraft och att undervisningen utgår från elevernas erfarenheter. Det innebär att ett progressivistiskt perspektiv anläggs. Detta synsätt tilldelas dock ett underordnat värde i läromedlen. En annan intressant dimension är de föreställningar som framträder genom de illustrationer som läromedlen är bärare av.

Läromedlens "bildspråk"

Läromedlens och därmed ämnets innehåll illustreras med hjälp av fotografier, teckningar och tabeller. Dessa avses bidra till vår förståelse av ämnets olika innebörder. Det vill säga hur ämnet skall uppfattas. Fotografierna på läromedlens omslag utstrålar livslust; betonar betydelsen av naturupplevelser; att eleverna via idrottsämnet kan erövra kroppslig balans och framåtanda etc. Dessa illustrationer anknyter knappast till ett i Sverige vanligt levnadsmönster. Det manifesta budskapet i illustrationerna är att de är bärare av föreställningar om vad som är en normal kropp och normala kroppsrörelser. De elever som förevisas på bilderna uppvisar en välbyggd och därmed en proportionellt välfördlad kropp. Personerna utstrålar livsglädje och ett allmänt välbefinnande på gränsen till hastighet. Bildvalet omfattar påfallande ofta anknytningar till individuella aktiviteter och olika "äventyrsidrott". I ett läromedel illustreras årtidsväxlingar. Bildvalet utgör ett pedagogiskt/didaktiskt exempel på polarisering. En bild berör vinteraktivitet den andra en sommaraktivitet. Vinterbilden visar en ensam skidåkare i fjällmiljön. Han(?) rör sig målmedvetet mot toppen på det snöklädda kalfjället. På ryggen bär han en snowboard. Sommarbilden visar en kvinnlig golfspelare som med ett leende förbereder sig för nästa slag. Båda bilderna utstrålar koncentration och kontroll över situationen. Vad idrottsämnet förväntas ge blir uppenbart.

På ett annat läromedel springer en grupp elever glatt ikring på en (havs?)strand. Såväl vattnet som eleverna ger uttryck för liv. Metaforiskt blir havet dessutom bärare av naturens rytm, där den ena vågen följs av nästa i en ständigt pågående rörelse. På motsvarande sätt förväntas skolan i allmänhet och idrottsämnet i synnerhet att förmedla kunskap om livet och olika livsprocesser. Och inte bara det utan ämnet *är* livet! Det medför att ett livslångt intresse antyds. Det upprepade vågsvallet är även en symbol för det eviga, det vill säga ett budskap och en mening som skall föras ifrån en generation (läraren) till nästa (eleverna). Ett tredje läromedel visar två elever (pojkar) i färd med att ta sig över en porlande fjällbäck med var sin mountainbike på ryggen. Bilden blir en symbol för äventyr och att naturen bjuder på motstånd. Men människan kan

segra över en ogin natur; fjällbäcken kan ”besegras” och färden kan gå vidare. Fjällvärlden visas som orörd natur, vilket blir en motsats till stadens organiserade myller. Samtidigt ersätter bäckens brus stadens stressande trafikbuller. En negativ stress byts mot en positiv. Bilden illustrerar att idrottsämnet kan utveckla andra upplevelser än de som förekommer i vardagen. På ett fjärde läromedel springer några barn glatt i kring i en hög med löv, vilka nyss fallit ner ifrån en lönn. Bilden ger ett uttryck av livsglädje och kamratskap samt ett samspel med naturen och det naturliga. Barnen ger uttryck för liv samtidigt som naturen förbereder sig för en ny årstid. Samtidigt uttrycker barnen en livsglädje som överskrider varje årstidsbrytning.

På ett annat läromedel visas en flicka i djup meditation omgiven av en korg med grönsaker, en bok om konst, en bärbar dator, ett par tränings skor, ett rep och en axelväska.³⁶ Ett latent budskap är att meditationen har sin motsats i fysisk aktivitet. Dessutom visar bilden vad som anses vara en sund och fiberrik kost. Det blir en illustration av livet som ett stilla mediterande; livet ställer krav på koncentration och att via ett bokläsande väcka olika intressen till liv. Olika livshändelser behöver dokumenteras, varvid en resedator kommer väl till pass. Relationen mellan fysiska krav, stilla mediterande, litterära upplevelser och hälsosam kost visar på livets olika dimensioner. Av tolkningen framkommer att fotografier och övriga illustrationer vill skapa en attraktiv bild av ämnet Idrott och hälsa. Illustrationerna tvättar bort stämpeln av ett ämne som utgör en del av idrottsrörelsen. Det är enskilda och gruppvisa elevernas kroppsliga handlande som framhålls. Idrott och hälsa belyses som ett skolämne, där man i första hand håller till utomhus. Det är miljöer som ligger långt från en traditionell skolmiljö med en asfalterad, instänglad skolgård och aktiviteter som förekommer i en kal och dåligt ljuddämpad idrottshall samt dåligt uppvärmda omklädningsrum som luktar instängt. Samtidigt antyds i läromedlen, att ämnet Idrott och hälsa ger eleverna erfarenheter, vilka bryter mot den vardagsmiljö som råder i skolan. Det finns även läromedel som antyder, att gymnastik utgör en formalbildande kunskap och som ämnets grund.³⁷

Idrott och hälsa som social konstruktion

Förutom läromedel som produceras av olika bokförlag förekommer studiematerial som framställs av organisationer som Röda Korset, Svenska livräddnings-sällskapet, Friluftsförbundet, olika specialidrottsförbund (SF), idrottsrörelsens

---

³⁶ En omslagsbild på ett läromedel ger genom sin uppbyggnad en påminnelse om en stilleben. Därmed antyds att fysisk aktivitet kan ses som konst.

³⁷ Historiskt ses kunskaper i latin och matematik sedan länge som en grund för lärandet av andra skolämnen.

studieförbund (SISU) med flera. Olika broschyrer och småskrifter används även. Dessa framställs bland annat av företag som säljer olika hälsoprodukter. Läromedlen avser generellt att stödja de anvisningar som framgår av skollagen, olika statliga förordningar samt existerande läro- och kursplaner. Dessutom skall varje lärare arbeta fram arbetsplaner för sin undervisning. Ett drag är att läromedel med anknytningen till olika idrottsgrenar minskar. Istället framhålls ämnets innehåll i en mer generell mening. Istället för specifika rörelsemönster, som anknyter till olika idrottsgrenar, tycks allmänna rörelseerfarenheter ses som ämnets kärna. Vidare sker en förskjutning ifrån ett fysiologiskt kunskapsintresse samtidigt som styrka, snabbhet och uthållighet fortfarande framhålls. Det medför att ett breddat naturvetenskapligt perspektiv redovisas. Fortledes berörs kunskapsområden som anatomi, biomekanik, ergonomi, idrottsfysiologi, sensomotorik, idrottsmedicin, perception etc. Kunskaper inom dessa områden betraktas ofta som baskunskaper. Därmed förväntas de ligga till grund för de kroppsliga färdigheter som ämnet skall utveckla.

Utöver det naturvetenskapliga kunskapsintresset framträder ett beteendevetenskapligt synsätt. En aspekt utgörs av en kognitiv syn på ämnet. Det innebär att de kunskaper som utvecklas förväntas ha en mental förankring. Härigenom erhåller ämnet en "mentalistisk" inriktning. Det medför att en kognitiv förmåga ses som en grund för elevens kroppskontroll. Dessutom görs mentala processer (hjärnans aktivitet och mental träning) till en uttalad kunskapsaspekt. Det leder till att olika avslappningsövningar ses som en central del i ämnet. Förutom muskulär avslappning förväntas eleven utveckla en kroppskontroll med hjälp av olika begrepp. Begreppen blir "mantra", som genom upprepning förväntas ge en muskulär avslappning eller skapa föreställningar som understödjer förvärvandet av sensomotoriska erfarenheter. Således sker en mentalt och kroppslig avslappning på två kompletterande sätt, dels genom kroppsrörelse (fysisk aktivitet), dels genom mental suggestion (avslappning). Dessutom tenderar läromedlen att bli handböcker, som ger lärare tips för undervisningens genomförande istället för att innehålla problematiseringar.³⁸

En diskussion förs kring *teori*, vilket blir liktydigt med intellektuell kunskap. Dessutom blir *praktisk kunskap* identisk med (motoriska) färdigheter. Resonemanget bygger på att teoretisk kunskap är särskilt prioriterad i samhället och att teori står i motsats till praktik. På detta sätt skapas en dualism.

---

³⁸ Det är framför allt didaktiska frågor på hur- och vad-nivå som dominerar i granskade läromedel. Frågor som problematiserar innehållet utifrån en varför-fråga lyser med sin frånvaro (jämför Hermansen 2000, s 134). Istället betonas lärarens uppgift som instruktör. Därmed riskerar undervisningen att förbli teorilös och att olika övningar tas för givna.

Alternativt följs teori av praktik, som i en orsak-verkan-relation. I en diskussion om idrottsläraryrket riktas kritik mot att den ensidigt avses vila på vetenskaplig grund. ”Detta har lett till mer eller mindre krystade försök att legitimera praktiken med hjälp av teorier eller teoretisera undervisningen för att därigenom försöka höja dess status, utan att innehållet på utbildningen därför har förändrats” (Annerstedt 1990, s 31). Resonemanget bygger på möjligheten att föra ihop begreppen teori-praktik och belysa hur de är relaterade till varandra: ”Utan teoretiska överväganden är det inte möjligt att värdera de praktiska resultaten och det är inte heller meningsfullt att genomföra praktiska övningar utan att teoretiskt ha tänkt igenom hur det bör utföras” (Annerstedt 1990, s 32). Detta blir ett uttryck för ett mentalistiskt synsätt, då det handlar om vad lärare och elever tänker. Även om ett flertal elever känner sig stimulerade av att delta i idrott har ämnet en lägre status i förhållande till ämnen som matematik, svenska och engelska hos skolmyndigheterna. Ämnes status påverkas av om det har centrala prov.

I tolkade läromedel saknas ett uttalat pedagogiskt perspektiv. Latent kan två olika pedagogiska synsätt uttolkas, vilka dessutom ses som varandras motsatser. Att så blir fallet framgår av utredningen ”Skola för bildning” (SOU 1992:94). I denna statliga utredning redovisas en pedagogisk dubbelhet. I synen på läran- det anläggs en konstruktivistisk och progressiv elevsyn. Däremot bygger be- tygssystemet och dess kriterier på ett mekanistiskt och essentialistiskt perspektiv. Enligt det sistnämnda synsättet ses i förväg fastställda kriterier som fakta. I båda perspektiven bygger undervisningen på den enskilde elevens möjligheter och förmåga. Kunskapens mätbarhet poängteras.³⁹ Däremot bygger en pro- gressivistisk undervisning på den enskilde elevens erfarenheter. Eleven ses som kompetent och tillskrivs en möjlighet, att bidra till sin egen utveckling. Ele- verna får tillfälle att välja de övningar eller idrottsgrenar som skall ingå i under- visningen. Utifrån essentialismen betonas kunskapsområden som reelgbunden motion, träningslära, ergonomi, rätt kost etc.⁴⁰ Härvid söks kunskapens essens, det vill säga vad som anses vara grundläggande kunskap. Undervisningen byg- ger i första hand på vetenskapliga rön. Eleverna förväntas utveckla basfärdig-

---

³⁹ I essentialismen framhålls en hierarkisk syn på kunskap, vilket anknuter till taxonomier som grund för undervisningen. I en taxonomi börjar undervisningen med fakta, som grund för olika färdigheter. Därefter utvecklas en förståelse som leder till förtrogenhet (se SOU 1992:94). Detta utgör en linjär undervisningsprocess. Utifrån progressivismen ses fakta, färdigheter, förståelse och förtrogenhet som dimensioner i en spiralformad process. Fördjupade kunskaper växer fram genom en dialektisk rörelse i tid och rum. Det medför att olika övningar utsätts för problematiseringar. Härigenom kan ett kommunika- tiva tal skapas om kroppsliga aktiviteter som leder till en ökad kroppsmedvetenhet.

⁴⁰ Regelbundenheten tar sig uttryck som tesen, att motionerandet skall ta 30 minuter dagligen.

heter som de bär med sig resten av livet. Idrott och hälsa blir ett medel för att förhindra skador, sjukdom eller ohälsa. Detta synsätt är förenligt med ett förmedlingspedagogiskt synsätt. Eleven skall utveckla sin ”naturliga” rörelseförmåga. Det ses som givet att eleven skall utöva en eller flera idrotter.

De läromedel som granskas framträder i huvudsak som handböcker. Det innebär att de domineras av tips och råd för *hur* en lektion skall byggas upp och genomföras, *vad* den skall innehålla och *varför* denna typ av undervisning skall genomföras. Eleverna förväntas lära sig sådana färdigheter som de anses ha nytta av resten av livet. Ämnet indelas i olika kunskapsmoment, vilka belyses i olika avsnitt eller som olika kapitel i läromedlen. Ett kunskapsmoment utgör ergonomi, vilket bland annat handlar om att lära sig rätt lyftteknik för att förhindra kroppsskador. I ett läromedel, som riktar sig till gymnasieelever, skiljer sig innehållet beroende på om eleverna valt ett yrkesinriktat eller ett teoriinriktat program. Läromedlet för de yrkesinriktade programmen domineras av ett tekniskt och naturvetenskapligt kunskapsintresse. Kroppen ses *som om* den är en maskin. Samtidigt kritiserar samhället för att inte vara i samklang med människan som biologisk kropp. Biologiskt och fysiologiskt ses det som naturligt att människan skall vara fysiskt aktiv. För att förhindra skador och välfärdssjukdomar behöver kroppen vårdas (friskvård). Eleverna skall förvärva kunskaper om hur hon/han håller sig frisk; hur kroppen skall tränas; vad det innebär att må bra etc. Dessutom påstås i ett läromedel, att ”människan blir yngre av att motionera”. Det visar på en idealistisk syn som inte tar hänsyn till kroppens åldersförändringar. Ett flertal av de aktiviteter som dominerar på lektionerna mister individen av olika skäl sitt intresse för senare i livet.

Läromedel som riktar sig till gymnasieelever på teoriinriktade program belyser fler aspekter på ämnet än läromedel som riktar sig till elever på yrkesinriktade program. För elever på teoriprogram får naturvetenskapliga rön en mer sofistikerad beskrivning. Dessutom tillkommer texter om det beteendevetenskapliga området. Språket blir samtidigt mer mångdimensionellt. Dessa läromedel tycks bygga på antagande om sociala och kulturella skillnader mellan elever beroende på vilket program de väljer. Läromedlen utgår ifrån att socio-kulturella skillnader påverkar elevernas lärande och vad de vill lära sig. Sammantaget förblir läromedlens texter normativa utan att detta problematiseras. Det innebär att nedtecknade föreställningar om individen samt Idrott och hälsa tas för givet. Idrott och hälsa ses dessutom som ett medel för elevens lärande av andra ämnen. Exempelvis nämns att träning av motoriken skall underlätta elevens läsinläring. Detta synsätt är omtvistat inom forskningen. I detta fall överordnas en intellektuell utveckling individens fysiska, sociala och känslomässiga utveckling. I några läromedel förekommer dock en självkritik.

Utifrån denna ifrågasätts, att naturvetenskapen överordnas ett psykosocialt perspektiv. Individens görs till kunskapandets utgångspunkt såväl som dess slutpunkt. Ur ett organisationsdidaktiskt perspektiv får däremot undervisningen sig själv som granskningsuppgift.

Några slutsatser...

De läromedel som tolkas riktar sig främst till idrottslärare inom ämnet Idrott och hälsa samt undantagsvis till eleverna. Även om ett naturvetenskapligt perspektiv dominerar finns underordnade kunskapsaspekter som anknyter till beteende- och samhällsvetenskap. De tolkade läromedlen är genomgående välstrukturerade, välskrivna och rikt illustrerade. Illustrationerna anknyter väl till texterna. Det medför att kroppens uppbyggnad och vad som skall tränas visas på ett överskådligt och informationsrikt sätt. Läromedlen visar att Idrott och hälsa berör olika kunskapsområden. Av fotografierna framgår tydligt vilka föreställningar som läsarna förväntas tillägna sig. Således visar fotografierna främst vältränade elever. Att Sverige numera är ett mångkulturellt samhälle berörs sällan i texter eller illustrationer. Dessutom anknyts i påfallande hög grad till olika "äventyrsidrotter". Detta kan förvåna med tanke på att materiella och geografiska omständigheterna sällan tillåter att undervisningen inrymmer sådana moment. Begreppet baskunskaper finns etablerat i det språkspel som förekommer inom ämnet. Detta kan didaktiskt leda fel, då begreppet antyder att eleverna saknar kunskap. Begreppet baskunskaper implicerar en "nollpunkt"; att elever saknar färdigheter som lärare skall förmedla. Ett alternativ till detta synsätt är att utgå ifrån de erfarenheter varje elev är bärare av när han/hon kommer till skolan. Härigenom blir läraren handledare istället för instruktör.

Ämnets normativa grund förblir i huvudsak oanalyserad. Exempelvis lyser ett genusperspektiv i stort med sin frånvaro. Idrott och hälsa beskrivs i huvudsak som ett genusneutralt ämne. Samtidigt visar genomförda studier och förvärvade erfarenheter, att det ständigt pågår "förhandlingar" utifrån existerande "genuskontrakt". På varje lektion, varje rast och under fritiden förekommer ett "genusspel" som påverkar hur flickor och pojkar förstår sig själva och varandra. I läromedlen anknyts sällan till de materiella och sociala förhållanden som elever och lärare lever under. De normer och regler som omger ämnet generellt och olika idrottsgrenar speciellt ifrågasätts sällan. Sociomateriellt har det betydelse hur regelverket kring olika aktiviteter kopplas till de redskap som används i olika aktiviteter. Såväl texter som illustrationer antyder att ämnet har den enskilde eleven som utgångspunkt. Dessutom förekommer en åtskillnad mellan vad som stipuleras i kursplanerna och hur ämnet gestaltas under lektionerna i idrottshallen, på friidrottsarenan, under friluftsdagen etc. Skillnad

mellan vad som anförs i läromedlen och vad som sker i undervisningen belyses sällan. De elever som ”uppvisas” i läromedlen är i huvudsak vältränade, smärta och livsbejakande. Samtidigt framträder frågan hur de elever känner sig som inte kan leva upp till de ideal som läromedlen gör sig till tolks för? Och vad gör idrottslärare åt detta?

Ämnet Idrott och hälsa uppvisar även etnocentriska drag. Det innebär att ämnet utgår från hur kropp, hälsa och välbefinnande gestaltar sig i en västerländsk kulturkrets. Även när det gäller val av kroppsrörelse sker en anknytning till kroppskulturella traditioner i västvärlden. Det är framför allt ”nordiska” elever som får illustrera ämnet. Dessutom saknas en fördjupad belysning av ämnet ifrån ett socialt och historiskt perspektiv samt beskrivningar av den värdegrund, som olika idrottsgrenar bygger på. Exempelvis inrymmer volleyboll ursprungligen en demokratisk idé. Spelet bygger på att alla som deltar ses som jämställda, vilket medför att de kan inta varje position som ingår i spelet. Detta illustreras av en i regelsystemet inbyggd rotationsordning. I de fall ett psykologiskt perspektiv anläggs bygger detta på samma kunskapssyn som inom naturvetenskapen. Det handlar om att söka ”fakta” som skall ligga till grund för en tillämpning. Även människosynen är likartad. Ett exempel utgör avslappningsövningar, vilka främst avser att stödja individens välbefinnande. I mindre grad ses välbefinnande, som ett fenomen som uppstår i mötet mellan elever eller i mötet mellan lärare och elever. Denna tolkning visar att visionen om Idrott och hälsa som ett mångvetenskapligt ämne till stor del är ouppfyllt.

En avsikt med idrottsämnet är att det skall leda till ett livslångt intresse. Detta synsätt ingår i ett samhällspolitiskt kunskapsintresse. Ingen elev kan undgå att påverkas av ämnet Idrott och hälsa. En del elever utvecklar ett positivt synsätt medan andra blir negativa. Ibland ses det som en fråga om tid och nya fysiska aktiviteter om elever med negativa föreställningar skall nås. Det är inte alls säkert att elever med en negativ syn på ämnet kan nås genom alternativa aktiviteter eller att lärare förändrar sina undervisningsmetoder. Sådana förändringar kan ses som nödvändiga, men är ofta inte tillräckliga. Elever visar av en mängd skäl ett ointresse för de budskap politiker, representanter för idrottsrörelsen, Folkhälsoinstitutet med flera försöker sprida. I sammanhanget blir det betydelsefullt att utvärdera vilka som utgör betydelsefulla andra för eleverna. Vilka är ”trendsättare”? Vilka språkspel omger ämnet? Hur tolkas dessa språkspel av eleverna? Vilka elever påverkas av vilket budskap? I tolkade läromedel fokuseras främst en solitär elev. Det vill säga att en elev ses som avskild ifrån de andra. Detta kan utgöra ett problem, som berör hur elever påverkas av undervisningen. En konklusion blir att elever alltid påverkas även om påverkan är

negativ! I det senare fallet innebär det att eleven ”skolkar” eller på annat sätt tar avstånd ifrån undervisningen. Alla elever skapar sig alltid ett förhållnings-sätt till ämnet Idrott och hälsa. När och hur detta förändras är en annan fråga.

**Uppfattning om
skolämnet idrott och
hälsa i jämförelse
med andra ämnen**

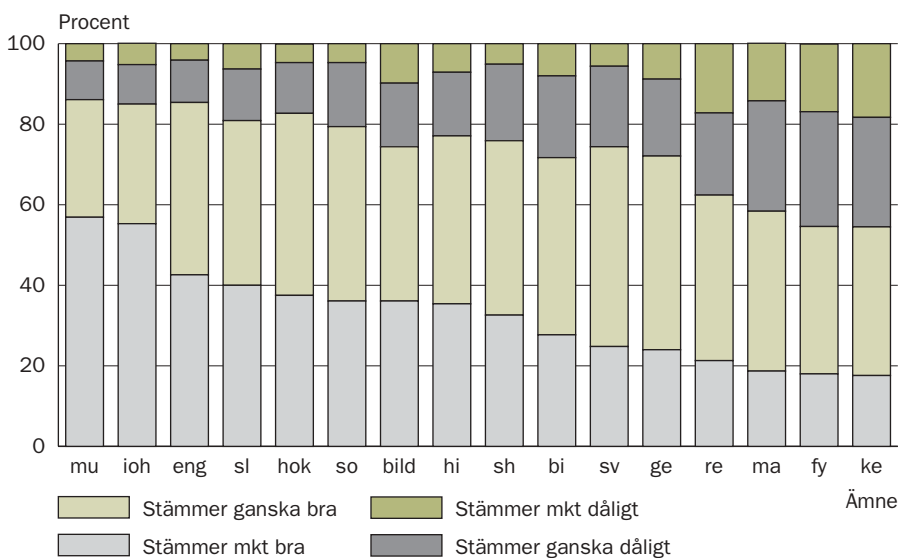
4. Uppfattning om skolämnet Idrott och hälsa i jämförelse med andra ämnen

En fördel med NU-03 är att alla ämnen undersökts samtidigt med en likartad metodik. Detta gör att det går att belysa elevernas uppfattning av olika ämnen i jämförelse med andra. Eleverna fick berätta hur de upplever sitt skolarbete genom att ange de tre ämnen som bäst stämde in på en rad olika karakteristika. I den första sammanfattande huvudrapporten ger Skolverket en samlad analys av elevernas uppfattningar om ämnen i årskurs 9.⁴¹ En av slutsatserna är att ämnet Idrott och hälsa värderas jämförelsevis högt av såväl elever som föräldrar. I detta kapitel lyfter vi fram några aspekter av särskilt intresse för förståelsen av ämnet Idrott och hälsa.

4.1. Attityder till ämnena

Intresset för Idrott och hälsa är stort (Figur 4.1). Praktiskt-estetiskt inriktade ämnen som musik och idrott och hälsa värderas högt av eleverna.

Figur 4.1 Andel elever som uppger att respektive ämne intresserar dem

⁴¹ Skolverket. Nationella utvärderingen av grundskolan 2003. Sammanfattande huvudrapport. Stockholm: Skolverket, Rapport 250, 2004.

När det gäller bedömning av de tre ämnen som eleverna tror att de har *mest nytta av* är bilden helt annorlunda. Här framkommer engelska, matematik och svenska i en klass för sig. Idrott och hälsa kommer här på en sjätte plats. Eleverna fick också ange vad de tror de har *minst nytta av*. Här framkommer att bild, slöjd och musik som de minst nyttiga. Därpå följer kemi, fysisk och religion medan Idrott och hälsa kommer först på tionde plats av de sexton ämnen i listan över onyttiga ämnen. Endast 9 procent av eleverna ser ämnet som ett av tre utvalda onyttiga ämnen.

När föräldrarna får frågan om vilka ämnen som de anser viktigast för deras barns utveckling och lärande hamnar svenska, matematik och engelska i topp. Men mer än hälften av föräldrarna värderar idrott och hälsa som ett av dem fem viktigaste ämnena för deras barns utveckling och lärande (Tabell 4.1).

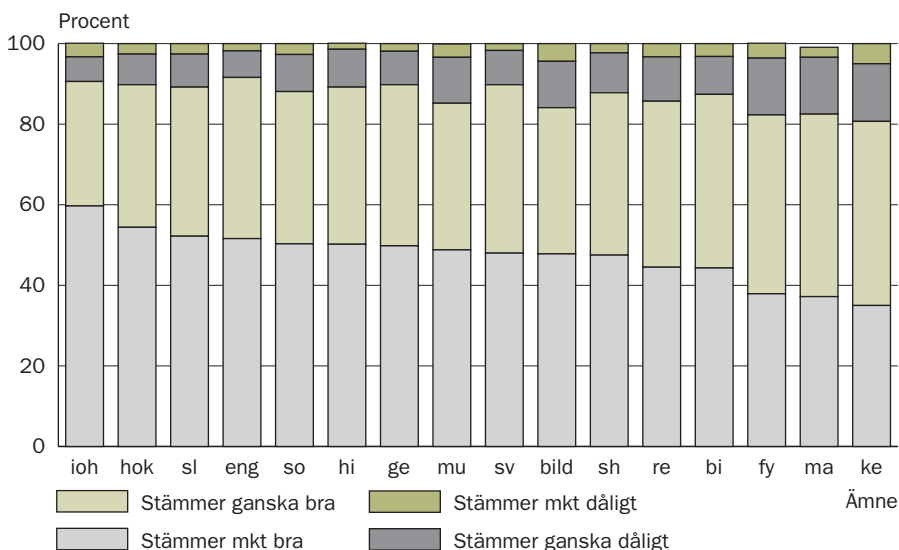
Tabell 4.1 Andel föräldrar som anger respektive ämne som ett av de fem viktigas för deras barns utveckling och lärande

Ämne	Andel
Svenska	89,7
Matematik	89,4
Engelska	85,1
Samhällskunskap	68,6
Idrott och hälsa	56,0
Historia	28,8
Hem- och konsumentkunskap	13,5
Biologi	12,6
Geografi	11,0
Fysik	6,4
Musik	5,9
Religionskunskap	5,6
Bild	5,4
Slöjd	4,2
Kemi	3,9

Matematik, engelska och svenska är de ämnen som högst andel av eleverna anser att de *lär sig mest i*. Därefter följer historia, biologi och samhällskunskap. Idrott och hälsa kommer här på tionde plats, valt av 9,4 procent av eleverna som ett av tre ämnen som de lär sig mest i.

De flesta elever menar att de anstränger sig och gör sitt bästa. I Idrott och hälsa är det högst andel som anger att påståendet stämmer bra eller mycket bra (Figur 4.2).

Figur 4.2 Andel elever som uppger att de anstränger sig för att göra sitt bästa i respektive ämne

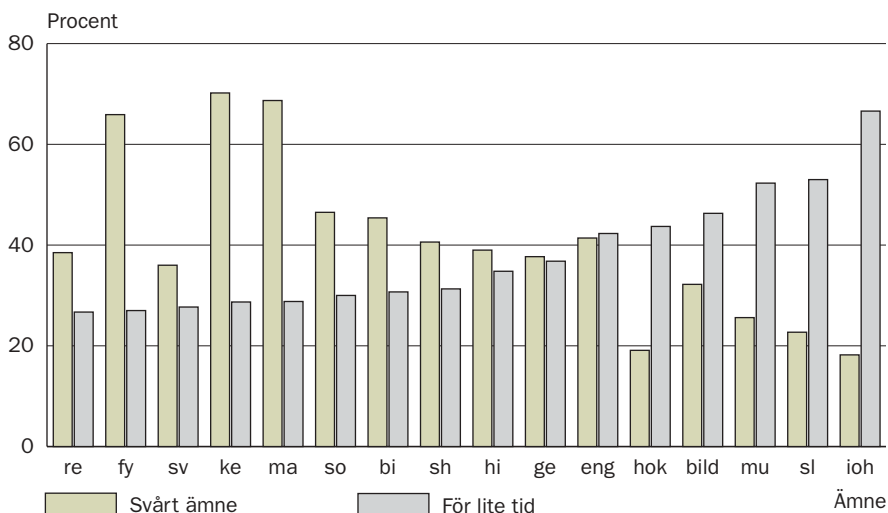
De tre ämnena som eleverna oftast nämnde att de skulle *kunna vara bättre i om de ville* var matematik, engelska och fysisk. Därefter kom svenska, kemi och biologi. Idrott och hälsa kom här på nionde plats. Eleverna tycker de naturvetenskapliga ämnena matematik, fysik och kemi är svårast. Idrott och hälsa är tillsammans med hem och konsumentkunskap och slöjd de minst svåra ämnena.

Eleverna har oftast mest *lust att lära mer* i engelska och matematik. Därefter kommer ämnena historia och musik samt Idrott och hälsa. Drygt 16 procent av eleverna nämner idrott och hälsa som ett av tre ämnena som de har mest lust att lära sig mer i.

Eleverna tycker inte att *lektionerna går långsamt* inom idrott och hälsa. Ämnet har minst andel elever som tycker lektionerna går långsamt av alla ämnena. Långsammast tycker eleverna lektionerna går i ämnena fysik, matematik och kemi.

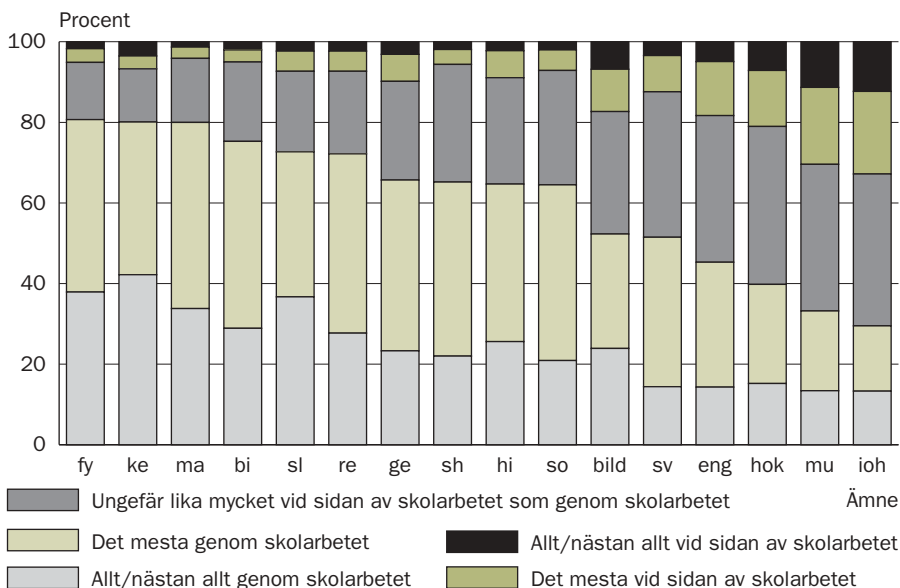
Ett tydligt mönster är att eleverna önskar mer tid i de praktiskt estetiska inriktade ämnena. Två av tre elever menar att det är för lite tid i idrott och hälsa (Figur 4.3). Samtidigt bedömer eleverna att ämnet inte är svårt. Ämnet har med andra ord betydelse för eleverna i andra avseenden.

Figur 4.3 Andelen elever som tycker det stämmer mycket bra eller ganska bra att det är för lite tid i grundskolans olika ämnen, respektive att ämnet är svårt

Lärandet utanför skolarbetet är en viktig aspekt att beakta. I en målrelaterad skola bedöms elevernas kunskaper och färdigheter oavsett hur och var eleverna tillgodogjort sig kunskaperna. I jämförelse med andra ämnen framstår lärandet utanför skolarbetet som störst i ämnet Idrott och hälsa (Figur 4.4).

Figur 4.4 Andelen elevsvar för respektive ämne på frågan "Var tror du att du lärt dig det mesta av vad du kan i ämnet?"

I relation till detta är det intressant att fundera över ämnets innehåll och elevernas förväntningar på ämnets innehåll.

Sammanfattningsvis ger elevernas jämförelse mellan de olika ämnena en bild att skolämnet Idrott och hälsa är roligt. Många har lust att lära mer och tycker ämnet är nyttigt. Det uppfattas som lätt och eleverna vill att ämnet skall ha mer tid. Mer än hälften av föräldrarna anser att ämnet är ett av de fem viktigaste för barnens utveckling och lärande.

4.2. Arbetsätt, kommunikation och undervisning

Det är intressant att jämföra Idrott och hälsa med andra skolämnena avseende arbetsätt, kommunikation och undervisning. Här formuleras frågorna så att eleverna får välja ut de tre ämnen som passar bäst på en rad olika aspekter på lärprocessen.

Eleverna anser att de mest kan *påverka* innehållet, dvs vad de ska arbeta med, i bild, engelska och slöjd. Idrott och hälsa kommer här på åttonde plats och 16 procent av eleverna anser ämnet vara ett av de tre ämnen som de kan påverka innehållet mest i. När det gäller att påverka arbetsättet, dvs hur de ska arbeta, är bilden likartad. Störst påverkan på arbetsättet har eleverna i bildämnet följt av engelska, svenska och slöjd. Här har Idrott och hälsa hamnat på tionde plats och en något lägre andel anser att de kan påverka arbetsättet än innehållet.

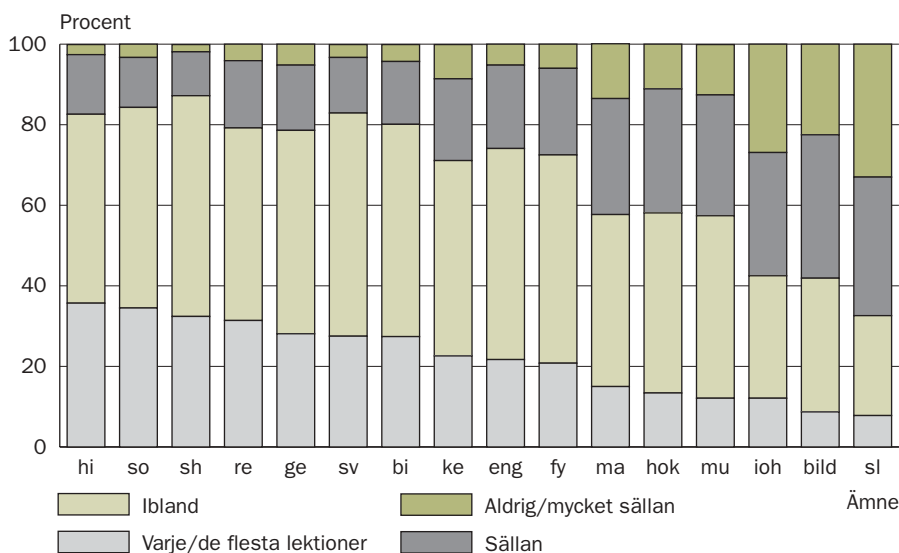

Bild, matematik, slöjd och engelska är ämnen där eleverna mest får *arbeta i sin egen takt*. Idrott och hälsa kom här på sjunde plats genom att 15,4 procent av eleverna anser att ämnet är ett av tre ämnen som man mest får arbeta i egen takt. Matematik och bild är ämnen där eleverna arbetar mest *ensam*. Därefter följer engelska och slöjd där var fjärde elev anser att ämnena är ett av tre ämnen där man arbetar mest ensam. Idrott och hälsa kommer här på elfte plats, vilket betyder att eleverna i liten utsträckning arbetar ensamma. Eleverna anser att Idrott och hälsa är det ämne näst hemkunskap som man *arbetar mest tillsammans*. En knapp tredjedel av eleverna anser att ämnet är ett av tre ämnen som de mest arbetar tillsammans.

Oroligast och stökigast är det enligt eleverna i bild, matematik, musik och engelska. Skolämnet Idrott och hälsa kommer här i mitten av de sexton ämnena, framlyft av 16,1 procent av eleverna som oroligt och stökigt motsvarande en sjunde plats i rangordningen.

Idrott och hälsa är inte ett ämne där diskussioner sker i så stor utsträckning. Ämnet hamnar lågt i rangordningen över ämnen där vi *diskuterar mest*. I figur 4.5 redovisas elevernas bedömning av om läraren och eleverna diskuterar tillsammans i olika ämnen. Detta präglar i mycket stor utsträckning de samhällsorienterande ämnena följt av svenska och biologi. Samtal och gemensamma reflektioner är med andra ord ovanliga inom idrott och hälsa liksom i andra praktiska estetiska ämnen enligt elevernas uppfattning.

Figur 4.5 Andelen elever som uppger att läraren och eleverna diskuterar tillsammans

Avslutningsvis ger jämförelserna mellan olika skolämnen en bild av Idrott och hälsa som ett ämne som präglas av att man arbetar tillsammans och liten utsträckning diskuterar, har läxor eller prov. Ämnet ligger i mitten av skolämnena i år 9 när det gäller att eleverna behöver mer tid, arbetar i egen takt, behöver mindre tid och påverkan av innehåll och arbetsätt.

**Om ämnet idrott och
hälsa – resultat från
NU 2003**

5. Om ämnet Idrott och hälsa – resultat från NU 2003

I detta kapitel görs en redovisning av huvudresultaten i uppföljningen. Det första avsnittet behandlar undervisningen – vad man gör. I samband med det behandlas hur undervisningen går till, frågor om inflytande samt frågan om betygsättningen i ämnet. Därefter behandlas i andra avsnittet lärandet i Idrott och hälsa och avslutningsvis i tredje och fjärde avsnitten behandlas lärare respektive elever. I kapitel 6 görs jämförelser med den nationella uppföljning som genomfördes 1992 och i det avslutande kapitlet aktualiseras en rad gemensamma teman för reflektion och utveckling.

5.1. Undervisningen

Vad gör man? Elevernas och lärarnas syn på undervisningen

I detta avsnitt jämförs elevernas och lärarnas svar på de attitydfrågor om undervisningen som ingick i de generella delarna av enkäterna. I en rad tabeller redovisas de parallella frågor som ställts till elever och lärare.

Intresse för ämnet

Majoriteten av eleverna är intresserade av ämnet, endast 15 procent är av en avvikande uppfattning (Tabell 5.1). Likaledes rapporterar lärarna att intresset för ämnet är stort. Drygt 40 procent anger att alla eller nästan alla elever är motiverade i ämnet. En något större andel lärare tycker att fler än hälften är motiverade. Lika stor andel av lärarna anser att intresset är lika stort bland flickor och pojkar som att pojkarna är mer motiverade. Få lärare anser att flickor är mer motiverade. Detta liknar de skillnader i intresse som pojkar och flickor redovisar.

Tabell 5.1 Intresset för ämnet enligt elever och lärare (%)

	Stämmer: Mycket dåligt	Ganska dåligt	Ganska bra	Mycket bra
Elever: Idrott och hälsa intresserar mig	5,3	9,6	20,7	55,3
	Färre än hälften	Ungefär hälften	Fler än hälften	Alla eller de flesta
Lärare: eleverna är motiverade i Idrott och hälsa	3,0	7,5	47,8	41,8
	Ingen	Pojkar mer intresserade än flickor	Flickor mer intresserade än pojkar	
Finns det någon könsskillnad mellan pojkar och flickor i intresset för ämnet	47,8	49,3	3,0	

Samspelet elev lärare

När det gäller om eleverna lyssnar och lärare pratar finns intressanta skillnader mellan elever och lärare. Högre andelar av eleverna än bland lärarna anser detta sker såväl aldrig eller mycket sällan som varje eller de flesta lektioner. Drygt var fjärde elev anser det händer att eleven lyssnar och läraren pratar varje eller de flesta lektioner jämfört med knappt var femte lärare.

Samspelet mellan lärare och elever belystes också med en rad andra frågor. En handlade om hur ofta läraren pratar, ställer frågor och enskilda elever svarar (Tabell 5.2). Här är bilden annorlunda, drygt var tjugonde elev och lärare anser detta sker varje eller på de flesta lektioner. Men 42 procent av elever tycker att detta aldrig eller mycket sällan förekommer mot 17 procent av lärarna. Hälften av lärarna och tre fjärdedelar av eleverna tycker att det sällan förekommer att läraren pratar, ställer frågor och enskilda elever svarar. Det verkar som att denna typ av samtal förekommer relativt sällan inom ämnet Idrott och hälsa.

Tabell 5.2 Läraren pratar, ställer frågor och elever svarar

	Aldrig/ mycket sällan	Sällan	Ibland	Varje/de flesta lektioner
<i>Elever:</i> Lärare pratar, ställer frågor och elever svarar	41,6	32,4	20,1	5,8
<i>Lärare:</i> Jag pratar och ställer frågor, enskilda elever svarar	16,7	36,4	40,9	6,1

Var fjärde lärare anser att de sällan eller aldrig diskuterar tillsammans med eleverna jämfört med betydligt fler än hälften av eleverna (Tabell 5.3). Det är nio gånger vanligare att eleverna jämfört med lärarna tycker att de aldrig eller mycket sällan för gemensamma diskussioner. Lärarna å sin sida anser oftare än eleverna att de diskuterar under varje eller de flesta lektioner (18 mot 12 %).

Tabell 5.3 Gemensam diskussion

	Aldrig/ mycket sällan	Sällan	Ibland	Varje/de flesta lektioner
<i>Elever:</i> Lärare och eleven diskuterar tillsammans	26,9	30,6	30,4	12,1
<i>Lärare:</i> Jag och eleverna diskuterar tillsammans	3,0	21,2	57,6	18,2

Arbetsformer

Uppfattningen om grupparbete skiljer sig mycket mellan eleverna och lärarna. Det är nästan dubbelt så vanligt bland lärarna jämfört med eleverna att de anger att de arbetar i grupp under varje eller de flesta lektioner (43 mot 26 %). Eleverna anser 11 gånger oftare än lärarna att de sällan eller aldrig arbetar i grupper (33 mot 3 %). Här måste man dock fundera över om grupperna har olika innebörd i vad de menar med grupparbete. Kan det vara så att exempelvis lagidrott inte ses som grupparbete bland eleverna?

När det gäller om och hur ofta eleverna arbetar var för sig dominerar lärarnas bedömning i större utsträckning av svarsalternativet ibland än elevernas (76 mot 44 %). Eleverna tycker detta i större utsträckning sker mer sällan och oftare.

Inom skolämnet Idrott och hälsa genomförs inte större arbeten eller projekt i någon större utsträckning. Både eleverna och lärarna anser att det förekommer sällan eller aldrig (78 och 59 %). Endast några enstaka procent anser att det sker under varje eller de flesta lektionerna.

Arbetsmiljö

Lärarna tycker oftare det är en trevlig positiv stämning än vad eleverna redovisar (Tabell 5.4). Var tionde elev anser att detta sällan eller aldrig förekommer men ingen lärare redovisar detta. Trevlig stämning varje lektion anger 84 procent av lärarna och 47 procent av eleverna.

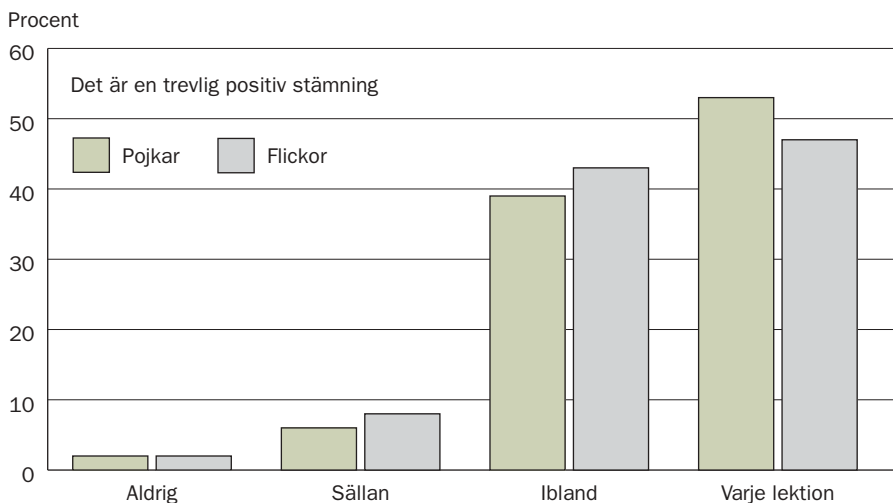
Tabell 5.4 Trevlig, positiv stämning

	Aldrig	Sällan	Ibland	Varje/de flesta lektioner
Elever: Trevlig, positiv stämning	2,1	7,7	43,5	46,6
Lärare: Det är en trevlig, positiv stämning			16,2	83,8

Stämningen är trevlig och positiv anser hälften av eleverna (Figur 5.1). Detta är något vanligare bland pojkar än flickor*.

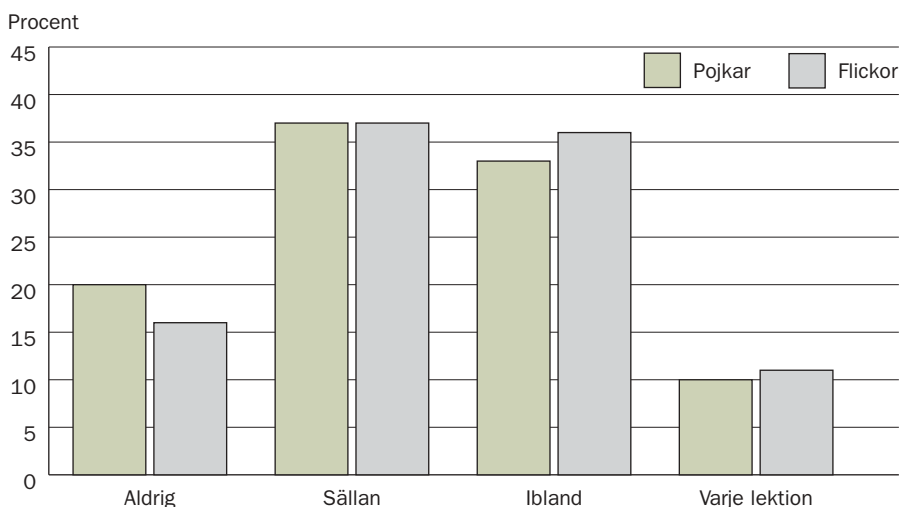
I rapporten redovisas signifikansnivåer med symbolerna: * = <.05 (signifikant på 5-procentsnivån), ** = <.01 (signifikant på 1-procentsnivån) och *** = <.001 (signifikant på 1-promillesnivån).

Figur 5.1 Elevernas bedömning av stämningen under lektionerna

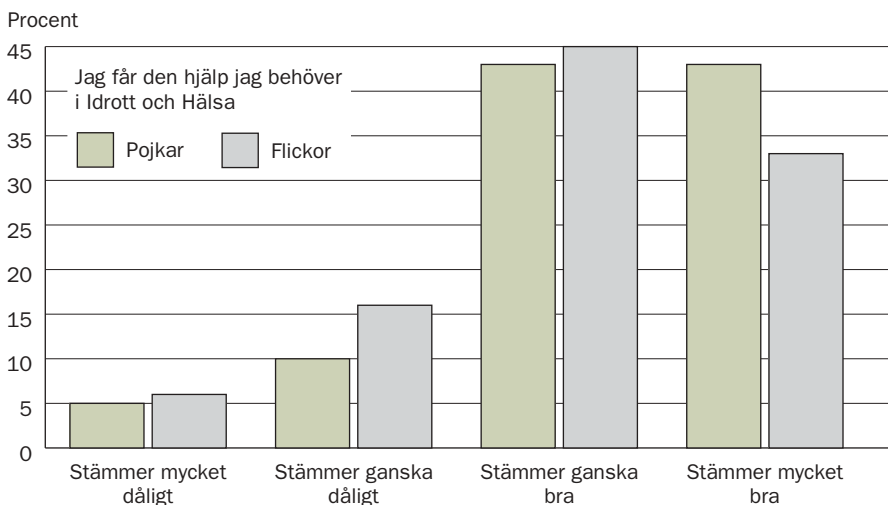
Var tionde elev tycker att det tar lång tid varje lektion innan undervisningen kommer igång (Figur 5.2). Här ses ingen signifikant könsskillnad.

Figur 5.2 Elevernas bedömning av om det tar lång tid innan lektionen kommer igång

En majoritet tycker att de får den hjälp de behöver, medan 6,5 procent tycker att detta påstående stämmer mycket dåligt. Här rapporterar flickor att de i mindre utsträckning än pojkar får den hjälp de behöver (Figur 5.3).

Figur 5.3 Elevernas bedömning om de får den hjälp de behöver i Idrott och hälsa

Eleverna tycker störande oljud och dålig ordning förekommer oftare än vad lärarna anger (Tabell 5.5). Drygt var tionde elev anser detta förekommer varje lektion jämfört med tre procent av lärarna, men samtidigt är det 45 procent av eleverna och 66 procent av lärarna som anser att störande oljud och dålig ordning förekommer sällan eller aldrig.

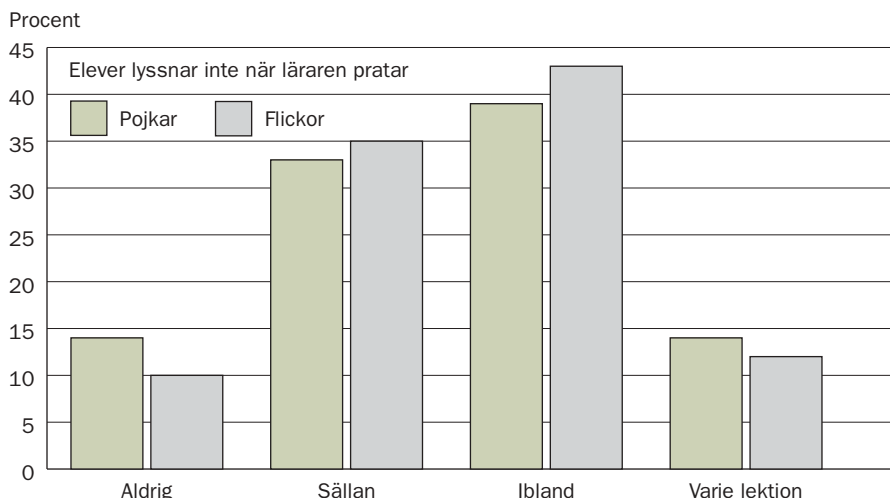
Tabell 5.5 Störande oljud och dålig ordning

	Aldrig	Sällan	Ibland	Varje lektion
<i>Elever:</i> Störande oljud och dålig ordning	11,8	33,5	43,9	10,9
<i>Lärare:</i> Det är störande oljud och dålig ordning	10,3	55,9	30,9	2,9

I NU-03 ingår en rad frågor som belyser lärprocessen. Figur 5.4 visar att det varje lektion är en av åtta elever som upplever att eleverna inte lyssnar när läraren pratar.

Figur 5.4 Elevernas bedömning av om eleverna inte lyssnar när läraren talar

Planering och elevinflytande

Fördelning av attityden till om läraren *undersöker elevernas förkunskaper* är relativt lika bland elever och lärare (Tabell 5.6). Bland eleverna är andelarna högre både när det gäller att det stämmer mycket dåligt och mycket bra. Det är fyra gånger så vanligt bland eleverna som lärarna att de anser att lärarna undersöker elevernas förkunskaper i Idrott och hälsa inför nya områden.

Tabell 5.6 Undersökning av förkunskaper

	Stämmer:	Mycket dåligt	Ganska dåligt	Ganska bra	Mycket bra
<i>Elever:</i> Läraren undersöker elevernas förkunskaper i Idrott och hälsa inför nya områden		13,9	34,9	38,3	12,9
<i>Lärare:</i> Jag tar reda på vad varje elev kan och inte i Idrott och hälsa inför nya områden		5,9	48,5	42,6	2,9

Ett likartat mönster ses när det gäller frågan om läraren *planerar inlagen* i ämnet tillsammans med eleverna (Tabell 5.7). Var femte elev och 6 procent av lärarna tycker det stämmer mycket dåligt, medan 13 procent av eleverna och 2 procent av lärarna tycker det stämmer mycket bra.

Tabell 5.7 Samplanering av inlagen i Idrott och hälsa

	Stämmer:	Mycket dåligt	Ganska dåligt	Ganska bra	Mycket bra
<i>Elever:</i> Läraren planerar inlagen i Idrott och hälsa tillsammans med eleverna		19,3	33,8	34,3	12,6
<i>Lärare:</i> Jag planerar de olika inlagen i Idrott och hälsa tillsammans med eleverna		5,9	66,2	26,5	1,5

Drygt hälften av eleverna säger att de kan påverka *innehållet* i Idrott och hälsa (Tabell 5.8). Nästa var tionde elev anser att eleverna inte alls kan påverka innehållet i ämnet, vilket ingen lärare anser. Även när det gäller ganska lite påverkan är andelarna högre bland eleverna än bland lärarna (34 mot 27 %). Dock är andelen elever som anser att de kan påverka innehållet mycket högre än lärarnas andel (14 mot 4 %).

Tabell 5.8 Elevernas möjlighet att påverka innehållet

	Inte alls	Ganska litet	Ganska mycket	Mycket
<i>Elever:</i> Elever kan påverka innehållet i Idrott och hälsa	9,4	34,0	42,5	14,1
<i>Lärare:</i> Eleverna kan påverka innehållet i Idrott och hälsa, dvs vad vi gör		26,5	69,1	4,4

Ett mönster ses när det gäller elevernas möjlighet att påverka *arbetsättet* inom Idrott och hälsa (Tabell 5.9). Ingen lärare anser att eleverna inte alls kan påverka arbetsättet, vilket dock 12 procent av eleverna tycker. Samtidigt finns en något större grupp av elever som anser att de kan påverka arbetsättet mycket.

Tabell 5.9 Elevernas möjlighet att påverka arbetsättet

	Inte alls	Ganska litet	Ganska mycket	Mycket
<i>Elever:</i> Elever kan påverka arbetsättet	11,7	37,5	38,2	12,7
<i>Lärare:</i> Eleverna kan påverka arbetsättet i Idrott och hälsa, dvs hur vi ska arbeta		39,7	57,4	2,9

Även när det gäller möjlighet att påverka hur länge de arbetar med olika områden i Idrott och hälsa ses ett likartat mönster (Tabell 5.10). Här är dock gruppen elever som anser att de inte alls kan påverka större (23 %). Här är lärarnas svar samlade i de två mellersta kategorierna.

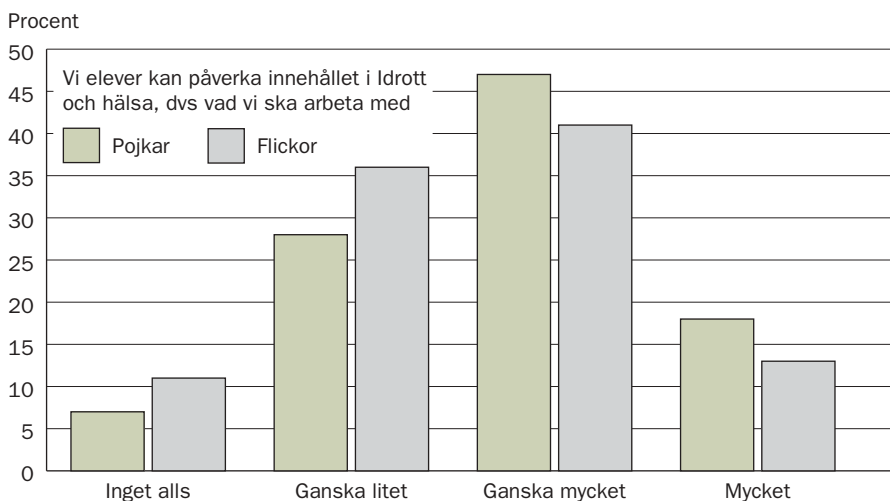
Tabell 5.10 Elevernas möjlighet att påverka hur länge arbetet pågår

	Inte alls	Ganska litet	Ganska mycket	Mycket
<i>Elever:</i> Elever kan påverka hur länge vi ska arbeta med olika områden i Idrott och hälsa	23,0	44,5	25,7	6,9
<i>Lärare:</i> Eleverna kan påverka hur länge vi ska arbeta med olika områden i Idrott och hälsa	1,5	67,6	29,4	1,5

Majoriteten av eleverna anser att de inte alls kan påverka proven, vilket var tredje lärare tycker att eleverna kan. Ingen lärare tycker att eleverna har mycket påverkan på proven i ämnet, vilket dock 5 procent av eleverna tycker att de har.

Hur ser det ut med elevinflytandet uppdelat på pojkar respektive flickor? Det är en klar skillnad mellan pojkar och flickor (Figur 5.5). Flickor tycker i mindre utsträckning än pojkar att de kan påverka innehållet i undervisningen.

Figur 5.5 Upplevelse av påverkan av innehållet bland pojkar och flickor***

Majoriteten kan påverka innehållet, arbetssättet, ej hur länge de arbetar i olika områden eller proven. Det verkar vara så att pojkar mer än flickor upplever att eleverna är med och påverkar innehållet, arbetssättet, hur länge de skall arbeta med olika området samt provens utformning (Tabell 5.11).

Tabell 5.11 Elevers påverkan (%)

	Pojkar	Flickor	Totalt	
Vi elever kan påverka innehållet i loh, dvs vad vi ska arbeta med				***
Mycket	18	13	15	
Ganska mycket	47	41	44	
Ganska litet	28	36	32	
Inget alls	7	11	9	
Vi elever kan påverka arbetssättet i loh, dvs hur vi ska arbeta				***
Mycket	16	19	12	
Ganska mycket	42	38	40	
Ganska litet	32	40	36	
Inget alls	10	13	11	
Vi elever kan påverka hur länge vi ska arbeta med olika områden i loh				***
Mycket	12	4	8	
Ganska mycket	30	22	26	
Ganska litet	41	48	44	
Inget alls	18	26	22	
Vi elever kan påverka hur proven i loh ska se ut				***
Mycket	8	3	5	
Ganska mycket	17	8	13	
Ganska litet	25	23	24	
Inget alls	50	66	58	

När det gäller frågan om läraren har tid om eleven undrar över något, är samstämmigheten mellan elevernas och lärarnas bedömning stor (Tabell 5.12). var tjugonde lärare och elev tycker det stämmer mycket dåligt att läraren har tid med elevernas frågor, medan drygt var tredje elev och lärare tycker det stämmer mycket bra.

Tabell 5.12 Läraren har tid för elevens frågor

	Stämmer:	Mycket dåligt	Ganska dåligt	Ganska bra	Mycket bra
<i>Elever:</i> Läraren har tid om jag undrar över något i Idrott och hälsa		5,4	12,2	44,5	37,9
<i>Lärare:</i> Jag har tid med varje elev om hon/han undrar över något i Idrott och hälsa		4,4	4,4	55,9	35,3

Läraren har en mer positiv bild av att eleverna fått veta vad som är bestämt i kursplanen än vad eleverna har (Tabell 5.13). Var femte elev anser att de fått veta detta medan drygt 40 procent av lärarna anser att de talar om för eleverna vad som är bestämt i kursplanen. Nära 15 procent av eleverna tycker detta stämmer mycket dåligt, vilken ingen lärare anser.

Tabell 5.13 Elevernas kunskap om ämnets läroplan

	Stämmer:	Mycket dåligt	Ganska dåligt	Ganska bra	Mycket bra
<i>Elever:</i> Vi elever får veta vad som är bestämt i Idrott och hälsas kursplan att vi ska lära oss		14,7	24,5	35,6	25,1
<i>Lärare:</i> Jag talar om för eleverna vad som är bestämt i Idrott och hälsas kursplan att de ska lära sig			10,3	48,5	41,2

Var tredje elev och drygt hälften av lärarna anser att eleverna får kännedom om vad eleverna ska klara för att få olika betyg i Idrott och hälsa (Tabell 5.14). Det är dock nära 30 procent av eleverna och var tionde lärare som anser att detta inte stämmer.

Tabell 5.14 Elevernas kännedom om betygsriterierna i Idrott och hälsa

	Stämmer:	Mycket dåligt	Ganska dåligt	Ganska bra	Mycket bra
<i>Elever:</i> Vi får tydligt reda på vad vi ska klara för att få olika betyg i Idrott och hälsa		10,8	18,7	38,4	32,2
<i>Lärare:</i> Jag talar om för eleverna vad de ska klara för att få olika betyg i Idrott och hälsa		4,4	5,9	38,2	52,5

Nära var fjärde elev och lärare tycker det stämmer mycket bra att undervisningen knyts till samhället och livet utanför skolan. Eleverna har dock en mer avvikande uppfattning. Det är tio gånger vanligare bland elever än bland lärare att de anser att denna knytning stämmer mycket dåligt (15 mot 1,5 %).

Sammanfattningsvis

Intresset för ämnet är stort hos eleverna enligt både elever och lärare. Intresset är högre bland pojkar än flickor. Nära hälften av lärarna anser att det inte finns någon könsskillnad i intresset för idrott och hälsa.

Samspelet mellan elever och lärare präglas av att en betydligt större andel av eleverna än lärarna menar att det aldrig eller mycket sällan förekommer ett samspel mellan elev och lärare. Vanligast är att elever lyssnar och läraren pratar, följt av gemensam diskussion och att läraren pratar, ställer frågor och eleverna svarar.

Arbetsformerna, som de redovisas av elever och lärare, är vanligast med att eleverna arbetar i grupp följt av enskilt arbete och mer sällsynt att eleverna genomför större arbeten eller projekt. En hög andel av lärarna och nära hälften av eleverna anser att varje lektion har trevlig, positiv stämning, medan var tionde elev och tre procent av lärarna anser att varje lektion har störande ljud och dålig ordning.

Elevernas attityd till lärarens undersökning av förkunskap och samplanering är mer differentierad än lärarnas bedömning, dvs en högre andel är såväl mer negativ som mer positiv. Elevernas inflytande är relativt låg när det gäller att påverka arbetssättet och i ännu större utsträckning när det gäller hur länge de arbetar med olika områden inom Idrott och hälsa samt påverkan på proven.

Det råder mer av samsyn när det gäller om läraren har tid om eleverna undrar över något i idrott och hälsa. Drygt en tredjedel av eleverna och lärarna anser att detta stämmer mycket bra. Däremot är det en högre andel bland lärarna än bland eleverna som anser att det stämmer mycket bra att eleverna får kännedom om betygskriterierna och vad som är bestämt i kursplanen. Det är dock bara en fjärdedel respektive en tredjedel av eleverna som anser detta. Omkring var femte elev instämmer mycket bra i att läraren är bra på att knyta undervisningen till samhället och livet utanför skolan.

Betygen – kunskapsresultaten

Ett huvudmål i skolan är att eleverna skall utveckla kunskaper och färdigheter. Detta gäller i hög grad också för de s.k. praktiskt estetiska ämnena. Ämnet Idrott och hälsa har här en mycket speciell roll genom att det så påtagligt berör elevernas växande och fysisk mognad. Detta ger ämnet en rad särskilda möjligheter och utmaningar. I detta avsnitt kommer olika aspekter kring detta att

behandlas. Avsnittet inleds med frågan om vad eleverna lär sig, i det här fallet vilka kriterier som tillämpas för att mäta prestationer och resultat.

När det gäller mätning av resultat i undervisningen finns det inga enkla lösningar. Inom ramen för denna undersökning har inga faktiska prov av färdigheterna genomförts. Däremot finns en rad aspekter som eleverna bedömt, vilka kan ge en bild av lärande, kunskaper och färdigheter. Likaledes har de faktiska betyg som läraren gett eleverna lagts till den databas som byggts upp på basen av de olika enkäterna.

Men kan vi lita på den bild som eleverna själva ger? Ett svar på detta får vi genom att jämföra elevernas egen åsikt om vilka betyg de skall få och de som läraren faktiskt gett eleverna. Sedan skall vi också se hur de erhållna betygen samvarierar med uppnåendet av olika målrelaterade moment och färdigheter som ingår i styrdokumentet.

Det finns ett starkt samband mellan elevernas förväntade betyg och det faktiska betyg som läraren ger, 0,688***. Detta ses hos både pojkar och flickor (Tabell 5.15). De största överensstämmelserna mellan förväntat och faktiskt betyg gäller de två lägsta kategorierna där mer än tre av fyra elevers förväntningar stämmer med faktiskt betyg.

Tabell 5.15 Förväntning av betyg kontra faktiska betyg för pojkar och flickor (%) (NU-03)

Förväntat betyg	Faktiska betyg			
	MVG	VG	G	Ej uppnått målen
Pojkar:				
MVG	53	38	8	1
VG	5	58	37	0 (0,2)
G	0	9	79	13
Inget betyg	0	6	12	82
Flickor:				
MVG	58	35	8	0
VG	4	57	38	1
G	0	7	81	12
Inget betyg	0	0	24	77

Eleverna tycker också i stor utsträckning att läraren ger rättvisa betyg. Det finns ett signifikant samband mellan faktiskt betyg och elevernas syn på om läraren ger rättvisa betyg, 0,24***. Totalt är det var fjärde elev som anser att läraren inte ger rättvisa betyg.

För att studera elevernas lärande utvecklades en serie frågor utifrån skrivningar i kursplanen. Denna del innehöll dels 12 frågor där eleven fick svara på

om de lärt sig olika saker i ämnet (ja, delvis, nej) och dels tre frågor om färdigheter. I tabell 5.16 redovisas relationerna mellan vad eleverna lärt sig och de faktiska betygen.

Eleverna har i stor utsträckning lärt sig att de mår bra av att röra på sig. I fallande ordning därefter har eleverna lärt sig idrottsaktivitet, hur de förbättrar sin kondition, hur de tränar rörelse och styrka, att ta ansvar för den egna fysiska träningen och att ta hänsyn till både pojkar och flickor. Allt detta uppger mer än hälften att de lärt sig. En lägre andel anger att de utvecklat sin trygghet när de rör på sig och att de lärt sig om sambanden mellan levnadsvanor och hälsa. Färre än var tredje elev uppger att de fått kunskap om dopning, ätstörning eller lärt sig ifrågasätta reklambilder om hur man skall "ska se ut". Uppseendeväckande är att endast drygt var tredje elev uppger att de fått kunskap om friluftsliv.

Det är klara samband mellan de kunskaper eleverna anger att de fått och de faktiska betygen (Tabell 5.16). Det gäller för alla aspekter med ett undantag: friluftsliv där skillnaderna mellan betygsgrupperna inte är konsistenta. Av dem med MVG anser endast drygt var tredje elev att de fått kunskap om att vara i skog och mark under olika årstider.

Tabell 5.16 Vad har eleverna som fått olika betyg, lärt sig?

Andel ja (%)	Ej nått mål	G	VG	MVG	Totalt	
Lärt mig att man mår bra av att röra på sig	39,3	62,7	73,7	79,5	69,7	***
Lärt mig ta ansvar för min egen fysiska träning	34,1	45,5	61,4	70,6	56,8	***
Lärt mig hur jag kan förbättra min kondition	38,3	57,7	66,3	69,8	62,9	***
Lärt mig hur jag kan träna min styrka och rörlighet	35,4	53,0	63,8	67,1	59,6	***
Lärt mig om sambanden mellan mina levnadsvanor och hälsa	30,9	35,0	43,2	54,4	42,3	***
Fått kunskap om friluftsliv (att vara i skog och mark) under olika årstider	22,5	25,8	29,0	34,5	28,2	
Lärt mig idrottsaktiviteter	39,5	58,2	70,3	82,2	67,5	***
Lärt mig ta hänsyn till både pojkar och flickor	39,5	47,0	55,3	62,1	53,3	***
Utvecklat min trygghet när jag rör på mig	28,0	38,1	51,2	59,5	47,6	***
Lärt mig att ifrågasätta reklambilder om hur man "ska se ut"	24,4	23,2	30,7	34,0	28,6	**
Fått kunskap om ätstörningar	30,9	22,8	30,9	33,5	28,7	**
Fått kunskap om dopning	28,0	23,9	36,4	39,8	32,4	***

Om vi ser på det motsatta förhållandet, dvs de som anser att de inte lärt sig de olika delar av ämnets kunskapsinnehåll som vi efterfrågat, blir bilden ytterligare nyanserad (Tabell 5.7). Den låga betoningen av friluftslivet inom skolämnet Idrott och hälsa framkommer genom att omkring var tredje elev oavsett faktiskt betyg uppger att de inte lärt sig något inom området. Högsta andelar med elever som inte lärt sig något finns när det gäller ätstörning, ifrågasättande av reklambilder, friluftsliv och dopning. För alla de andra aspekterna finns en klar trend att det är färre som inte fått kunskap ju högre betyg eleven fått. Lägst andel elever som inte lärt sig något ses när det gäller att veta att man mår bra av att röra på sig och att kunna olika idrottsaktiviteter.

Tabell: 5.17 Vad eleverna *inte* lärt sig vid olika betyg

Andel nej (%)	Ej nått mål	G	VG	MVG	Totalt
Lärt mig att man mår bra av att röra på sig	10,7	3,8	3,2	1,9	3,5
Lärt mig ta ansvar för min egen fysiska träning	14,6	8,7	6,7	6,2	7,6
Lärt mig hur jag kan förbättra min kondition	14,8	7,8	5,7	8,1	7,4
Lärt mig hur jag kan träna min styrka och rörlighet	13,4	10,8	6,7	6,9	8,4
Lärt mig om sambanden mellan mina levnadsvanor och hälsa	19,8	16,2	12,7	11,6	13,9
Fått kunskap om friluftsliv (att vara i skog och mark) under olika årstider	35,0	36,1	33,4	32,6	34,2
Lärt mig idrottsaktiviteter	13,6	5,5	3,1	0,9	3,9
Lärt mig ta hänsyn till både pojkar och flickor	22,2	16,1	13,2	9,0	13,7
Utvecklat min trygghet när jag rör på mig	29,3	19,1	11,6	12,9	15,1
Lärt mig att ifrågasätta reklambilder om hur man "ska se ut"	32,8	41,2	35,8	36,8	37,9
Fått kunskap om ätstörningar	42,0	45,3	43,4	43,2	43,9
Fått kunskap om dopning	39,0	41,3	35,4	39,8	30,4

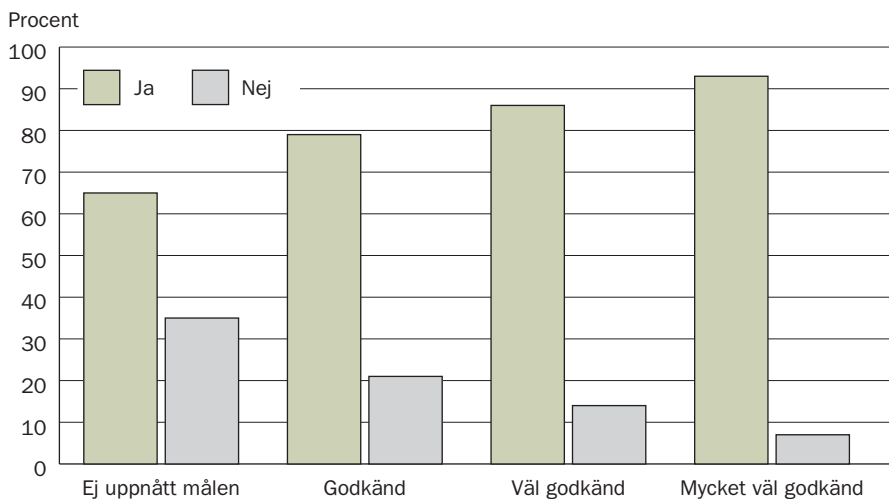
När det gäller färdigheter efterfrågades om de kan simma 200 meter, vilket en stor majoritet uppger att de kan (Figur 5.6). Det är dock en signifikant skillnad mellan denna andel i de olika betygsgrupperna***. Bland de som fått betyget MVG är det en halv procent som uppger att de inte kan simma jämfört med var tionde elev av dem som inte nått målet i ämnet.

Figur 5.6 Andel som kan simma 200 meter bland de med olika betyg

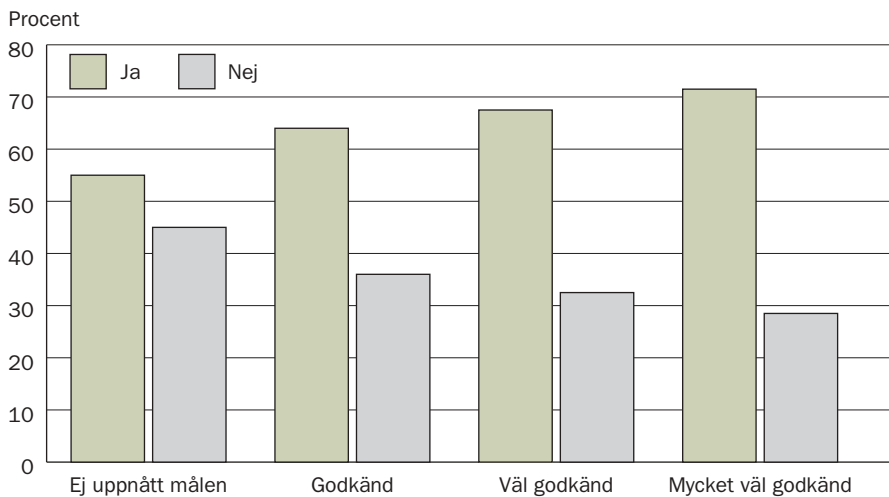
Något sämre färdigheter rapporterar eleverna när det gäller orientering. Det är 85 procent av eleverna som anger att de kan hitta i skogen med karta och kompass. Denna andel varierar starkt mellan betygsgrupperna (Figur 5.7). Drygt var tredje elev som ej nått målen i ämnet saknar denna kunskap jämfört med mindre än 7 procent av dem med MVG.

Figur 5.7 Andel som kan orientera med karta och kompass bland de med olika betyg

När det gäller dans redovisar eleverna sämre färdigheter. Två tredjedelar anger att de kan tre olika danser. Av dem som fått betyget MVG i Idrott och hälsa är det en dryg fjärdedel som uppger att de inte kan dansa minst tre olika danser. Denna andel är högre ju lägre betyg de fått (Figur 5.8)**.

Figur 5.8 Andel som kan tre olika danser bland de med olika betyg

5.2. Lärandet

Lärandet i skolan

I NU-03 fick eleverna bedöma hur viktigt det är att skolans undervisning i Idrott och hälsa bidrar till en rad olika färdigheter och kunskaper (Tabell 5.18). Mest viktiga ämnesinnehållet för tre fjärdedelar av eleverna är att ha roligt genom att röra på sig. Två av tre elever tycker det är viktigt i ämnet att lära sig samarbeta, få känna att kroppen duger, få bättre självförtroende och bli mer vältränad.

Tabell 5.18 Elevernas bedömning av hur viktigt respektive oviktigt olika innehåll i undervisningen är:

	Oviktigt			Viktigt		
	Pojkar	Flickor	Totalt	Pojkar	Flickor	Totalt
Hitta på egna rörelser med din kropp	34,7	25,0	29,2	30,9	33,7	32,8***
Bli mer vältränad	15,1	10,8	13,0	64,4	62,3	63,3***
Får bättre självförtroende	17,1	10,7	13,9	61,9	71,0	65,8***
Får kunskaper om idrottsaktiviteter	16,9	11,7	14,3	58,6	60,7	59,6***
Lär mig samarbeta	13,6	7,6	10,6	66,4	76,0	70,9***
Lär mig konkurrera	16,1	29,7	25,1	52,2	40,7	46,5***
Får pröva på många idrottsaktiviteter	16,2	10,8	13,6	65,2	71,1	68,1**
Kan använda kunskaper från andra skolämnen inom Idrott och hälsa	23,5	21,6	23,1	43,7	40,7	42,2**
Har roligt genom att röra dig	13,4	6,9	10,2	71,5	80,0	75,8***
Får springa av dig	18,0	12,5	15,3	61,1	63,5	62,3**
Lär dig om hälsa	21,2	11,1	16,2	51,9	67,2	57,6***
Får tävla	27,8	42,6	35,2	46,5	27,5	37,1***
Får känna att min kropp duger	14,8	10,8	12,8	63,0	69,4	66,2**
Får kunskap om natur och miljö	36,7	32,7	34,7	34,9	35,3	35,1**

Runt var tredje elev framhåller som mest oviktigt att få tävla, få kunskap om natur och miljö samt att hitta på egna rörelser. Var fjärde elev tycker det är oviktigt att lära sig att konkurrera. Det förekommer stora könsskillnader i bedömningen av vad som är viktigt. Pojkarna tycker oftare att det är viktigt att få tävla och lära sig konkurrera medan flickorna oftare framhåller att lära samarbeta, få bättre självförtroende, ha roligt genom att röra sig och få pröva på många idrottsaktiviteter.

Det är ur lärandesynpunkt intressant att ta del av elevens tankar och känslor under lektionerna. I NU2003-enkäten ombads eleverna att beskriva detta (Tabell 5.19).

Tabell 5.19 Elevernas tankar och känslor under lektionerna (andel som instämmer)

	Pojkar	Flickor	Totalt
Får inspiration till att vara fysiskt aktiv på min fritid	45,9	33,8	39,9***
Tycker det är roligt	67,8	57,9	62,8***
Jag vill inte byta om med de andra	17,1	10,6	13,8***
Fysiskt ansträngande (trött/svettig)	52,3	37,4	44,8***
Får visa att jag kan	58,8	39,3	49,1***
Klumpig	11,5	10,1	10,8***
Det är ett viktigt ämne	61,2	55,8	58,5**
Rädd	9,0	5,7	7,4**
Trygg	64,5	53,6	59,0***
Dålig	9,9	9,9	9,9***
Duktig	59,5	37,5	48,8***
Utanför	10,7	4,9	7,8***
Tycker om aktiviteterna	55,1	43,5	49,3***
Lär mig mycket	46,7	34,2	40,4***
Får inte delta för föräldrar	9,3	2,8	6,0***

En majoritet av eleverna tycker det är roligt, att ämnet är viktigt och de känner sig trygga. Knappt hälften framhåller att de får visa vad de kan, tycker om aktiviteterna och känner sig duktiga. Fyra av tio elever lär sig mycket och får inspiration till att vara fysiskt aktiva på fritiden.

Även med avseende på hur eleverna tänker och känner under lektionerna finns stora könsskillnader. Andelarna som instämmer är genomgående högre för pojkarna än flickorna. Stora skillnader mellan könen ses bland annat när det gäller att visa att de kan, att känna sig duktig och vara fysiskt ansträngd. Uppseendeväckande är att andelen pojkar som inte får delta för föräldrarna och som inte vill byta om tillsammans med andra är högre än bland flickor.

I detta sammanhang är det av intresse att se vad skolämnet Idrott och hälsa bidragit till enligt eleverna (Tabell 5.20). Omkring var fjärde elev bedömer att skolämnet *mycket* ökat deras kondition, styrka och rörlighet, hur de mår, lusten att röra sig och samarbetsförmågan. Även i alla dessa avseende är andelen

som bedömer att ämnet har en mycket stor positiv inverkan högre bland pojkar än flickor. Uppseendeväckande är att andel är fördubblad bland flickor i jämförelse med pojkar när det gäller att synen på kroppen blivit mindre positiv och ett minskat självförtroende som en följd av undervisning i Idrott och hälsa.

Tabell 5.20 Elevernas bedömning av vad skolämnet Idrott och hälsa bidragit till

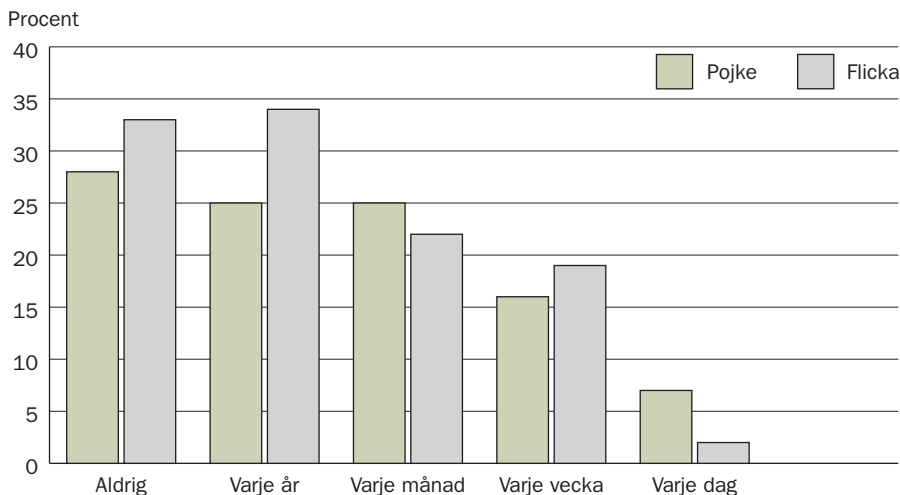
	Minskat	Inte påverkat	Ökat något	Ökat mycket	Kön
Min lust att röra mig	4,0	28,7	42,4	24,9	
Positiv syn på min kropp	4,7	41,0	35,5	18,8	***
Pojkar	3,2	32,3	40,4	24,2	
Flickor	6,3	49,9	30,5	13,3	
Mitt självförtroende	4,6	37,4	37,5	20,5	***
Pojkar	3,1	29,8	41,7	25,4	
Flickor	6,2	45,0	33,3	15,5	
Hur jag mår	2,9	29,7	43,7	24,2	***
Pojkar	2,3	26,3	42,5	27,6	
Flickor	3,6	33,1	43,1	20,8	
Min kondition, styrka och rörlighet	2,3	21,1	49,1	27,4	***
Pojkar	2,4	19,5	46,1	32,0	
Flickor	2,2	22,8	52,2	22,9	
Min förmåga att samarbeta	2,0	28,5	46,1	23,4	**
Pojkar	2,2	25,3	46,6	25,9	
Flickor	1,8	31,7	45,7	20,8	
Min förmåga att tävla	4,0	41,8	35,6	18,6	***
Pojkar	3,5	32,6	40,6	23,3	
Flickor	4,5	51,0	30,6	13,9	
Positiv syn på naturen	5,2	52,8	28,4	13,6	***
Pojkar	6,3	46,9	29,7	17,2	
Flickor	4,1	58,8	27,0	10,1	

Fritidslärande

Det är helt uppenbart att skolämnet Idrott och hälsa har en nära relation till elevernas intressen och livsvärld utanför skolan. Exempelvis engagerar idrottsrörelsen en mycket stor del av eleverna.

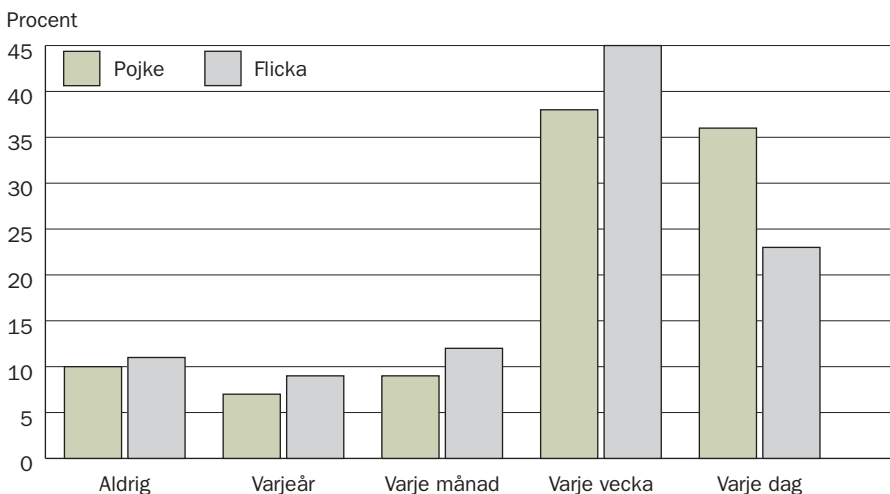
I NU-03 belyses den egna aktiviteten inom området genom tre frågor. Den första gäller om de går på idrottsevenemang, den andra om de aktivt utövar idrott och den tredje om de deltar i idrottsföreningens möten. Pojkar går i högre utsträckning och oftare på idrottsevenemang än vad flickor gör (Figur 5.9).

Figur 5.9 Andel som går på idrottsevenemang

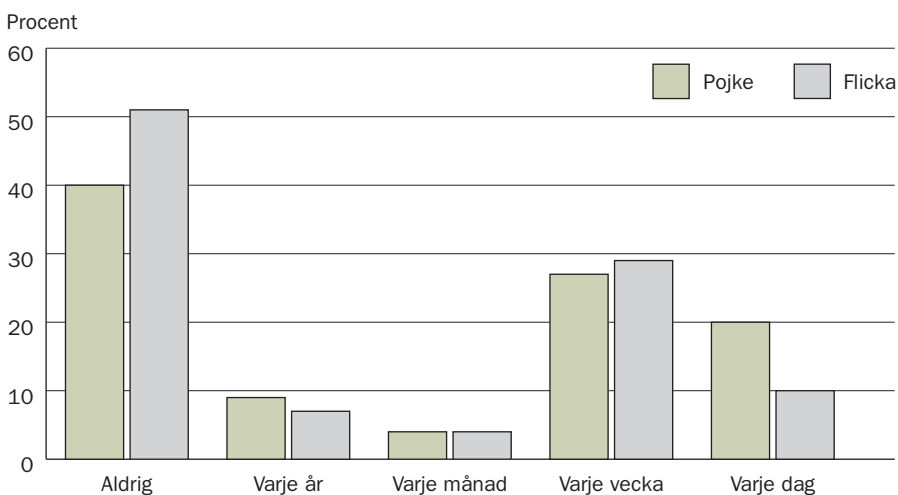
Den andra frågan belyser om eleverna aktivt utövar idrott, vilket omkring var tionde elev inte gör (Figur 5.10). Det är dock tre av fyra elever som utövar idrott minst en gång i veckan. Det är högre andel pojkar än flickor som idrottar varje dag. Aldrig utövar 10,4 procent av eleverna, en högre andel bland flickorna än pojkarna (11,4 mot 9,6 % ***).

Figur 5.10 Pojkars och flickors idrottsaktivitet (%)

Den tredje frågan gäller om ungdomarna deltar i idrottsföreningens möten (Figur 5.11). Det är en lägre andel som gör detta jämfört med dem som utövar idrott. Denna fråga ställdes i samband med andra organisationer och det är lite oklart var som eleverna menar med sina svar – gäller det klubbmöten eller träningar organiserade av klubbarna?

Figur 5.11 Andel som går på idrottsföreningens möten (%)

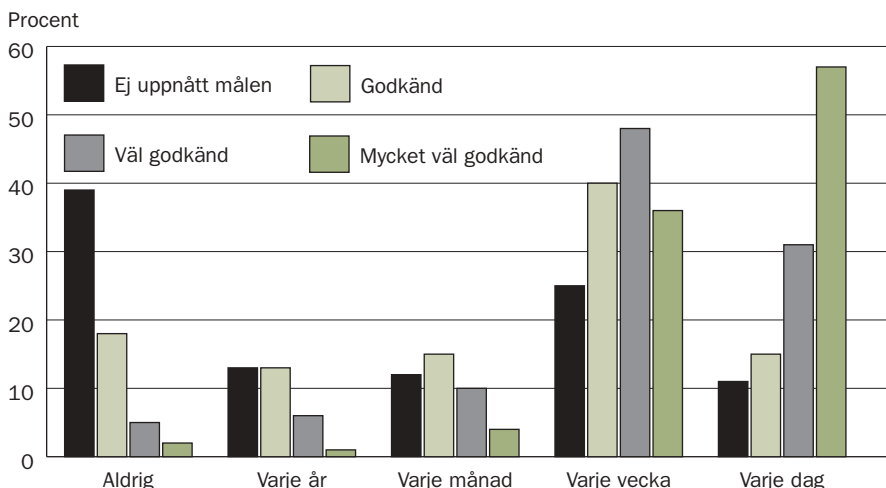

Att vara aktiv i idrott har tydligt samband med elevens upplevelse av att lektionerna är trevliga och med positiv stämning (0,189***), att eleven gör sitt bästa (0,314***), tar sitt ansvar (0,314***), kan bedöma vad de är bra på (0,231**) och får visa vad de kan (0,317***).

Att inte vara aktiv inom idrotten har samband med brister i färdigheter som simning***, orientering*** och dans***. Av dem som är inaktiva kan 8 procent inte simma, 33 inte orientera och 44 procent inte tre danser, vilket är betydligt högre än bland dem som är aktiva varje vecka. Det är då inte heller förvånande att finna att om man är eller inte är idrottsaktiv har samband med elevernas betyg, som kan ses som ett mått på de prestationer som uppnås 0,425*** (Figur 5.12). Detta samband är något högre för pojkar 0,455 jämfört med flickor 0,374 (båda signifikanta***).

Figur 5.12 Betyg fördelat på hur aktiv eleven är i idrott på sin fritid

En intressant fråga är var eleverna tycker att de lärt sig det de kan i idrott och hälsa. Detta belyses av frågan: var tror du att du lärt dig det mesta av vad du kan i Idrott och hälsa? Här gäller att en tredjedel av eleverna som lärt sig allt eller det mesta vid sidan av skolarbetet (Tabell 5.21). Samtidigt är det ungefär lika stora andelar som tycker att de lärt sig lika mycket vid sidan om skolarbete som i och en grupp elever som lärt sig det mesta eller allt i skolarbetet.

Tabell 5.21 Var tror du att du lärt dig det mesta

	Pojkar	Flickor	Totalt ***
Allt vid sidan av skolarbetet	12,5	12,1	12,3
Det mesta vid sidan av skolarbetet	23,3	17,6	20,5
Lika mycket vid sidan av skolarbetet	17,0	20,7	37,7
Det mesta genom skolarbetet	14,7	17,6	16,2
Allt genom skolarbetet	15,3	11,4	13,1

Detta antyder att både flickor och pojkar som är aktiva inom idrotten lär sig det mesta vid sidan av skolarbetet. Av dem som aldrig idrottar å andra sidan säger hälften att de lär sig det mesta eller allt genom skolarbetet (Tabell 5.2.5).

Inte oväntat finns ett samband mellan om eleverna bedömer att de lärt sig allt eller det mesta vid sidan om skolan och idrottsaktivitet. Sambandet mellan grad av idrottsaktivitet och att lära sig i skolan är negativt (-0,234** för pojkar och -0,202*** för flickor). Det bör också noteras att bland dem som aldrig är aktiv inom idrott har hälften lärt sig merparten inom skolan medan detta bara gäller drygt 20 procent av dem som är aktiva varje dag (Tabell 5.22).

Tabell 5.22 Var tror du att du lärt dig det mesta bland elever med olika idrottsaktivitet

	Aldrig	Varje år	Varje månad	Varje vecka	Varje dag	Totalt
Allt vid sidan av skolarbetet	12,9	9,5	9,3	10,2	16,6	12,1
Det mesta vid sidan av skolarbetet	6,6	13,1	13,6	22,7	27,3	20,6
Lika mycket vid sidan av skolarbetet	30,0	34,4	36,9	42,5	35,6	38,1
Det mesta genom skolarbetet	23,3	26,0	22,7	14,7	10,4	16,1
Allt genom skolarbetet	27,2	16,9	17,5	9,9	10,1	13,1

Sammanfattningsvis

En stor del av eleverna anser att ämnet Idrott och hälsa är roligt och viktigt. Det mest viktiga i ämnet är att; ha roligt genom rörelse, lära sig samarbeta, känna att kroppen duger, utveckla självförtroende samt att bli mer vältränad. Minst viktigt är enligt eleverna att; tävla, hitta på egna rörelser samt kunskaper om natur och miljö.

Eleverna anser vidare att ämnet i stor utsträckning påverkar deras kondition, styrka och rörlighet, hur de mår, deras lust att röra på sig samt deras samarbetsförmåga.

Vad eleverna uppger att de lär sig samt elevernas upplevelser på lektionerna har samband med huruvida de är aktiva eller inte inom idrott samt med genus.

5.3. Lärarna

Vilka är lärare?

I NU-03 deltog 68 lärare, varav 33 var män och 35 kvinnor. Det är en hög andel lärare som är aktiva inom idrottsrörelsen, en högre andel bland de manliga än de manliga lärarna (83 mot 56 %). En lägre andel av lärarna är aktiva inom skolidrottsförbund, 22 procent av de manliga lärarna och 9 procent av de kvinnliga lärarna.

Lärarna i studien undervisar i år 7–9 och i tillägg till detta undervisar 7 lärare i år 1–3, 24 i år 4–6 och en på gymnasiet. För hälften av lärarna dominerar arbetspass kortare än 60 minuter i skolår 9, men hos fyra av tio lärare dominerar 60 minuters arbetspass och endast sju procent har längre arbetspass som dominerande. Två tredjedelar av lärarna upplever inte att frånvaron på lektionerna är något problem, endast 3 procent anser det vara ett uttalat problem.

Majoriteten (91 %) är anställda tills vidare. Drygt 70 procent har gått någon fortbildning de senaste fem åren inom idrott och hälsa och 60 procent inom hälsofrämjande andra områden.

Om inriktningen

Lärarnas inriktning i undervisningen belystes i NU-03 bland annat i en fråga om vad som lärarna tycker är de tre mest viktiga och de tre minst viktiga sakerna som skolans idrottsundervisning skall ge eleverna (Tabell 5.23). Det mest viktiga är att ha roligt genom fysisk aktivitet, vilket anges av två av tre lärare som mest viktigt. Därefter följer lära sig samarbeta, förbättrad fysisk, pröva på många idrottsaktiviteter, lära om hälsa och få en positiv syn på kroppen. Minst viktigt anser en stor majoritet av lärarna det vara att lära sig konkurrera och tävla. Många tycker också att utveckla sin kritiska förmåga som minst viktigt.

Tabell 5.23 Lärarnas bedömning av tre mest viktiga och tre minst viktiga att skolans idrottsundervisning ger eleverna (%)

	Mest viktigt	Minst viktigt
Utveckla sin kreativitet	3	7
Förbättrad fysik	38	0
Bättre självförtroende	26	0
Kunskap i idrottsaktiviteter	18	4
Lära sig samarbeta	47	0
Lära sig konkurrera	0	82
Pröva på många idrottsaktiviteter	35	0
Lära sig använda kunskaper från andra ämnen inom Idrott och hälsa	0	18
Ha roligt genom fysisk aktivitet	65	1
Springa av sig	1	35
Lära sig om hälsa	32	0
Tävla	0	75
Få en positiv syn på sin kropp	29	0
Utveckla sin kritiska förmåga	0	59
Annat	29	0

Lärarna fick också ange vilka utgångspunkter de har i sin undervisning. En stark och vältränad kropp anger när tre av tio lärare som viktigt (Tabell 5.24). Nära hälften av lärarna, 48 procent, anger att en god fysisk förmåga att kunna utöva olika idrottsgrenar som en hög grad viktig utgångspunkt i undervisningen. En stor majoritet lyfte fram som en i hög grad viktig utgångspunkt i undervisningen att medverka till att eleverna utvecklar ett positivt förhållande till den egna kroppen.

Tabell 5.24 Utgångspunkter i lärarens undervisning

Att eleven utvecklar	Nej inte alls			Ja, i mycket hög grad	
	1	2	3	4	5
... en stark och vältränad kropp	6,0	26,9	37,3	17,9	11,9
... en god förmåga att kunna utöva olika idrottsgrenar	3,0	7,5	50,0	18,4	18,4
... ett positivt förhållande till den egna kroppen	–	–	9,0	35,8	55,2

Vilka förutsättningar finns?

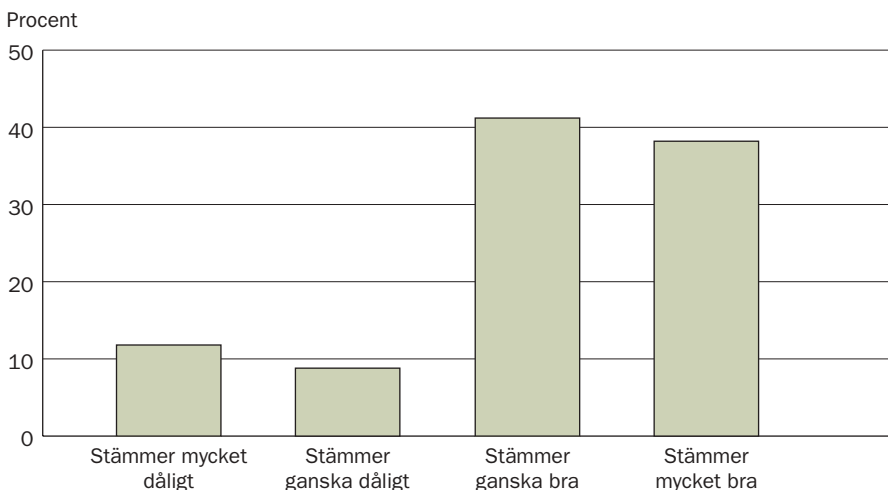
En bild av frågan om vilka förutsättningar har man i undervisningen ger frågan om vilka undervisningsplatser de använder (Tabell 5.25). De vanligaste platserna för undervisning är gymnastiksal, motionsspår, skogsområde och grus- och gräsplan, som alla används av åtta av tio lärare eller mer. Drygt hälften använder simhall, ishall/isplan och friidrottsarena. Minst vanligt är att man använder teorilokal. Mönstret bland manliga och kvinnliga lärare är relativt lika med undantag för bollhall, simhall och skogsområde.

Tabell 5.25 Undervisningsplatser som lärarna använder (%)

	Manliga	Kvinnliga	Totalt
Bollhall	36	60	49
Friidrottsarena	58	54	56
Grusplan	73	89	81
Gräsplan	73	89	81
Gymnastiksal	91	86	88
Ishall/isplan	52	63	57
Motionsspår	85	89	87
Simhall	73	54	63
Skogsområde	91	77	84
Teorilokal	24	17	21
Styrketräningslokal	33	49	41
Dans/aerobicslokal	15	20	18

Majoriteten av lärarna tycker att lokalerna är ändamålsenliga (Figur 5.13). Var femte lärare anser inte att lokalerna är ändamålsenliga.

Figur 5.13 Lärarnas bedömning av om lokalerna de använder som ändamålsenliga

Lärarens attityd och arbetssätt

I en ämnesgemensam del av elevenkäten ombads eleverna att beskriva undervisningen inom ämnet. Variationen är stor i hur eleverna uppfattat undervisningen under de senaste tre åren. Det har framkommit att det finns stora skillnader för pojkar och flickor och vi skall i detta avsnitt särskilt belysa hur pojkar och flickor upplever lärarens attityd och arbetssätt.

En av fyra elever anser att eleverna aldrig eller mycket sällan sitter ner och lyssnar medan läraren pratar (Tabell 5.26). Lika stora andelar anger de tre andra alternativen. Pojkarna tycker att detta händer oftare än flickorna. Ännu mer uttalad könsskillnad ses i att läraren frågar och enskilda elever svarar. Flickorna tycker oftare än pojkarna att detta aldrig eller mycket sällan sker. Flickorna tycker att eleverna arbetar oftare i grupp, medan pojkarna oftare tycker att läraren och eleverna diskuterar tillsammans och att eleverna genomför större arbeten eller projekt. Detta senare tycker varannan elev sker aldrig eller mycket sällan.

Tabell 5.26 Tänk tillbaka på den undervisning i Idrott och hälsa som du haft de senaste 3 åren. Hur ofta har ni arbetat på det sätt som anges här? (%)

	Pojkar	Flickor	Totalt	
Eleverna sitter och lyssnar, läraren pratar				**
Varje/de flesta lektioner	29	25	27	
Ibland	26	23	24	
Sällan	23	28	25	
Aldrig/mycket sällan	22	24	23	
Läraren pratar och ställer frågor, enskilda elever svarar				***
Varje/de flesta lektioner	7	4	5	
Ibland	23	18	20	
Sällan	33	35	34	
Aldrig/mycket sällan	37	43	40	
Läraren och eleverna diskuterar tillsammans				**
Varje/de flesta lektioner	13	9	11	
Ibland	31	29	30	
Sällan	32	32	32	
Aldrig/mycket sällan	25	30	27	
Eleverna arbetar i grupper				***
Varje/de flesta lektioner	24	28	26	
Ibland	40	46	43	
Sällan	20	15	12	
Aldrig/mycket sällan	16	17	14	
Eleverna arbetar var för sig				
Varje/de flesta lektioner	21	19	20	
Ibland	45	46	46	
Sällan	21	23	22	
Aldrig/mycket sällan	13	12	12	
Eleverna genomför större arbeten eller projekt				***
Varje/de flesta lektioner	5	2	4	
Ibland	20	13	16	
Sällan	30	33	31	
Aldrig/mycket sällan	45	52	49	

En fråga behandlade olika aspekter på arbetsmiljön under nionde skolåret (Tabell 5.27). Drygt hälften av eleverna tycker att eleverna ibland eller varje lektion inte lyssnar när läraren pratar. Mer än nio av tio elever tycker det är en trevlig, positiv stämning ibland eller varje lektion. Var tionde elev tyckte det är störande oljud och dålig ordning varje lektion och en något högre andel tycker att arbetet kommer igång först långt efter att lektionen börjat. Vissa könsskill-

nader ses framförallt när det gäller inställningen till att eleverna inte lyssnar på läraren.

Tabell 5.27 Hur ofta händer detta på lektionerna i Idrott och hälsa?
(Tänk på hur det är nu i nian) (%)

	Pojkar	Flickor	Totalt	
Eleverna lyssnar inte när läraren pratar				**
Varje lektion	14	12	13	
Ibland	39	43	41	
Sällan	33	35	34	
Aldrig	14	10	12	
Det är en trevlig, positiv stämning				*
Varje lektion	53	47	50	
Ibland	39	43	41	
Sällan	6	8	7	
Aldrig	2	2	2	
Det är störande oljud och dålig ordning				
Varje lektion	10	10	10	
Ibland	40	44	42	
Sällan	37	35	36	
Aldrig	13	11	12	
Arbetet kommer igång först långt efter det att lektionen börjat				*
Varje lektion	10	11	11	
Ibland	33	36	35	
Sällan	37	37	37	
Aldrig	20	16	18	

Det framkommer påtagliga könsskillnader i uppfattningen om arbetsätt och inflytande (Tabell 5.28). Pojkarna instämmer i större utsträckning än flickorna i att läraren tar reda på vad eleverna kan i planeringen, att planeringen sker tillsammans med eleverna och att elevernas synpunkter tas på allvar.

Tabell 5.28 Frågor om arbetssätt och inflytande (%)

	Pojkar	Flickor	Totalt
Läraren tar reda på vad vi kan och inte kan i loh när vi börjar med något nytt			***
Stämmer mycket bra	18	10	14
Stämmer ganska bra	43	36	40
Stämmer ganska dåligt	27	34	32
Stämmer mycket dåligt	12	17	14
Läraren planerar de olika inslagen i loh tillsammans med oss elever			***
Stämmer mycket bra	16	9	13
Stämmer ganska bra	40	35	38
Stämmer ganska dåligt	30	37	34
Stämmer mycket dåligt	13	19	16
Om jag har synpunkter och förslag i loh tas de på allvar av läraren			***
Stämmer mycket bra	31	23	27
Stämmer ganska bra	47	46	47
Stämmer ganska dåligt	16	21	18
Stämmer mycket dåligt	7	10	9

Bedömning av lärarens arbete och elevernas betyg

Hur ser relationen mellan elevens slutbetyg och elevens bedömning av lärarens arbete ut? Det verkar som att de som tycker läraren undervisar bra får högre betyg (Tabell 5.29). Sambandet mellan elevens bedömning av hur bra lärarens undervisning är och betygen är signifikant, 0,163***. Att läraren undervisar mycket bra tycker knappt hälften av dem som ej uppnått målen jämfört med två av tre som får betyget mycket väl godkänd.

Tabell 5.29 Elevernas bedömning av lärarens undervisning bland elever med olika betyg i Idrott och hälsa

Läraren undervisar bra:	Ej uppnått målen	Godkänd	Väl godkänd	Mycket väl godkänd
Stämmer mycket dåligt	9,2	6,5	3,0	2,1
Stämmer ganska dåligt	11,5	9,3	6,9	4,7
Stämmer ganska bra	32,3	38,9	35,6	27,2
Stämmer mycket bra	47,1	45,3	54,4	66,0

Sambandet mellan eleven bedömning av lärarens engagemang och skapande av intresse och de faktiska betyg som elever får är något starkare, 0,273***. Femton procent av dem som inte uppnår målen bedömer läraren som oengagerad. Det är bara två procent av dem som fått betyget MVG som upplever läraren som oengagerad. Var fjärde elev som inte uppnått målen tycker att läraren är mycket engagerad och skapar intresse jämfört med nära två tredjedelar av dem som fått betyget mycket väl godkänt. Det är också ett starkt samband mellan elevens bedömning av lärarens tilltro till eleven och de betyg eleven får, 0,322*** (Tabell 5.30).

Tabell 5.30 Elevernas bedömning av lärarens tilltro till eleven bland elever med olika betyg i Idrott och hälsa

Läraren tror på mig och min förmåga att lära mig:	Ej uppnått målen	Godkänd	Väl godkänd	Mycket väl godkänd
Stämmer mycket dåligt	16,7	9,0	3,2	1,4
Stämmer ganska dåligt	25,0	16,2	11,2	5,2
Stämmer ganska bra	38,1	43,3	38,9	21,7
Stämmer mycket bra	20,2	31,5	46,7	71,6

Sambandet mellan faktiska betyg och om lärare behandlar pojkar och flickor lika är relativt litet men signifikant, 0,138***. Det finns bara ett svagt samband mellan faktiska betyg och åsikten att läraren har höga förväntningar på eleverna, 0,05*. En fjärdedel av eleverna instämmer mycket i att läraren har höga förväntningar medan var tjugonde elev inte alls håller med om detta. Var nionde elev som inte når målet i ämnet tycker att det stämmer mycket dåligt att läraren har höga förväntningar på dem, vilket kan jämföras med en av tjugo i hela materialet. De allra flesta elever tycker att läraren är bra på att förklara (Tabell 5.31). Det är dock fem gånger vanligare bland dem som ej når målen som bland de med MVG att de tycker att det stämmer mycket dåligt att lärare är bra på att förklara. Sambandet är signifikant men relativt svagt, 0,162***.

Tabell 5.31 Elevernas bedömning av lärarens förmåga att förklara fördelat bland elever med olika betyg i Idrott och hälsa

Läraren är bra på att förklara:	Ej uppnått målen	Godkänd	Väl godkänd	Mycket väl godkänd
Stämmer mycket dåligt	14,1	7,9	3,9	2,8
Stämmer ganska dåligt	16,5	16,4	11,2	6,8
Stämmer ganska bra	38,8	40,0	43,1	38,2
Stämmer mycket bra	30,6	35,7	41,8	52,0

Sambandet mellan lärarens förmåga att knyta undervisningen till samhället och livet utanför skolan har ett svagt samband med faktiskt betyg, 0,095***. Även här tycker de flesta eleverna (82 %) att läraren är bra på detta. Bland dem som ej når målet anser 30 procent att läraren är dålig på detta jämfört med drygt 11 procent av de som får MVG i Idrott och hälsa.

Lärarens kompetens

I denna undersökning har lärarnas kompetens indelats i två kategorier beroende på om de har utbildning i ämnet idrott och hälsa, och om de har lärarutbildning. Lärare som har såväl utbildning i ämnet som lärarutbildning benämns som behöriga och övriga som obehöriga. I den dikotoma indelningen var det 58 lärare som svarade, varav 86 procent var behöriga (sex varken utbildad som lärare eller i ämne, en enbart lärarutbildad och en enbart ämnesutbildad). Sveriges officiella statistik visar för läsåret 2003/04 att 66 procent av lärarna som undervisar i Idrott och hälsa på grundskolan har pedagogisk utbildning. Det jämfört med 80 procent av samtliga lärare som undervisar på grundskolan. I detta avsnitt relateras lärarkompetens som den beskrivits ovan till elevernas attityder till undervisningen och deras prestationer.

En viktig skillnad är att de elever som har behörig lärare har nära hälften haft samma lärare i Idrott och hälsa sedan de började i sjuan jämfört med en av femtio elever som har en ej behörig lärare. Drygt hälften av eleverna som har en ej behörig lärare har under högstadietiden haft tre eller flera lärare jämfört med en fjärdedel av dem som har en behörig lärare vid tidpunkten för NU-03.

Det är en viss skillnad mellan elevers bedömning av undervisningen bland dem med behöriga respektive ej behöriga lärare i ämnet (Tabell 5.32). Här syns några särskilt intressanta saker. Lärare med behörighet diskuterar tillsammans med eleverna i större utsträckning än de utan behörighet. Vidare kan eleverna påverka innehållet och arbetssättet inom ämnet i större utsträckning med behörig lärare. Dessa elever får också i större utsträckning den hjälp de upplever att de behöver än elever med ej behörig lärare.

Tabell 5.32 Elevers bedömning av undervisningen bland behöriga och ej behöriga lärare

	Aldrig/ mycket sällan	Sällan	Ibland	Varje/de flesta lektioner	
Lärare och elever diskuterar tillsammans					***
Behöriga lärare	25,0	31,6	31,8	11,6	
Ej behörig lärare	31,2	38,7	24,7	5,4	
	Inget alls	Ganska litet	Ganska mycket	Mycket	
Elever kan påverka innehållet i Idrott och hälsa					*
Behöriga lärare	8,8	29,5	45,2	16,5	
Ej behörig lärare	14,6	32,4	41,6	11,4	
Elever kan påverka arbetssättet i Idrott och hälsa					*
Behöriga lärare	11,3	33,3	41,2	14,2	
Ej behörig lärare	15,6	38,2	39,2	7,0	
	Stämmer: Mycket dåligt	Ganska dåligt	Ganska bra	Mycket bra	
Får den hjälp jag behöver					*
Behöriga lärare	6,3	10,8	43,7	39,2	
Ej behörig lärare	4,3	17,6	42,6	35,6	

När separata analyser gjordes för pojkar och flickor framkommer en rad intressanta skillnader. Dessa gällde i huvudsak pojkar, som upplever att eleverna lyssnar och läraren pratar i större utsträckning varje eller de flesta lektioner om de har behörig lärare jämfört med obehörig (30,2 mot 17,2 % *). Motsvarande skillnader ses också på frågor om lärare och elever diskuterar i större utsträckning (13,6 mot 4,1 % **) och talar om för lärare när jag har problem i Idrott och hälsa (38,7 mot 24,2 % **).

Pojkarna tycker att Idrott och hälsa är ett ämne där eleverna hjälper varandra i större utsträckning om läraren är behörig än ej behörig (40,3 mot 26,5 % *), medan för flickornas del är tendensen den motsatta (37,4 mot 45,5 %). Flickorna tycker att de i lägre utsträckning får den hjälp de behöver om lärare är behörig i jämförelse med obehörig *.

I de allra flesta avseenden är det ingen skillnad mellan elevgruppernas värdering av lärarna. Eleverna anser att behöriga lärare är något bättre att undervisa

än obehöriga (Tabell 5.33). Behöriga lärare är också bättre att knyta undervisningen till samhället och livet utanför skolan. Pojkar med behöriga lärare anser mer uttalat att läraren är bra på att förklara än pojkar med obehöriga lärare.

Tabell 5.33 Elevernas bedömning av lärarna

	Stämmer:	Mycket dåligt	Ganska dåligt	Ganska bra	Mycket bra
Läraren undervisar bra					*
Behöriga lärare		4,2	7,1	34,4	54,3
Ej behörig lärare		3,4	12,3	38,5	45,5
Läraren är bra på att knyta undervisningen till samhället och livet utanför skolan					**
Behöriga lärare		12,4	21,8	37,6	28,2
Ej behörig lärare		12,9	30,6	38,2	18,3

Det är dock ingen skillnad mellan elever som har behöriga eller ej behöriga lärare i förmågan att simma, orientera i skog och mark eller dansa (Tabell 5.34).

Tabell 5.34 Rapporterad färdighet och lärarbehörighet

	Ej behörig	Behörig	Totalt
Kan simma 200 meter	95,6	96,3	96,2
Kan hitta i skogen med hjälp av karta och kompass	64,6	67,2	66,8
Kan dansa minst tre olika danser	84,1	83,9	84,0

Betygsättningen är mycket likartad mellan behöriga och obehöriga lärare. Det finns dock en tendens till lägre andel MVG bland elever som har obehöriga lärare och högre andel som ej uppnår målen i jämförelse med elever till behöriga lärare.

Tabell 5.35 Fördelning av betyg i Idrott och hälsa bland elever med ej behöriga och behöriga lärare

	Ej uppnått målen	Godkänd	Väl godkänd	Mycket väl godkänd
Ej behörig lärare	7,5	34,5	43,1	14,9
Behörig lärare	5,7	33,5	39,8	21,0

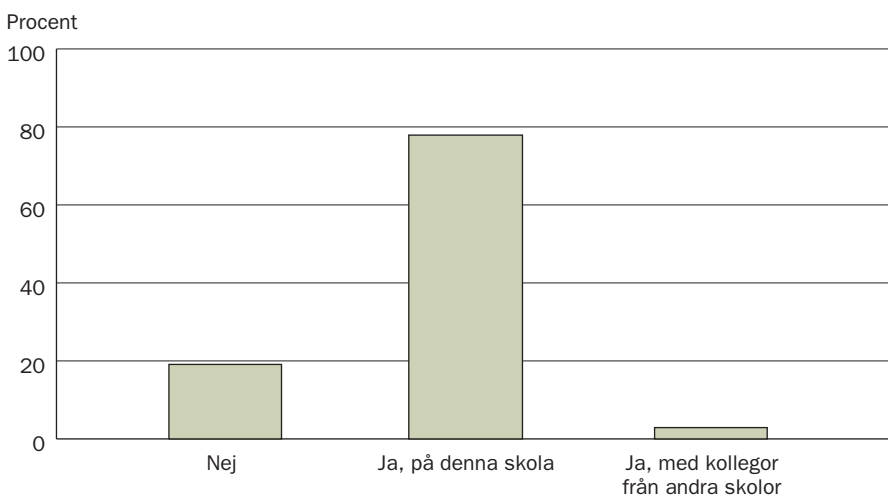
Lärarnas arbetssituation och arbetets organisation

I detta avsnitt redovisas några aspekter på arbetet inom Idrott och hälsa. Det handlar om ämnesgrupp och stöd från rektorn samt tillgång på speciallärare.

Ämnesgrupp

Majoriteten av lärarna i Idrott och hälsa ingår i en ämnesgrupp. Tre av fyra lärare ingår i en ämnesgrupp på den egna skolan. Ytterligare ett par lärare ingår i en ämnesgrupp med kollegor från andra skolor. En av fem lärare ingår inte i en sådan arbetsgrupp.

Figur 5.14 Ingår läraren i en ämnesgrupp i Idrott och hälsa

De som ingår i ämnesgrupp fick bedöma en rad olika aspekter på denna verksamhet (Tabell 5.36). Två tredjedelar instämmer i att de ofta för samtal för att fördjupa förståelsen av läraruppdraget och att de regelbundet utvärderar sin verksamhet.

Tabell 5.36 Lärarnas bedömning av arbetslagen

	Stämmer:	Mycket dåligt	Ganska dåligt	Ganska bra	Mycket bra
Vi för ofta samtal för att fördjupa förståelsen av vårt läraruppdrag		5,5	27,3	50,9	16,4
Vi utvärderar regelbundet vår verksamhet		3,6	27,3	50,9	18,2
I min ämnesgrupp sker den pedagogiska planeringen		7,3	20,0	54,5	18,2
Vi samarbetar i den direkta undervisningssituation i Idrott och hälsa		5,5	18,2	50,9	25,5
Vi informerar varandra om vad vi arbetar med		1,8	3,6	56,4	38,2
Vi kan i hög grad påverka innehållet i kompetensutvecklingen		10,9	29,1	40,0	20,0
Vi kollegor stöder varandra		–	3,6	38,2	56,2
Vi anser den arbetsplatsförlagda tiden viktig för samarbetet		12,7	23,6	45,4	18,2

Något fler (tre av fyra lärare) anger att den pedagogiska planeringen görs i ämnesgruppen och att de samarbetar i den direkta undervisningen. Omkring sex av tio lärare informerar varandra om vad de arbetar med och kan i hög grad påverka innehållet i kompetensutvecklingen.

En stor majoritet av lärarna i ämnesgrupperna instämmer i att kollegor stöder varandra. Två tredjedelar av lärarna anser att den arbetsplatsförlagda tiden är viktig för samarbetet.

Stöd från rektorn och speciallärare

Stödet från rektorerna verkar vara lågt enligt lärarna inom Idrott och hälsa. Endast tre procent anser att det stämmer ganska bra (och ingen mycket bra) att rektorn besöker och följer regelbundet undervisningen i Idrott och hälsa. Nära två av tre lärare i ämnet tycker att detta påstående stämmer mycket dåligt för dem.

Rektorn verkar inte heller följa upp och utvärdera resultaten i Idrott och hälsa. Endast 15 procent av lärarna tycker att det stämmer att rektorn följer upp och utvärderar resultaten. Mer än hälften av lärarna anser att detta stämmer mycket dåligt för dem.

Tillgång på speciallärare är dåligt för lärare inom Idrott och hälsa. Mer än tre av fyra lärare i ämnet saknar tillgång till stöd av speciallärare i sin undervisning.

Sammanfattningsvis

Den viktigaste utgångspunkten för lärarnas undervisning i Idrott och hälsa är att eleverna utvecklar ett positivt förhållande till den egna kroppen. Mest viktigt att undervisningen då ger eleverna är att ha roligt genom fysisk aktivitet följt av samarbete, förbättrad fysisk förmåga, att prova på många idrottsaktiviteter samt att lära sig om hälsa.

En majoritet av eleverna tycker att lärarna är bra på att förklara. Studien visar även på samband mellan elevernas betyg och hur de bedömer lärarnas undervisning, exempelvis hur bra de anser att läraren är eller om läraren tror på elevens förmåga att lära sig.

Vissa skillnader syns i studien beroende på om det är en behörig eller obehörig lärare som undervisar i Idrott och hälsa. Särskilt kan vi notera att lärare och elever diskuterar mer tillsammans, och att elever i större utsträckning kan påverka innehåll och arbetssätt om de har en behörig lärare.

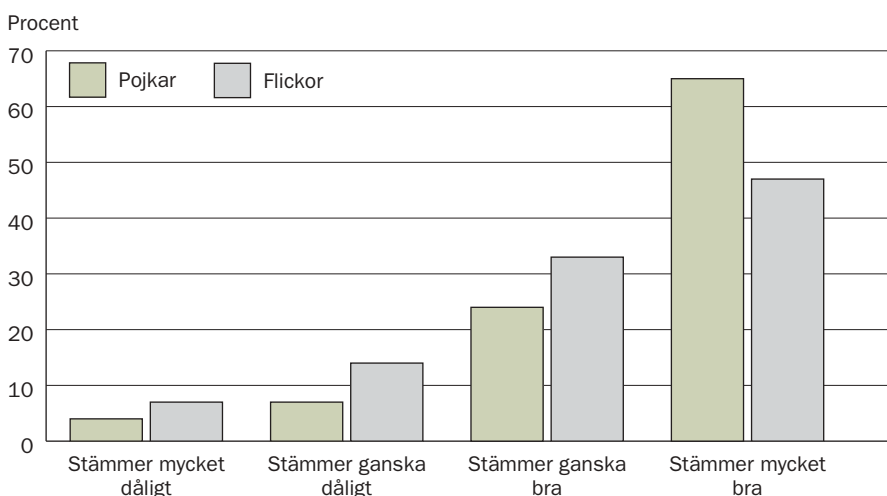
5.4. Eleverna

Intresset för ämnet Idrott och hälsa

Elevernas intresse för ämnet

Idrott och hälsa är ett skolämne som eleverna är mycket intresserade av. Mer än hälften av eleverna instämmer mycket i att ämnet intresserar dem, och 85 procent instämmer ganska mycket eller mycket i samma påstående. Det är en signifikant skillnad mellan pojkar och flickor i intresset för skolämnet Idrott och hälsa (Figur 5.15).

Figur 5.15 Intresset för ämnet Idrott och hälsa (NU-03)

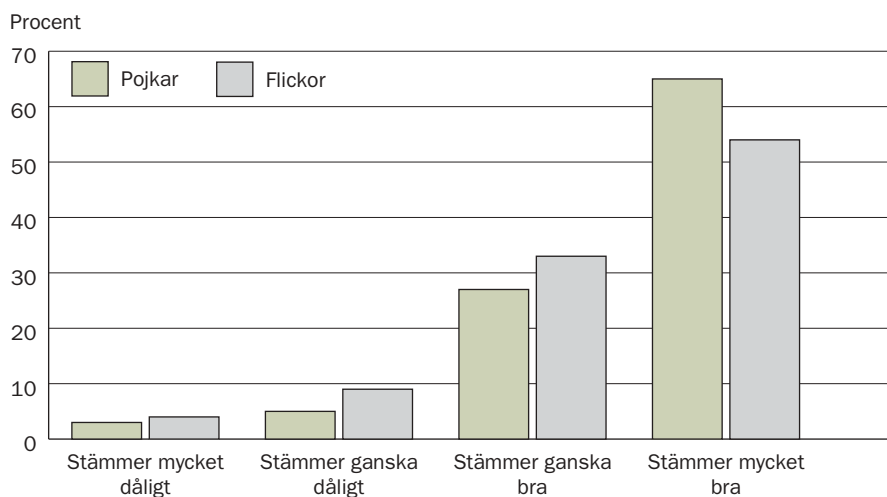
Föräldrarnas bedömning av viktigast skolämnen

I NU-03-enkäten till föräldrarna fick dessa ange vilka fem ämnen de anser allra viktigast för barnets utveckling och lärande. De fem ämnen som den högsta andelen föräldrar angav var svenska, matematik, engelska, samhällskunskap och Idrott och hälsa. Det var 56 procent av föräldrarna som ansåg att skolämnet Idrott och hälsa var ett av de fem viktigaste ämnena för deras barn.

Elevernas engagemang och deltagande

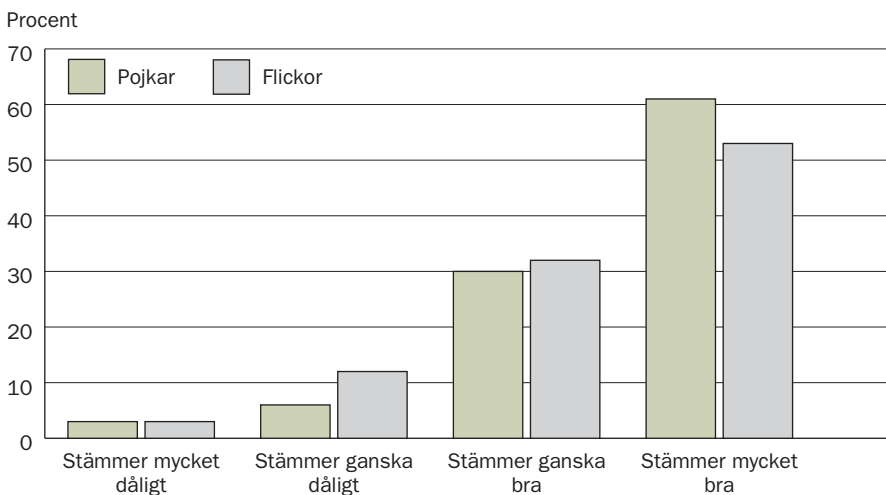
Eleverna tycker att de gör sitt bästa i Idrott och hälsa (Figur 5.16). Pojkarna anger att de gör sitt bästa i större utsträckning än flickorna ***.

Figur 5.16 Jag gör mitt bästa i Idrott och hälsa

En majoritet av eleverna anser att de tar ansvar för sitt arbete inom ämnet (Figur 5.17). Detta är vanligare bland pojkar än flickor ***. Det är dock mer än hälften av flickorna som instämmer mycket i att de tar ansvar för sitt arbete inom Idrott och hälsa.

Figur 5.17 Jag tar ansvar för mitt arbete i Idrott och hälsa (NU-03)

En central fråga är hur engagerade eleverna är i verksamheten. I NU-03 har en särskild fråga kring detta varit av stort värde. Det gäller frågan om hur mycket de rör sig under lektionerna (Tabell 5.37). Ett par procent av eleverna anger att de aldrig är med. Nära fem procent är sällan med, vilket är dubbelt så vanligt bland flickor än pojkar. Det är nära tre gånger vanligare bland flickor än pojkar att de är med men inte rör sig så mycket på lektionerna. En betydande könsskillnad ses också när det gäller den intensivaste aktivitetsgraden, där två tredjedelar av pojkarna alltid är med och blir andfädda eller svettiga varje gång jämfört med knappt hälften av flickorna.

Tabell 5.37 Hur mycket rör du dig på idrottslektionerna (NU-03)

	Pojkar		Flickor		Totalt	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Jag är aldrig med	24	2,3	22	2,1	46	2,2
Jag är sällan med	31	3,0	70	6,6	101	4,8
Jag är ofta med men rör mig inte särskilt mycket	44	4,2	120	11,4	164	7,8
Jag är oftast med och rör mig mycket	231	22,0	352	33,3	583	27,7
Jag är alltid med och blir andfädd eller svettig varje gång	718	68,5	492	46,6	1 210	57,5
Totalt	1 048	100	1 056	1 00	2 104	100

Deltagandet och engagemanget har också en klar relation till om eleverna får godkänt, vilket framkommer i tabell 5.38. Av de elever som uppger att de aldrig är med på idrottslektionerna får 65 procent av flickorna och 57 procent av pojkarna minst betyget godkänt. Var fjärde elev som sällan är med får minst godkänt betyg. Det är vidare dubbelt så vanligt att pojkar som ofta är med men inte rör sig särskilt mycket får underkänt jämfört med flickor i samma kategori.

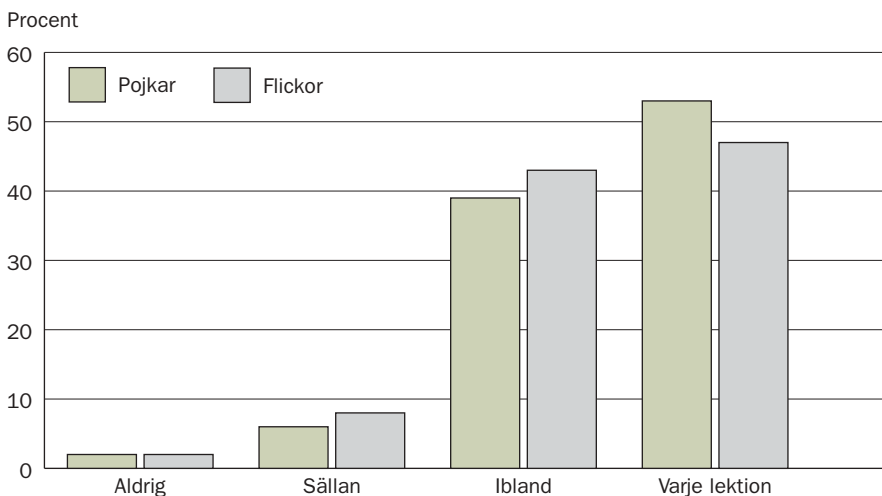
Tabell 5.38 Fördelning av godkänd och icke-godkänd i olika kategorier av engagemang under idrottslektionerna (NU-03)

	Pojkar		Flickor	
	Ej godkänd	Minst godkänd	Ej godkänd	Minst godkänd
Jag är aldrig med	56,6	43,5	65,0	35,0
Jag är sällan med	25,8	74,2	22,4	77,6
Jag är ofta med men rör mig inte särskilt mycket	17,9	82,1	9,3	90,7
Jag är oftast med och rör mig mycket	1,8	98,2	1,8	98,2
Jag är alltid med och blir andfådd eller svettig varje gång	0,5	99,5	0	100
Totalt	3,6	96,4	4,4	95,6

Elevernas trivsel i/med ämnet

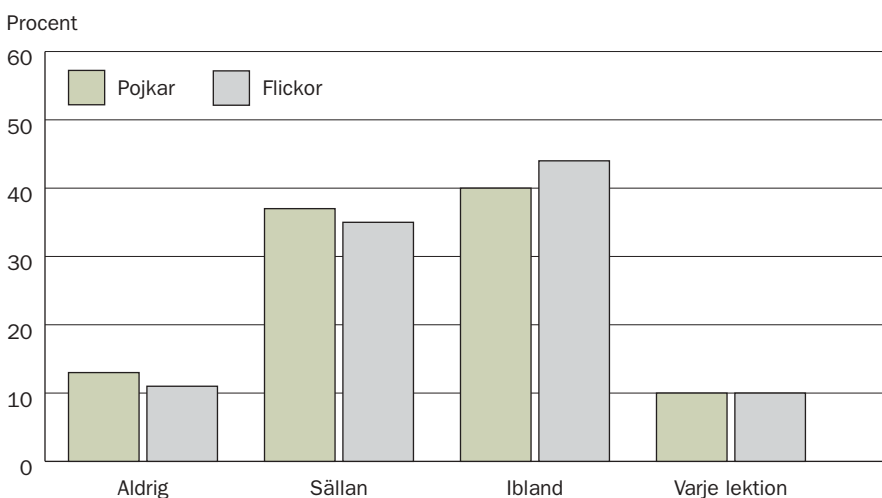
Eleverna redovisar en god trivsel och positiv stämning i Idrott och hälsa. Nära hälften av eleverna upplever det varje lektion. Det är endast ett par procent som aldrig upplever en god stämning inom Idrott och hälsa. Något högre andel pojkar än flickor anser att det är en positiv stämning varje lektion (Figur 5.18).

Figur 5.18 Trevlig och positiv stämning

Mer än hälften av eleverna tycker att det ibland eller varje lektion är störande oljud och dålig ordning. Det är mindre vanligt med störande oljud och dålig ordning än trevlig och positiv stämning. Nära hälften av eleverna tycker att det är en god stämning varje lektion jämfört med att var tionde elev tycker det är störande oljud och dålig ordning varje lektion.

Figur 5.19 Det är störande oljud och dålig ordning

Här är könsskillnaderna mindre uttalade (Figur 5.19). Var tionde pojke och flicka anser att det är störande oljud och dålig ordning varje lektion.

Individrelaterade faktorer

Detta avsnitt belyser en rad individrelaterade elevfaktorer. Bland individfaktorerna har kön en särställning. Därför har genusfaktorn inkluderats i många av de tidigare redovisningarna. I detta avsnitt analyseras arbetsklimatet inom ämnet, varpå resultaten i form av färdigheter och betyg samt generellt om skolklimatet som trivsel i skolan. Avsnittet fortsätter med att belysa vikten av etnicitet, ekonomisk kapital och kulturellt kapital i form av föräldrarnas utbildning. Generellt redovisas endast de signifikanta skillnaderna. I några fall redovisas resultat som bryter mot gängse uppfattningen om skillnader mellan olika grupper.

Genus

I detta avsnitt skall inledningsvis några aspekter på arbetsklimatet behandlas.

Det är en något högre andel bland pojkar än flickor som tycker det är en trevlig positiv stämning varje lektion * (Tabell 5.39).

Tabell 5.39 Pojkars och flickors bedömning av stämningen i Idrott och hälsa

Trevlig positiv stämning	Aldrig	Sällan	Ibland	Varje lektion	
Pojkar	2,4	6,2	38,7	52,7	*
Flickor	2,1	8,4	42,6	46,9	

Det är en stor skillnad mellan hur pojkar och flickor berättar att de gör sitt bästa inom Idrott och hälsa *** (Tabell 5.40). Pojkarna instämmer i större utsträckning i detta påstående än vad flickorna gör. Pojkar instämmer i högre grad än flickor i en rad påstående: ta ansvar för sitt arbete inom ämnet *** och att de får visa vad de kan inom ämnet ***. Även när det gäller bedömningen av om lärare ger eleverna rättvisa betyg instämmer pojkarna mycket i att läraren gör detta **.

Tabell 5.40 Pojkars och flickors inställning till skolämnet Idrott och hälsa

	Stämmer:	Mycket dåligt	Ganska dåligt	Ganska bra	Mycket bra	
Gör mitt bästa i Idrott och hälsa						***
Pojkar		3,1	5,4	26,8	64,8	
Flickor		4,0	9,4	32,5	54,1	
Tar ansvar för mitt arbete i Idrott och hälsa						***
Pojkar		3,2	5,9	29,9	61,0	
Flickor		3,3	11,9	32,3	52,5	
Får visa vad jag kan i Idrott och hälsa						***
Pojkar		3,6	9,6	34,2	52,7	
Flickor		5,2	18,8	38,9	37,1	
Lärare ger mig rättvisa betyg i Idrott och hälsa						**
Pojkar		8,8	14,8	31,3	44,6	
Flickor		7,0	16,3	37,8	38,9	

Det är ingen skillnad mellan pojkar och flickor i den rapporterade färdigheten att simma 200 meter (Tabell 5.41). Pojkar kan i större utsträckning hitta i skogen med karta och kompass än flickor ***, vilket tidigare redovisats. Dans är ett område där flickorna i större utsträckning har de efterfrågade färdigheterna än pojkarna ***.

Tabell 5.41 Färdigheter hos pojkar och flickor

	Pojkar	Flickor	Totalt	
Kan simma 200 meter	95,9	97,1	96,5	
Kan hitta i skogen med hjälp av karta och kompass	88,4	80,4	84,4	***
Kan dansa minst tre olika danser	56,2	77,9	67,1	***

Generellt sett har flickor högre betyg än pojkar i skolår 9. Skolämnet Idrott och hälsa är här ett undantag från regeln, genom att pojkar får högre betyg än flickor*** (Tabell 5.42). Inom Idrott och hälsa är andelen som inte får betyg högre bland flickor än pojkar. Vidare är andelen som får såväl väl godkänt som mycket väl godkänt högre bland pojkar än flickor.

Tabell 5.42 Betygen i Idrott och hälsa bland pojkar och flickor

	Ej uppnått målen	Godkänd	Väl godkänd	Mycket väl godkänd
Pojkar	5,4	29,5	41,1	24,0
Flickor	7,3	39,8	37,1	15,8

I hela NU-03 materialet framkommer en skillnad mellan pojkar och flickor i hur de trivs i skolan*** (Tabell 5.43).

Tabell 5.43 Trivsel hos pojkar och flickor

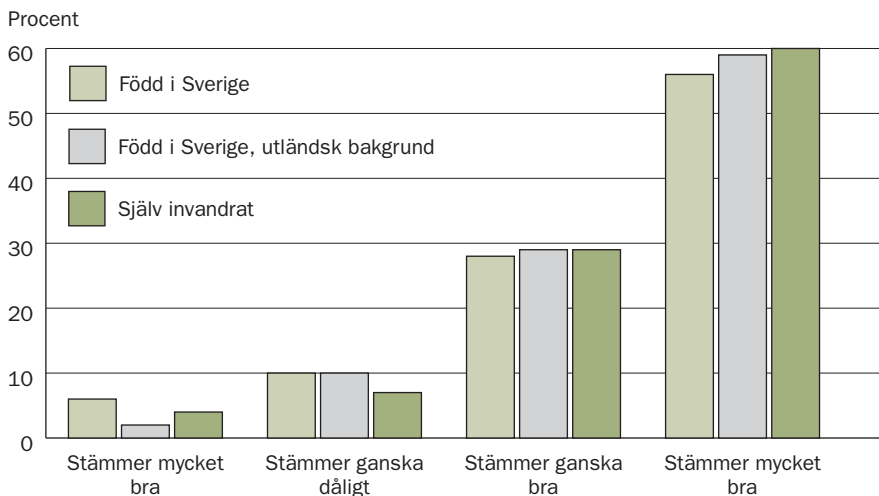
	Mycket dåligt	Ganska dåligt	Varken bra eller dåligt	Ganska bra	Mycket bra
Hur trivs du i din skola?					***
Pojkar	3,2	2,9	13,0	43,6	37,4
Flickor	2,3	4,4	15,3	42,9	35,1
Hur trivs du i med andra elever?					***
Pojkar	1,5	1,4	5,7	37,5	53,9
Flickor	0,9	2,7	8,2	41,1	47,2
Hur trivs du i med lärarna?					***
Pojkar	4,1	5,0	16,9	46,6	27,4
Flickor	2,2	4,3	17,1	50,6	25,8
Hur trivs du med skolarbetet?					***
Pojkar	5,3	7,5	22,7	46,6	17,9
Flickor	4,2	7,8	22,9	49,6	15,4

Pojkar trivs oftare mycket bra med andra elever i skolan än flickor***. Även när det gäller trivsel med lärarna finns signifikanta könsskillnader***. Här är andelen pojkar som inte trivs och som trivs mycket högre än bland flickorna. Pojkarna trivs något bättre än flickorna med skolarbetet*.

Etnicitet

I denna rapport används en tredelad etnisk indelning – född i Sverige med minst en svensk förälder, född i Sverige med utländska föräldrar och själv invandrat. Det är en signifikant skillnad mellan olika etniska grupper i intresset för ämnet (Figur 5.20). De som är födda i Sverige tycker i något lägre utsträckning att ämnet är intressant jämfört med vad de andra grupperna anser.

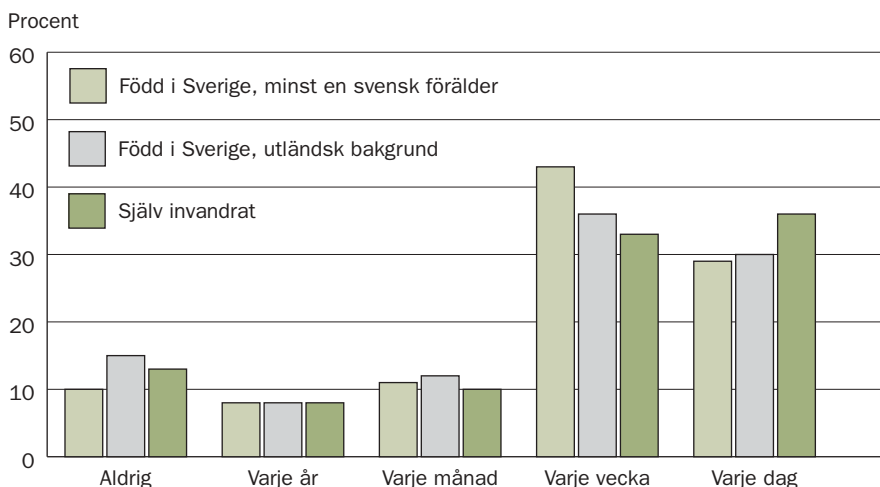
Figur 5.20 Idrott och hälsa intresserar mig fördelat inom etniska grupper

När det gäller att ägna sig aktivt åt idrott är det en motsatt tendens (Figur 5.21). De som är födda i Sverige är aktiva idrottsutövare minst varje vecka i större utsträckning än de två andra etniska grupperna.

Figur 5.21 Ägnar mig aktivt åt idrott fördelat inom etniska grupper

Simkunnigheten är lägre bland barn med utländsk bakgrund och särskilt bland dem som själva invandrat *** (Tabell 5.44). Detta kan förklaras av de olika traditionerna och förutsättningarna som finns. Lägst är simkunnigheten hos dem som invandrat själva där nio av tio elever kan simma.

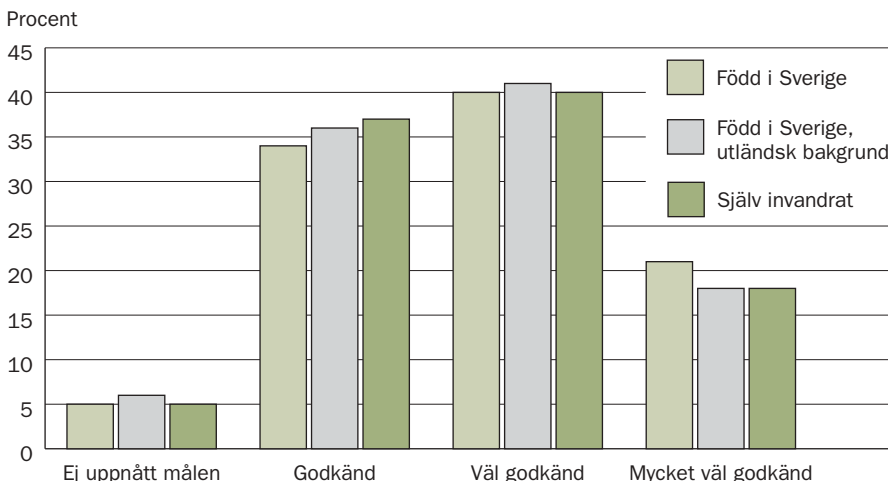
Tabell 5.44 Rapporterad färdighet bland etniska grupper

	Född i Sverige samt minst en svensk förälder	Född i Sverige med utländsk bakgrund	Själv invandrat	
Kan simma 200 meter	97,0	94,6	91,9	***
Kan hitta i skogen med hjälp av karta och kompass	86,5	80,3	73,2	***
Kan dansa minst tre olika danser	65,4	70,5	75,0	*

Likaledes ses relativt stora skillnader mellan etniska grupper med avseende på förmågan att hitta i skogen med hjälp av karta och kompass. Även här är den rapporterade färdigheten högst hos dem med minst en svensk förälder och lägst bland dem som själva invandrat. Ett motsatt mönster ses när det gäller förmågan att dansa. De elever som själva invandrat uppger i högre grad att de kan dans tre olika danser. Elever med minst en svensk förälder har lägst andel som kan dansa tre olika danser*.

Skillnaderna i betyg i ämnet Idrott och hälsa är relativt små mellan etniska grupper (Figur 5.22). Denna skillnad är signifikant för flickor ej födda i Sverige där andelen som ej uppnått målen är högre och andelen MVG lägre (*). De förväntade skillnaderna fanns inte mellan de etniska grupperna i övrigt.

Figur 5.22 Betyg i Idrott och hälsa fördelat på olika etniska grupper

Ekonomiskt kapital

I NU-03 används en indikator på ekonomiskt kapital som bygger på de materiella tillgångar som familjerna förfogar över. Ekonomiskt kapital klassas från 1 (lägst) till 5 (högst). Kategorin 0 är en heterogen grupp som inte kunnat klassas i de andra kategorierna. Denna indikator har systematiska samband med en rad viktiga aspekter på skolämnet Idrott och hälsa.

Det är en signifikant skillnad mellan elever med olika nivåer av ekonomiskt kapital i andelen som gör sitt bästa *** (Tabell 5.45). Ett svagare samband finns mellan att ta ansvar för sitt arbete och ekonomiskt kapital *. Skillnader i att själv kunna bedöma vad de är bra och mindre bra på är betydande ***. Hälften av eleverna med lågt ekonomiskt kapital kan göra detta jämfört med nära två av tre med högt ekonomiskt kapital.

Tabell 5.45 Elevernas bedömning av ansträngning, ansvar och bedömningsförmåga

	Ekonomiskt kapital					
	0	1	2	3	4	5
Gör mitt bästa i Idrott och hälsa ***						
Stämmer mycket dåligt	10,9	3,7	2,8	2,6	3,2	8,0
Stämmer ganska dåligt	4,3	13,4	6,8	7,1	6,9	6,2
Stämmer ganska bra	23,9	35,8	30,5	31,2	25,8	29,0
Stämmer mycket bra	60,9	47,0	59,9	59,2	64,1	56,8
Tar ansvar för mitt arbete i Idrott och hälsa *						
Stämmer mycket dåligt	6,5	4,7	2,6	2,2	2,9	6,8
Stämmer ganska dåligt	6,5	12,2	8,7	9,4	7,4	8,6
Stämmer ganska bra	30,4	35,1	33,6	31,3	25,5	28,4
Stämmer mycket bra	56,5	48,1	55,1	57,0	64,1	56,2
Kan själv bedöma vad jag är bra och mindre bra på i Idrott och hälsa ***						
Stämmer mycket dåligt	4,3	1,5	0,9	1,1	1,9	3,7
Stämmer ganska dåligt	10,9	11,3	4,3	4,5	3,2	8,0
Stämmer ganska bra	34,8	37,6	35,0	34,0	27,2	25,8
Stämmer mycket bra	50,0	49,6	59,9	60,5	67,7	62,6

När det gäller färdigheter ses ingen signifikant skillnad i den rapporterade förmågan att dansa. Betydande skillnader finns i simkunnsighet bland elever med olika ekonomiskt kapital ** (Tabell 5.46). De med lågt ekonomiskt kapital kan nio av tio simma, medan siffrorna är betydligt högre i de andra grupperna. En ännu mer påtaglig olikhet finns när det gäller förmågan att hitta i skogen med karta och kompass ***. Var tredje elev i gruppen med lågt ekonomiskt kapital saknar denna förmåga jämfört med 6 procent av dem med det högsta ekonomiska kapitalet.

Tabell 5.46 Simkunnsighet och orienteringsförmåga bland elever med olika ekonomiskt kapital

	Ekonomiskt kapital					
	0	1	2	3	4	5
Kan simma 200 meter **	95,6	90,8	96,7	95,7	97,9	97,5
Kan hitta i skogen med hjälp av karta och kompass ***	86,4	66,7	81,7	87,0	90,0	91,9

En stor skillnad ses också mellan olika nivåer av ekonomiskt kapital när det gäller betygen i ämnet *** (Tabell 5.47).

Tabell 5.47 Betygsfördelningen inom grupper med olika ekonomiskt kapital

	Ekonomiskt kapital						
	***	0	1	2	3	4	5
Ej nått målen		13,8	10,5	5,3	3,8	3,1	5,3
Godkänd		30,9	45,8	37,0	35,4	27,3	31,4
Väl godkänd		40,7	30,0	39,4	41,6	42,1	41,5
Mycket väl godkänd		14,6	13,6	18,3	19,1	27,5	21,9

Föräldrarnas utbildning

I denna analys klassas föräldrarnas utbildning i tre grupper – förgymnasial, gymnasial och eftergymnasial utbildning. Ett svagt samband ses mellan föräldrarnas utbildningsnivå och om eleverna gör sitt bästa * (Tabell 5.48). Detta ses bland annat i att drygt varannan med kortutbildade föräldrar instämmer mycket i att de gör sitt bästa jämfört med drygt 60 procent av dem med eftergymnasialt utbildade föräldrar. Ett svagt samband finns mellan ansvarstagande och föräldrarnas utbildning *. Högre utbildning har samband med större andel som tar ansvar för sitt arbete i Idrott och hälsa.

Tabell 5.48 Elevernas bedömning av ansträngning och ansvar

	Föräldrars utbildningsnivå		
	Förgymnasial utbildning	Gymnasial utbildning	Eftergymnasial utbildning
Gör mitt bästa i Idrott och hälsa ***			
Stämmer mycket dåligt	5,6	4,1	2,7
Stämmer ganska dåligt	5,6	8,9	6,0
Stämmer ganska bra	32,3	30,8	28,1
Stämmer mycket bra	56,6	56,2	63,1
Tar ansvar för mitt arbete i Idrott och hälsa *			
Stämmer mycket dåligt	4,2	4,1	2,3
Stämmer ganska dåligt	9,9	10,1	7,4
Stämmer ganska bra	35,9	32,1	29,4
Stämmer mycket bra	50,0	53,7	60,9

Det var ingen skillnad mellan elever med olika utbildningsnivå hos föräldrarna i förmågan att simma eller att dansa minst tre danser. Ett samband finns mellan orienteringsförmåga och föräldrarnas utbildning ** (Tabell 5.49). Var femte med kortutbildade föräldrar och var åttonde med högutbildade föräldrar kan inte orientera.

Tabell 5.49 Elevernas självskattade orienteringsförmåga samt erhållna betyg i grupper med olika utbildningsnivå hos föräldrarna

	Föräldrars utbildningsnivå		
	Förgymnasial utbildning	Gymnasial utbildning	Eftergymnasial utbildning
Kan hitta i skog med hjälp av karta och kontakt ***	79,6	82,9	87,2
Betyg i idrott och hälsa ***			
Ej nått målen	10,9	8,7	3,3
Godkänd	43,1	38,5	29,2
Väl godkänd	33,0	37,1	42,2
Mycket väl godkänd	12,9	15,7	25,3

En stor skillnad finns i betygens fördelning bland elever vars föräldrar har olika utbildningsnivå *** (Tabell 5.49). Andelen som inte når målen är tre gånger så stor i gruppen med föräldrar med förgymnasial utbildning jämfört med de högutbildade. Andelen med mycket väl godkänt är dubbelt så hög i den senare gruppen jämfört med den tidigare.

Sammanfattningsvis

De flesta elever är intresserade av ämnet, gör sitt bästa och tar ansvar för sitt arbete. En majoritet av eleverna är också med och rör på sig under lektionerna. Vidare uppger en majoritet av eleverna att det är trevlig och positiv stämning under lektionerna. Värt att notera är dock att många elever tycker att det ibland är störande ljud och dålig ordning. Trots att en stor grupp av eleverna uppger en rad positiva aspekter är det viktigt att uppmärksamma de elever som på olika sätt uttrycker sig i negativa termer. I detta avseende är skillnader mellan pojkar och flickor värda att beakta.

Beträffande etnicitetsfrågan framkommer inte några anmärkningsvärt stora skillnader inom de olika grupperna. När det gäller ekonomiskt kapital och föräldrars utbildning kan sägas att ju högre ekonomisk kapital och utbildning desto bättre betyg. Den starkaste enskilda faktorn för elevernas betyg är dock elevens aktiva idrottsutövande på fritiden.

Men det finns även ett behov av att analysera olika bestämningsfaktorer samtidigt. Under analysarbetet har olika modeller för att närmare undersöka den relativa betydelsen av olika faktorer prövats. En modell är att använda ordinal regression, en modell som bara använder det förhållandet att data är rangordnade och inte förutsätter en starkare metrik. I denna analys har vi använt aspekter som ingår i den generella elevenkäten, vilket ger ett större antal elever (6 788) i analysen än om den baseras bara på dem som besvarat IH-enkäten.

Hur kan exempelvis variationen i betyg i Idrott och hälsa förklaras? Faktorer att beakta i detta sammanhang är elevens aktiva utövande av idrott, kön, etnicitet, föräldrarnas utbildningsnivå, det kulturella och ekonomiska kapitalet. Då det finns ett nära samband mellan föräldrarnas utbildningsnivå och det ekonomiska kapitalet *** ingår i denna analys endast den förstnämnda faktorn. Den ordinala regressionsanalysen visar då att följande faktorer har betydelse för betyget i ämnet, i fallande ordning, *egen idrottsaktivitet, föräldrars utbildning, kön* och *kulturellt kapital*. Däremot har inte etnicitet en egen betydelse utan kan förklaras med de nämnda faktorerna.

**Skolämnet idrott och
hälsa – en jämförelse
mellan 1992 och 2003**

6. Skolämnet Idrott och hälsa – en jämförelse mellan 1992 och 2003

År 1992 genomfördes en nationell uppföljning av skolår 9 (NU-92). Den är i vissa avseenden jämförbar med 2003 års undersökning. I detta kapitel görs en del jämförelser mellan de två undersökningar för att ge perspektiv på dagens situation för ämnet, lärandet och förutsättningar för verksamheten, samt att se på vissa förändringar under den senaste tioårsperioden.

Vid tidpunkten för de två studierna styrs ämnet av två olika kursplaner, med såväl olika skrivsätt som formuleringar. Detta gör att frågorna med nödvändighet ibland ställs på olika sätt. Jämförelser mellan studierna måste således betraktas med viss försiktighet, men intressanta mönster framkommer ändå i jämförelsen.

Datainsamlingen och registreringen av elevdata för NU-92 ägde rum under vårterminen 1992 där en lektionstimma disponerades. I enkäten till eleverna deltog 1 088 av de totalt 1202 utvalda eleverna, vilket ger ett bortfall på 9,8 procent. Totalt deltog 546 flickor (50,2 %) och 522 pojkar (49,8 %). I NU-03 utvaldes totalt 2 407 elever inom Idrott och hälsa, och besvarades av totalt 2 188 elever. Det uppkom ett bortfall omfattande 9,1 procent av eleverna. Bortfallet var lägre för pojkarna och högre för flickorna. Det vanligaste skälet får bortfall var sjukdom.

Lärarenkäten inom NU-92 besvarades av totalt 47 lärare. Alla tillfrågade besvarade enkäten 1992. Av de deltagande lärarna var 29 män och 18 kvinnor. I NU-03 är det 88 lärarna som fått enkäten och 68 lärare besvarade den. Det motsvarar ett deltagande på 82,9 procent. Sju manliga och sju kvinnliga lärarna deltog inte i NU-03. Bortfallet 2003 var alltså 17,1 procent jämfört med inget bortfall alls 1992. Totalt deltog 38 manliga och 30 kvinnliga lärare i den särskilda enkäten till lärarna inom ämnet Idrott och hälsa.

Det är med andra ord ett större undersökningsmaterial som finns inom NU-03 än NU-92. Fler lärare deltog i NU-03 men bortfallet i gruppen var större än 1992. Bland eleverna var deltagandet något lägre 1992 jämfört med 2003. Men bortfallet var mycket litet i jämförelse med andra enkätundersökningar.

6.1. Vad har eleverna lärt sig?

Det är mycket som förändrats mellan 1992 och 2003. Ämnet har bytt namn från Idrott till Idrott och hälsa. Läroplanen och betygssystemet är annorlunda. Lärarutbildningen har förändrats. Även synen på ämnet som det ter sig i den allmänna samhällsdebatten har ändrats (se exempelvis kapitel 3). I detta avsnitt

skall en rad jämförelser göras när det gäller vad eleverna berättar att de lärt sig.

Inledningsvis tar vi utgångspunkt i en fråga i NU-92 som löd:

”Vad innebär skolans idrottsundervisning för dig? Sätt ett kryss för varje rad på skalan”.

I denna jämförelse anger andelarna som instämmer i de presenterade påståendena. Dessa jämförs med likartade frågor som ingår i NU-03. Genomgående redovisas pojkar och flickor separat och även när det är signifikanta könsskillnader i de två studierna (*=.05, **=.01, ***=.001).

Om kropp och hälsa

En speciell aspekt på lärandet i ämnet är att detta har att göra med barnens hälsa. Mår de bra beror det förstås inte bara på vad som sker i skolan (Tabell 6.1). Med den utformning som frågan hade är det intressant att notera att sex av tio elever 1992 mår bättre av att de deltar i skolans idrottsundervisning. Om vi jämför med NU-03 berörs detta bland annat i frågan om hur synen på kroppen förändrats av undervisningen. Här ses en signifikant könsskillnad – pojkar har i större utsträckning fått en ökad positiv syn på kroppen. I jämförelse med NU-92 är det en lägre andel flickor som redovisar en positiv effekt av undervisningen.

Tabell 6.1 Hälsoupplevelse

	Pojkar	Flickor	Totalt
NU-92: Jag mår bättre av skolans idrottsundervisning	60,1	59,6	59,9
NU-03: Ökad positiv syn på min kropp	64,6	43,8	54,3***

Som en följd av undervisningen har konditionen enligt eleverna ökat i stor utsträckning vid båda tillfällena för både flickor och pojkar (Tabell 6.2). Detta redovisas oftare i NU-03 än i NU-92. Den parallella frågan i NU-03 visar också att flickor i lägre utsträckning än pojkar fått en ökad kondition, styrka och rörlighet.

Tabell 6.2 Kondition

	Pojkar	Flickor	Totalt
NU-92: Känner mig starkare, bättre kondition	63,3	64,5	63,9
NU-03: Min kondition, styrka och rörlighet har ökat	78,1	75,1	76,5***

Elever anger i högre uträkning i NU-03 att de i undervisningen i Idrott och hälsa fått lära sig att träna sin styrka och rörlighet än i NU-92 att de lärt sig sköta sin kropp och hälsa (Tabell 6.3). Detsamma gäller för påstående att de lärt sig om sambandet mellan levnadsvanor och hälsa. I båda undersökningarna ser man dock att det i högre grad är pojkar än flickor som lärt sig detta. Noteras bör emellertid att frågorna är ställda på olika sätt och det kan givetvis vara så att eleverna tolkar dem olika, men på grund av att skillnaderna är tämligen stora är det ändå intressant.

Tabell 6.3 Lära sig sköta kropp och hälsa

	Pojkar	Flickor	Totalt
NU-92: Sköta kropp och hälsa	29,1	28,8	28,9***
NU-03: Lärt mig hur jag kan träna min kondition, styrka och rörlighet	64,4	54,0	59,2***
Lärt mig om sambanden mellan levnadsvanor och hälsa	47,0	37,1	42,0***

Pojkar var mycket oftare än flickor inte alls nöjda med sin kropp i NU-92, 33,6 procent jämfört med 10,6 procent hos pojkar respektive flickor (Tabell 6.4).

Tabell 6.4 Kroppsuppfattning (NU-92)

	Pojkar	Flickor	Totalt***
Ej svar	1,5	1,1	1,3
Tycker om	1,8	7,3	4,6
Någorlunda nöjd	10,9	24,2	17,6
Inte nöjd	52,2	56,8	54,5
Tycker inte alls om	33,6	10,6	18,8

I NU-03 finns ingen direkt motsvarande fråga. Det är dock intressant i detta sammanhang ta upp om undervisningen bidragit till en positiv syn på kroppen (Tabell 6.1). Denna har ökat mer hos pojkar och minskat mer hos flickorna. Hos nära hälften av flickorna har synen på kroppen inte påverkats jämfört med var tredje pojke. Var fjärde pojke rapporterar att de fått en mycket ökat positiv syn på kroppen av undervisningen jämfört med var åttonde flicka.

Men vid en jämförelse med resultaten från studien hösten 2002 (se kapitel 3) (Ericsson m fl 2003) verkar andelen som är nöjda med sin kropp vara högre 2002 i jämförelsen med 1992. För pojkarnas del var 13 procent nöjda 1992 jämfört med 52 procent 2002 och för flickorna var motsvarande andelar 32 procent och 43 procent.

Om känslor och upplevelser

Av NU-03 framgår att det är en majoritet av både pojkar och flickor som anser att ämnet Idrott och hälsa är roligt, dock vanligare bland pojkar än flickor (Tabell 6.5). I NU-92 ställdes frågan på ett annorlunda sätt. Där frågade man om eleverna tyckte att det var roligare ju mer de fick lära sig och pröva på. Även i denna undersökning är det en majoritet av eleverna som instämmer i detta. I NU-92 är det dock något vanligare att flickor än pojkar tycker att det blir roligare ju mer de lär sig och får pröva på.

Tabell 6.5 Roligt

	Pojkar	Flickor	Totalt
NU-92: Lära mig/pröva på desto roligare	56,0	60,8	58,4
NU-03: Tycker det är roligt	67,8	57,9	62,8***

NU-03 visar att självförtroendet ökar i mindre utsträckning för flickor än för pojkar (Tabell 6.6). Skillnaderna är tämligen stora då två tredjedelar av pojkarna uppger att självförtroendet ökat mot knappt hälften av flickorna. I NU-92 såg frågan annorlunda ut men är ändå intressant att jämföra med NU-03. Av NU-92 framgår att det är något fler pojkar än flickor som känner sig glada och lyckliga under lektionerna i Idrott och hälsa.

Tabell 6.6 Positiv känsla

	Pojkar	Flickor	Totalt
NU-92: Jag känner mig glad och lycklig	45,9	40,2	42,9*
NU-03: Mitt självförtroende ökar	67,1	48,8	58,0***

I undersökningen 1992 var det fler flickor än pojkar som kände sig klumpiga och bortkomna medan det i NU-03 var flera pojkar än flickor som kände sig klumpiga (Tabell 6.7). Intressant att notera är alltså att könsskillnaderna i de båda studierna är omvända. I NU-03 finns en mer nyanserad bedömning, där

könsskillnaderna är stora, vilket för att det trots relativt små skillnader i medelnivån det är signifikanta skillnader mellan pojkar och flickor.

Tabell 6.7 Känsla av klumpighet

	Pojkar	Flickor	Totalt
NU-92: Jag känner mig klumpig och bortkommen	7,2	13,2	10,2***
NU-03: Känner mig klumpig	11,5	10,1	10,8***

Betydligt fler flickor än pojkar anser i NU-92 att det är obehagligt när andra titta på dem (Tabell 6.8), medan det är fler pojkar än flickor som inte vill byta om med andra enligt NU-03. I båda fallen är skillnaderna signifikanta. Dock är frågorna ställda på olika sätt och frågan i NU-92 behöver nödvändigtvis inte handla om hur det känns i omklädningsrummet. I båda fallen handlar det emellertid om elevernas känslor inför att visa sig för andra elever.

Tabell 6.8 Obehagligt med idrotten i skolan

	Pojkar	Flickor	Totalt
NU-92: Det är obehagligt när andra tittar på mig	12,2	23,1	17,7***
NU-03: Vill inte byta om med andra	17,1	10,6	13,8***

I NU-03 menar fler flickor än pojkar att det är oviktigt att tävla (Tabell 6.8) på lektionerna i Idrott och hälsa. Det är även fler flickor än pojkar som i NU-92 anger att de mår dåligt av att tävla och jämföras men andra elever.

Tabell 6.9 Inställning till tävlandet

	Pojkar	Flickor	Totalt
NU-92: Jag mår dåligt av att tävla och jämföras med kamraterna	17,1	25,2	21,2***
NU-03: Oviktigt att tävla	27,8	42,6	35,2***

Om ämnets innehåll och betydelse

Det är större andel elever som anger att de lärt sig olika idrottsaktiviteter i NU-03, än andelen elever som i NU-92 svarar att de blivit duktigare i idrott (Tabell 6.10). Här måste dock hänsyn tas till att frågorna är ställda på olika

sätt och kan tolkas olika av eleverna som svarat. I båda undersökningarna är det dock i högre grad pojkar än flickor som uppger att de lärt sig olika idrottsaktiviteter respektive blivit duktigare på idrott. Vad kan detta bero på?

Denna könsskillnad är dock avsevärt mindre uttalad 2003 än 1992, där det enbart är liten skillnad.

Tabell 6.10 Kunskap om idrott

	Pojkar	Flickor	Totalt
NU-92: Jag blir duktigare i idrott	56,4	41,6	47,0***
NU-03: Lärt mig olika idrottsaktiviteter	69,0	68,2	67,1*

Vad anser då eleverna att Idrott och hälsa har för betydelse för fortsatta studier och för att klara skolan bättre? I NU-03 anser eleverna, drygt hälften av pojkarna och två femtedelar av flickorna, att kunskaper i Idrott och hälsa behövs för att klara fortsatta studier (Tabell 6.11). Detta kan jämföras med att det i NU-92 är en lägre andel elever (29 %) som anser att de klarar skolan bättre tack vare idrottstimmar. Intressant att notera är även att det i NU-92 inte är några signifikanta skillnader mellan könen, vilket kan jämföras med NU-03 då det är betydligt fler pojkar (54 %) än flickor (40 %) som anser att kunskaperna är viktiga för fortsatta studier.

Tabell 6.11 Betydelse för studier

	Pojkar	Flickor	Totalt
NU-92: Tack vare idrottstimmar klara jag skolan bättre	29,9	27,8	28,9
NU-03: Kunskaper i Idrott och hälsa kommer jag att behöva för att klara mina fortsatta studier	53,9	39,3	46,5***

Flickor menar att de i lägre utsträckning än pojkar får visa vad de kan i båda studierna (Tabell 6.12). I NU-03 verkar eleverna i avsevärt mycket större utsträckning än i NU-92 få visa vad de kan. De parallella frågorna i NU-03 visa dock på stora skillnader i andelarna som får visa vad de kan. En positiv utveckling kan ses mellan de två studierna i att det har blivit betydligt vanligare att eleverna får visa vad de kan år 2003, men könsskillnaderna är mycket stora.

Tabell 6.12 Visa vad man kan

	Pojkar	Flickor	Totalt
NU-92: Jag får visa vad jag kan	29,0	20,3	24,6***
NU-03: Får visa vad jag kan	86,9	76,0	81,5***

Resultatet från NU-92 visar att det är fler pojkar än flickor som skulle vilja vara duktigare i idrott (Tabell 6.13). I NU-03 är det på en liknande fråga en hög andel av både flickor och pojkar som anser det viktigt att få kunskaper om idrottsaktiviteter. Denna andel är högst hos flickor.

Tabell 6.13 Inställning till att lära mer

	Pojkar	Flickor	Totalt
NU-92: Skulle vilja vara duktigare i idrott	12,9	5,7	9,4***
NU-03: Viktigt att få kunskap om idrottsaktiviteter	58,4	60,7	59,6***

Sammanfattningsvis visar undersökningen på några intressanta förändringar angående elevernas lärande och upplevelser av ämnets innehåll. *För det första* menar fler elever 2003 än 1992 att ämnet bidragit till att deras kondition, styrka och rörlighet har ökat. *För det andra* har deras kunskaper om att sköta sin kropp och hälsa ökat. *För det tredje* verkar eleverna i större utsträckning ha en positiv känsla på lektionerna 2003 än 1992, och *för det fjärde* får eleverna i mycket större utsträckning visa vad de kan i ämnet 2003 jämfört med 1992.

6.2. Nås målen?

Den svenska skolan har under perioden förändrat inriktning och är numera en målstyrd skola. Det är dock intressant att anlägga ett jämförande perspektiv på frågan om att nå målen i relation till om eleverna får betyg i ämnet (1992) respektive når godkänt (2003). Likaledes är det av intresse att jämföra de tre färdigheter som ingår i båda undersökningarna – simning, orientering och dans.

Betyg

I NU-92 redovisades betygen i ämnet idrott för 10 308 elever för hela studien. Till detta kommer 132 elever som inte fått något betyg (1,3 %).

En femgradig relativ betygsskala användes 1992. I ämnesrapporten (Mattsson 1993) påpekades särskilt att det var procentuellt fler flickor än pojkar som har fått betyg 2–3 och att fler pojkar fått de högsta betygen, 4 eller 5.

I dagens skola används en annorlunda målrelaterad betygsskala. Det är med andra ord problematiskt att jämföra mellan de två undersökningarna och egentligen inte möjligt. Två påpekande kan vi drista oss till att göra där vi tittar på resultaten från 1992 och 2003 års studier. Det tycks ha blivit vanligare att eleven inte uppnår målet i ämnet 2003. Detta antyds om man jämför andelen som inte uppnår målen (2003) med andelen som ej fått betyg eller betyget 1 (1992). En likhet är dock att vid båda tillfällena är det vanligare att pojkar får de två högsta betygen än flickor. Frågan om vilka betyg eleverna fått 2003 behandlas i kapitel 5.

Simning

I NU-92 bedömde majoriteten av eleverna att de kan simma. Ingen skillnad sågs mellan flickor och pojkar i bedömd simförmåga (90,4 procent av pojkarna och 93,2 procent av flickorna kan simning).

Även NU-03 visar att en klar majoritet av samtliga elever kan simma, ungefär 95 procent från båda könen rapporterar detta. Det är inte heller här någon signifikant könsskillnad.

Orientering

I NU-92 fick eleverna följande fråga:

”Tänk dig att du under en friluftsdag med orientering på programmet gått vilse i skogen. Du har karta och kompass med dig. Kan du med hjälp av karta och kompass ta dig till en större väg eller byggnad?”. Av flickor angav 14,1 procent att de skulle kunna hitta med karta och kompass jämfört med 5,5 procent av pojkarna. De flesta skulle inte klara denna specifika uppgift.

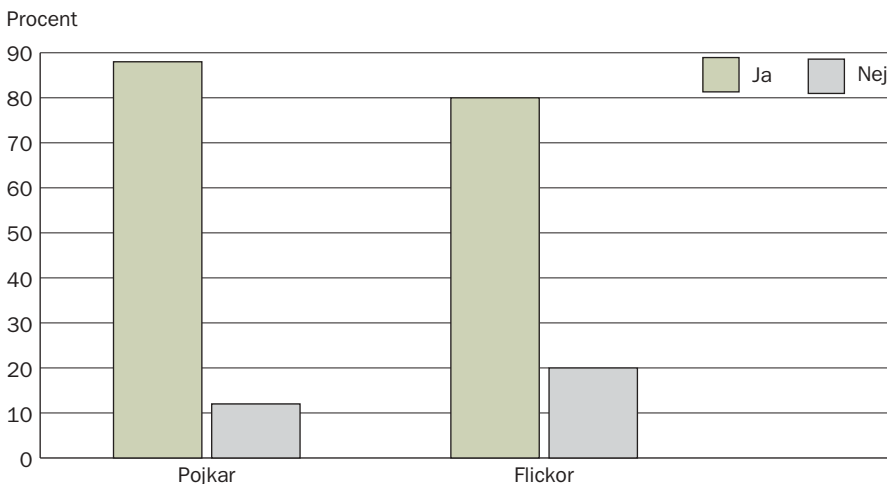
Eleverna fick också bedöma om de själva skulle klara aktiviteten orientering (Tabell 6.14). Pojkar kan i högre utsträckning klara av orientering (87,4 vs 73,9 procent).

Tabell 6.14 Klarar att orientera (NU-92)

	Pojkar	Flickor	Totalt***
Ej svar	1,1	0,7	0,9
Aldrig prövat	3,3	2,3	2,6
Kan hjälpligt	8,1	22,9	15,5
Kan ganska bra	33,0	38,8	35,9
Kan bra	36,3	27,8	32,1
Kan mycket bra	17,9	7,3	12,6
Totalt	542	546	1 088

I NU-03 ställdes frågan om eleverna ansåg att de ”Kan hitta i skogen med karta och kompass”. Majoriteten av eleverna oavsett kön svarade att de kunde detta (Figur 6.15). Det är dock en signifikant skillnad mellan pojkar och flickor i att kunna hitta i skogen med karta och kompass ***. (Figur 6.1) Nästan nio av tio pojkar anser sig kunna hitta med karta och kompass, jämfört med cirka åtta av tio flickor.

Figur 6.1 Kan hitta i skogen med karta och kompass (NU-03)

Dans

I undersökningen 1992 fick eleverna beskriva hur de tror att de kan klara en rad olika aktiviteter däribland dans. I tabell 6.15 redovisas andelarna bland pojkar och flickor som anser att de kan ganska bra, bra eller mycket bra kan dansa fem olika danser. För alla dessa danser redovisar flickorna oftare att de kan dem.

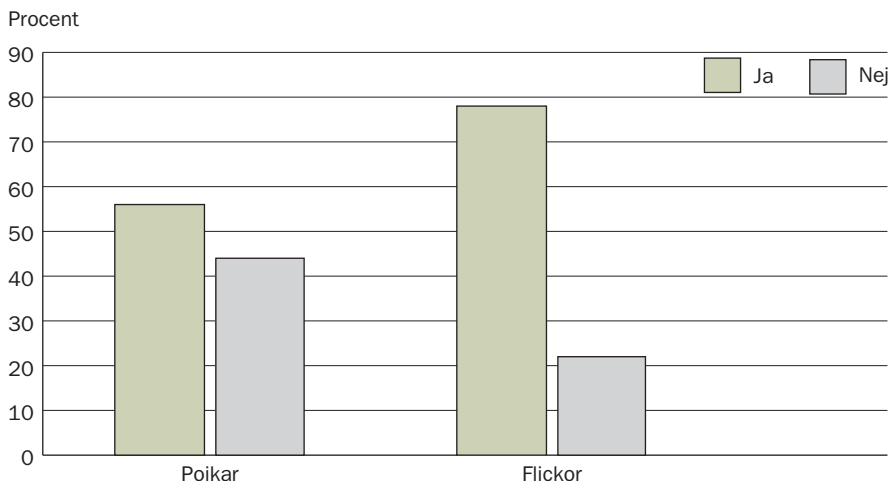
Tabell 6.15 Klarar olika danser (NU-92)

Klarar du följande aktiviteter	Pojkar	Flickor	Totalt	Sign
Schottis	25,8	46,5	36,2	***
Vals	39,1	71,2	54,4	***
Foxtrott	45,5	60,3	52,9	***
Bugg	60,6	86,4	73,7	***
Disco	66,0	89,2	77,7	***

I NU-03 fick eleverna istället svara på frågan om de kunde dansa tre olika danser, det var alltså inte specificerat vilka danser som avsågs. Av resultatet framgår att det även vid undersökningen 2003 var det flickorna som i högre utsträckning än pojkarna ansåg sig kunna dansa tre olika danser *** (Figur 6.2).

Figur 6.2 Kan dansa minst tre olika danser (NU-03)

Vid en jämförelse av de ovanstående två frågorna från NU 92 respektive NU-03 kan noteras att dans verkar vara något som flickorna kan i större utsträckning än pojkarna. I båda undersökningarna är det signifikanta skillnader mellan könen. Flickorna svarar att de i högre utsträckning kan dansa olika danser. Även de procentuella skillnaderna mellan könen är ungefär lika stora vid båda undersökningstillfällena.

Sammanfattningsvis: När det gäller elevernas kunskaper i simning, orientering och dans framkommer likartade mönster i NU-92 som i NU-03. Det är en majoritet av eleverna som uppger att de kan simma respektive orientera. Det är en mindre del av eleverna som kan dansa, och det är något som flickor kan i större utsträckning än pojkar.

En intressant förändring är att det tycks vara vanligare att eleverna *inte* uppnår målen 2003 jämfört med 1992.

6.3. Lärarens perspektiv och inriktning

Vilka är lärare?

I NU-92 ingår en särskild lärarenkät, som besvarades av 47 idrottslärare. Av dessa var 83 procent av de manliga lärarna och 56 procent av de kvinnliga lärarna verksamma inom idrottsrörelsen. De manliga lärarna var signifikant oftare verksamma inom idrottsrörelsen än de kvinnliga *. Fyra av fem lärare ansåg att det egna idrottsintresset hade stor betydelse för valet av yrket. Andra viktiga motiv att bli idrottslärare var intresse för barn (40 %), vilket var vanligare bland de kvinnliga lärarna (67 vs 28 %). Därefter följde intresse för undervisning och lediga somrar. Lönen var inget motiv av stor betydelse.

I NU-03 deltog 68 lärare, varav 33 var män och 35 kvinnor. Det är en hög andel lärare som är aktiva inom idrottsrörelsen, en högre andel bland de manliga än de kvinnliga lärarna (76 % mot 63 %). En lägre andel av lärarna är aktiva inom skolidrottsförbund, 22 procent av de manliga lärarna och 9 procent av de kvinnliga.

I jämförelse med NU-92 är de kvinnliga lärarna oftare med i idrottsrörelsen och de manliga är i något lägre utsträckning aktiva i idrottsrörelsen 2003. Det är dock fortsatt vanligare att de manliga jämfört med de kvinnliga lärarna är aktiva i idrottsrörelsen, men denna skillnad har minskat.

Om inriktningen

Lärarna fick i NU-92 ange hur viktiga olika lärarkompetenser var (Tabell 6.16). Det viktigast är att vinna eleverna förtroende, vara en duktig organisatör och att ha en empatisk förmåga. Egen fysiska aktivitet eller idrottsliga färdigheter hos läraren bedöms som mycket viktiga av var femte lärare. Det var ingen skillnad mellan kvinnliga och manliga lärare.

Tabell 6.16 Oviktigt och viktigt för lärarkompetensen inom idrottsläraryrket (NU-92)

	Oviktigt	Mycket viktigt
Egen fysisk aktivitet/idrottslig färdighet	2,1	21,3
Duktig organisatör	0	76,7
Flexibel, förändringsberedd	0	59,6
Förmåga att vinna elevers förtroende	0	89,4
Ha en pedagogisk grundsyn som konsekvent präglar undervisningen	0	46,8
Djupa ämneskunskaper	0	46,8
Empatisk förmåga (kunna sätta sig in i hur eleverna känner/tänker)	0	74,5

Lärarnas inriktning i undervisningen belystes i NU-03 bland annat i en fråga om vad som lärarna tycker är de tre mest viktiga och de tre minst viktiga sakerna som skolans idrottsundervisning skall ge eleverna (Tabell 6.17). Det mest viktiga är att ha roligt genom fysisk aktivitet, vilket anges av två av tre lärare som mest viktigt. Därefter följer lära sig samarbeta, förbättrad fysik, pröva på många idrottsaktiviteter, lära om hälsa och få en positiv syn på kroppen. Minst viktigt anser en stor majoritet av lärarna det vara att lära sig konkurrera och tävla. Många anser också att den kritiska förmågan som minst viktigt att utveckla.

Tabell 6.17 Lärarnas bedömning av mest och minst viktigt att skolans idrottsundervisning ger eleverna (NU-03) (%)

	Mest viktigt	Minst viktigt
Utveckla sin kreativitet	3	7
Förbättrad fysisk	38	0
Bättre självförtroende	26	0
Kunskap i idrottsaktiviteter	18	4
Lära sig samarbeta	47	0
Lära sig konkurrera	0	82
Pröva på många idrottsaktiviteter	35	0
Lära sig använda kunskaper från andra ämnen inom Idrott och hälsa	0	18
Ha roligt genom fysisk aktivitet	65	1
Springa av sig	1	35
Lära sig om hälsa	32	0
Tävla	0	75
Få en positiv syn på sin kropp	29	0
Utveckla sin kritiska förmåga	0	59
Annat	29	0

Lärarna fick också ange vilka utgångspunkter de har i sin undervisning. En stark och vältränad kropp anger nära tre av tio lärare som viktigt. Nära hälften av lärarna, 48 procent, anger att en god fysisk förmåga att kunna utöva olika idrottsgrenar som en hög grad viktig utgångspunkt i undervisningen. En stor majoritet lyfte fram som en i hög grad viktig utgångspunkt i undervisningen att medverka till att eleverna utvecklar ett positivt förhållande till den egna kroppen.

Vilka förutsättningar finns?

En viktig förutsättning för verksamheten är vilka lokaler och resurser som står till förfogande. I NU-92 tillfrågades om hur ofta det fanns tillgång till en rad olika undervisningslokaler (Tabell 6.18). De allra flesta har tillgång till bollplaner, löpstig, anläggning för friidrott, och gymnastiksal. Den högsta andelen lärare saknar styrketräningslokal och simhall. Halv gymnastiksal för särundervisningen saknas var femte lärare och att hela 17 procent aldrig har tillgång till friluftsterräng är uppseendeväckande.

Tabell 6.18 Tillgången på undervisningslokaler (NU-92)

	Aldrig	Sällan	Minst 1 gång i veckan
Gymnastiksal/idrottshall	8,5	29,8	58,5
Halv gymnastiksal	21,3	4,3	63,9
Styrketräningsrum	40,4	12,8	42,6
Bollplan/-er	4,3	8,5	87,2
Friluftsterräng	17,0	25,5	55,3
Löpstig	10,6	10,6	76,6
Anläggning för fri idrott	12,8	14,9	65,9
Isbana	8,5	42,6	45,5
Simhall	29,8	59,6	8,5

En bild av detta ger frågan i NU-03 om vilka undervisningsplatser lärarna använder (Tabell 6.19). De vanligaste platserna för undervisning är gymnastiksal, motionsspår, skogsområde och grus- och gränsplan, som alla används av åtta av tio lärare eller mer. Drygt hälften använder simhall, ishall/isplan och friidrottsarena. Minst vanligt är att man använder teorilokal. Mönstret bland manliga och kvinnliga lärare är relativt lika med undantag för bollhall, simhall och skogsområde, som används i större utsträckning av de manliga lärarna.

Tabell 6.19 Undervisningsplatser som lärarna använder (NU-03) (%)

	Manliga	Kvinnliga	Totalt
Bollhall	36	60	49
Friidrottsarena	58	54	56
Grusplan	73	89	81
Gräsplan	73	89	81
Gymnastiksal	91	86	88
Ishall/isplan	52	63	57
Motionsspår	85	89	87
Simhall	73	54	63
Skogsområde	91	77	84
Teorilokal	24	17	21
Styrketräningslokal	33	49	41
Dans/aerobicslokal	15	20	18

Frågorna är olika formulerade i NU-92 och NU-03, men en jämförelse görs mellan att aldrig ha tillgång till lokalt (NU-92) med att aldrig använda (NU-03) framkommer några intressanta skillnader. Gymnastiksal saknas oftare 2003 än 1992 (12 % mot 9 %). Simhall saknas likaså oftare (37 % mot 30 %). Andra undervisningsplatser som saknas oftare är isbana (43 % mot 9 %), friidrottsarena (44 % mot 13 %), bollplaner (19 % mot 4 %). Motionsspår och skogsområden är i stort oförändrade som undervisningslokaler för idrott och hälsa.

Majoriteten av lärarna i NU-03 tycker att lokalerna är ändamålsenliga. Det är dock var femte lärare som anser att lokalerna inte är ändamålsenliga.

Sammanfattningsvis: Majoriteten av lärarna verkar ha tillgång till ändamålsenliga lokaler enligt båda studierna. Men givetvis framkommer problem i såväl NU-92 som i NU-03, exempelvis vad gäller användandet av/tillgången till simhallar.

**Slutsatser,
utvecklingsmöjligheter
och utvecklingsbehov**

7. Slutsatser, utvecklingsmöjligheter och utvecklingsbehov

I detta avslutande kapitel kommer resultatet av studien att sammanfattas och kommenteras. Vidare kommer utifrån denna studies resultat några teman för utveckling i ämnet att lyftas. Kapitlet presenteras under rubrikerna: lärmiljö; ämnesinnehåll; betyg och bedömning; arbetsformer, inflytande och delaktighet; faktorer som kan förklara utfallet samt utveckling av ämnets identitet.

7.1 Lärmiljö

Elevernas intresse för ämnet är enligt både elever och lärare *mycket* stort. Ämnet uppfattas även som intressant i jämförelse med övriga ämnen i grundskolan. Eleverna gör sitt bästa och uppger att de tar ansvar för sitt arbete. Många elever har lust att lära mer i ämnet och tycker ämnet är nyttigt. En hög andel av lärarna och nära hälften av eleverna anser att varje lektion har trevlig, positiv stämning, medan endast var tionde elev och tre procent av lärarna anser att varje lektion har störande oljud och dålig ordning. Intressant att påpeka är att elevernas föräldrar har fått bedöma alla skolämnen när det gäller hur viktiga de är för barnets utveckling och lärande. Här bedöms Idrott och hälsa av föräldrarna som det femte viktigaste ämnet för elevernas framtida utveckling och lärande. Det är alltså i det stora hela en positiv bild av ämnet som framträder i studien av såväl elever, lärare, skolledare och föräldrar.

Men trots de i stort positiva attityderna till ämnet, är Idrott och hälsa givetvis inget problemfritt ämne. Genus blir här en intressant faktor att titta närmare på. Studien visar att pojkar oftare är mer aktiva än flickor under lektionerna. Att vara med men inte röra sig särskilt mycket under lektionerna är tre gånger vanligare bland flickor än bland pojkar. Ett par procent av eleverna uppger att de aldrig är med i undervisningen och fyra procent att de sällan är med. Intressant att studera vidare är givetvis frågan om *varför* dessa elever inte deltar i undervisningen.

17 procent av pojkarna och 10 procent av flickorna uppger att de inte vill byta om tillsammans med andra. Denna grupp har ökat sedan NU-92. Över hälften av eleverna som ej når målen uppger att det stämmer eller att det stämmer ibland att de inte vill byta om med andra vilket kan jämföras med att var fjärde av dem som fått betyget Mycket väl godkänd uppger detta. Det är alltså en stor grupp elever som får en negativ start på lektionerna i och med detta. Frågan blir vad man kan göra åt det?

Det är även en mindre grupp elever som uppger att ämnet Idrott och hälsa påverkar dem *negativt* i vissa avseenden. Även här ser vi skillnader avseende

genus. Drygt sex procent av flickorna uppger med svarsalternativet ”stämmer” att ämnet bidragit till minskat självförtroende eller till en mindre positiv syn på kroppen vilket är en dubbelt så hög andel som pojkarna. Däremot är andelen pojkar som uppger att de känner sig klumpiga (11,5 %) högre i denna undersökning i jämförelse med flickorna (10 %).

I jämförelse med utvärderingen 1992 visar det sig även att upplevelsen av att känna sig klumpig och upplevelse av obehag (andra tittar, vill inte byta om med andra), var vanligare bland flickor år 1992 men nu är vanligare bland pojkar. Uppfattningen att ämnet är roligt/intressant har ökat bland pojkarna men har snarast minskat bland flickorna år 2003, även om intresset hos både pojkar och flickor är fortsatt högt. Elevernas bedömning av ämnets betydelse för studierna i övrigt har ökat betydligt mer bland pojkarna än flickorna. Pojkar uppger i större utsträckning än flickor nu i jämförelse med förra utvärderingen att ämnet bidragit till ett ökat självförtroende hos dem.

I några andra aspekter kvarstår stora könsskillnader. Pojkar anger oftare än flickor att man får visa vad man kan i ämnet. Det är dock totalt sett *mycket* vanligare att elever uppger att de får visa vad de kan i NU-03 (81 %) jämfört med NU-92 (25 %). Flickor är oftare negativt inställda till att undervisningen skall innehålla tävlande än vad pojkar är, och denna attityd har blivit mer utbredd sedan år 1992.

7.2 Ämnesinnehåll

En stor del av eleverna anser att ämnet Idrott och hälsa är roligt och viktigt. Det mest viktiga i ämnet är enligt eleverna att; ha roligt genom rörelse, lära sig samarbeta, känna att kroppen duger, utveckla självförtroende samt att bli mer vältränad. Minst viktigt är enligt eleverna att; tävla, hitta på egna rörelser samt utveckla kunskaper om natur och miljö.

Eleverna anser vidare att ämnet i stor utsträckning *påverkar* deras kondition, styrka och rörlighet, hur de mår, deras lust att röra på sig samt deras samarbetsförmåga. Detta stämmer även väl överens med frågan om vad eleverna anser vara *viktigt* innehåll i skolämnet där 75 procent anser att det är viktigt att ha roligt genom att röra på sig. Cirka två av tre elever anser vidare att det är viktigt att lära sig samarbeta, få känna att kroppen duger, få bättre självförtroende samt bli mer vältränad. Fyra av tio elever uppger med svarsalternativ ”det stämmer” att de får inspiration till att vara fysiskt aktiva på fritiden genom undervisningen i Idrott och hälsa. Det som högst andel elever uppger att de *inte* lärt sig i ämnet, i relation till kursplanen, handlar om ätstörningar (46 %), ifrågasättande av reklambilder (38 %), friluftsliv (36 %) samt dopning (38 %). Här är siffrorna relativt lika oavsett vilket betyg eleverna fått. Men för

alla andra aspekter finns en klar trend att det är färre elever som anger att de *inte* fått kunskap ju högre betyg eleven fått. Vad gäller elevernas kunskaper i simning, orientering och dans framkommer likartade mönster i NU-92 som i NU-03. Det är en majoritet av eleverna som uppger att de kan simma respektive orientera, medan det är en mindre del av eleverna som kan dansa, och detta är något som flickor kan i större utsträckning än pojkar.

Den mest viktiga utgångspunkten för lärarnas undervisning i Idrott och hälsa är att eleverna utvecklar att positivt förhållande till den egna kroppen. Mindre viktigt är att eleverna utvecklar en god förmåga att utöva olika idrottsgrenar samt att eleverna utvecklar en stark och vältränad kropp. Mest *viktigt att undervisningen ger eleverna* är då att ha roligt genom fysisk aktivitet, vilket två tredjedelar av lärarna uppger, följt av samarbete, förbättrad fysisk förmåga, att prova på många idrottsaktiviteter samt att lära sig om hälsa. Minst viktigt uppger lärarna att det är att eleverna lär sig konkurrera och tävla samt utveckla sin kritiska förmåga. Undersökningen visar sammanfattningsvis på några intressanta förändringar från 1992 års studie angående elevernas lärande och upplevelser av ämnets innehåll. *För det första* menar fler elever 2003 än 1992 att ämnet bidragit till att deras kondition, styrka och rörlighet har ökat. *För det andra* har deras kunskaper om att sköta sin kropp och hälsa ökat. *För det tredje* verkar eleverna i större utsträckning ha en positiv känsla på lektionerna 2003 än 1992, och *för det fjärde* får eleverna i mycket större utsträckning visa vad de kan i ämnet 2003 jämfört med 1992.

Att ha roligt och röra på sig

Vi har tidigare nämnt att såväl elever som lärare tycker att det viktigaste med ämnet är att ha roligt genom att röra på sig, följt av att lära sig samarbeta och att få prova på många idrottsaktiviteter. Det minst viktiga enligt eleverna är att tävla, och enligt lärarna är det minst viktigt att lära sig konkurrera och tävla samt att utveckla den kritiska förmågan. Studien visar även att ämnet präglas av att man arbetar tillsammans genom exempelvis lekar och bollaktiviteter, men att diskussioner och reflektioner är mer sällan förekommande.

Det verkar som att med den starka fokuset på aktivitet ofta utifrån fysiologiska förklaringsmodeller (Eriksson m fl 2003), blir utrymmet för reflektion och dialog begränsat. Detta kan tolkas som att innehållet och det som ska läras i ämnet är för givet taget och självklart, och behöver inte diskuteras eller reflekteras över. En annan tolkning skulle kunna vara synen på själva lärandeprocessen, dvs. att "bara man är ombytt och deltar så lär man sig". Det tycks mest handla om att skapa en vana hos eleven – att vara aktiv och röra på sig. Dock saknas reflektioner över det praktiska görandet, vilket innebär att exempelvis alternativa synsätt på hälsa, kropp och fysisk aktivitet sällan kommer till uttryck.

I detta sammanhang är det intressant att resonera om kunskapsutvecklingen i ämnet, speciellt mot bakgrund av de centrala styrdokumenterna som framhåller kunskapsutveckling genom kritisk reflektion, samtal och diskussion. Studien indikerar ett förhållningssätt att ”om eleverna rör på sig och har roligt så är det bra”. Det är det aktiva görandet som fokuseras, inte själva lärandet eller vad eleverna förväntas lära sig. Vi menar att det råder ett för givet tagande i ämnet där ett kritiskt förhållningssätt till det som erbjuds, och där diskussioner om lärandet sällan förekommer.

En annan intressant aspekt i detta sammanhang är att flera undersökningar visar att majoriteten av våra barn och ungdomar rör på sig tillräckligt mycket ur en hälsosynpunkt. Dock kan en grupp barn och ungdomar, ca 10–15 procent, urskiljas som mycket inaktiva. I debatten kretsar frågan ofta kring hur vi ska få denna grupp att bli mer aktiva. Problemet som vi ser det är att det blir lätt att hamna i ett tänkande som enbart handlar om aktivitet kontra inaktivitet i termer av motion. I detta motionstänkande glöms ofta lärandet och kunskapsutvecklingen i ämnet bort. Vi menar att alla barn och ungdomar *inte* behöver ett extra träningspass i veckan. Särskilt inte de som redan är tillräckligt fysiskt aktiva ur en hälsosynpunkt. Frågan väcks då om ämnet är ett rekreations- eller ett kunskapsämne, en fråga som lyfts fram som central såväl i den danska nationella utvärderingen 2004 (EVA 2004) som i Idrottshögskolans studie (Larsson & Redelius 2004).

Att utveckla ett positivt förhållande till den egna kroppen

Med avseende på ovanstående resonemang vill vi visa på en intressant aspekt som handlar om att fundera över om eleverna inte uppfattar att de lärt sig det som lärarna framhåller som viktiga utgångspunkter för undervisningen. I lärarenkäten framkommer att viktiga utgångspunkter i undervisningen är att eleverna utvecklar ett positivt förhållande till den egna kroppen (91 %), i jämförelse med att eleverna utvecklar en god fysisk förmåga för att kunna utöva olika idrottsgrenar (48 %), och att eleverna utvecklar en stark och vältränad kropp (29 %).

Samtidigt på frågan om ämnet har bidragit till en positiv syn på kroppen svarar 5 procent av eleverna att undervisningen har bidragit till en negativ syn på kroppen och 41 procent menar att det är opåverkat. Detta kan jämföras med att (77 %) av eleverna svarar att de lärt sig hur de kan förbättra konditionen och utveckla styrka och rörlighet. Detta antyder för det första att eleverna inte uppfattar att de lärt sig det som lärarna framhåller som viktiga utgångspunkter för undervisningen. För det andra visar det att valet av innehåll samt hur innehållet presenteras har betydelse för vilka synsätt på kropp som eleverna

tar med sig från skolan. I detta perspektiv är det intressant att ställa frågan om vilket val av innehåll som skapar ett positivt förhållande till den egna kroppen?

Andra aspekter av kroppslighet (i ett genusperspektiv), som är värt att notera är att pojkar i högre grad är nöjda med sig själva och mår bättre genom att delta i undervisningen. Exempelvis ökar pojkarnas självförtroende mer än flickornas, pojkar får visa mer vad de kan och får i högre utsträckning än flickor en positiv syn på sin kropp. Å andra sidan visar studien att 11,5 procent av pojkarna känner sig klumpiga (flickor 10 %) och 17 procent av pojkarna vill inte byta om med andra (flickor 10,6 %). Dessa resultat är intressant att jämföra med -92 studien där det var betydligt fler flickor än pojkar som upplevde "klumpighet" och obehag när "andra tittar på mig". Dessa resultat skulle även kunna sättas i relation till den kroppsliga samhällsdiskursen där en "vältrimmad kropp har ett högt värde". I denna samhällsdiskurs är det inte bara det kvinnliga kroppsidealet som fokuseras, utan även det manliga kroppsidealet fokuseras idag i allt större utsträckning.

En viktig fråga är då vad som krävs av undervisningen för att på ett mer påtagligt sätt främja ett positivt förhållande till den egna kroppen? En annan pedagogisk utmaning handlar om trygghet i samband med omklädningsmiljön, där frågan om elevers negativa upplevelser av omklädningsmiljön bör lyftas.

7.3 Betyg och bedömning

Enligt NU-03 är det drygt 94 procent av eleverna som når målen i ämnet och 20,5 procent som får betyget Mycket väl godkänd. Men kan vi i studien se några mönster avseende betygen i Idrott och hälsa?

Övergripande kan sägas att Idrott och hälsa är det enda av grundskolans ämnen där fler pojkar får högre betyg än flickor. Denna skillnad har också ökat sedan 1992 års utvärdering. Intressant att notera är även att manliga lärare ger högre betyg än kvinnliga lärare till både pojkar och flickor.

Måluppfyllelse mätt med skolbetyg visar även ett starkt samband med elevernas självrapporterade aktivitet under lektionerna. Av dem som är med men inte rör sig särskilt mycket får 16 procent av pojkarna och 9 procent av flickorna ej betyg. Bland de elever med de två högsta aktivitetsnivåerna under lektionerna är det mycket få (0,8 %) som ej får betyg i ämnet.

När frågor om innehållet, dvs. vad eleven lärt sig eller inte lärt sig i förhållande till kursplanens skrivningar, relaterades till faktiska betyg fanns det förväntade samband. Högre andel uppger att de lärt sig olika saker i innehållet i grupper med högre betyg. Av resultaten framkommer även att var tredje elev oavsett faktiskt betyg uppger att de *inte* lärt sig om friluftsliv, dopning, reklam-bilder eller ätstörningar, trots att dessa delar lyfts fram i styrdokumentet. En-

dast 34 procent av dem som fick Mycket väl godkänd menar att de fått kunskap om friluftsliv (att vara i skog och mark) under olika årstider.

När det gäller att kunna simma 200 meter uppger en stor majoritet av eleverna att de kan detta. Dock anger drygt tre procent av eleverna med minst betyget Godkänt att de inte kan simma. Andelen elever som får minst betyget Godkänd men som ändå uppger att de inte kan dansa minst tre danser och/eller hitta i skogen med hjälp av karta och kompass är betydligt högre (16 respektive 29 %). Då dessa färdigheter är framskrivna som mål i kursplanen är det anmärkningsvärt att det finns elever, och i vissa avseenden en tämligen stor andel elever, som uppger att de inte klarar respektive färdighet. Färdigheter inom simning, orientering och dans varierar även systematiskt mellan betygsnivåerna. Andelen som inte kan utföra dessa färdigheter är högst bland dem som inte når målen (12, 36 och 45 % respektive) och lägst bland dem som får Mycket väl godkänd (0,4, 7 och 29 % respektive). Siffrorna indikerar att dans knappast intar en central ställning inom ämnet.

Kan vi då se några skillnader i betyg avseende elevernas bakgrund? Små skillnader ses mellan elever vars *föräldrar har olika utbildningsnivå* när det gäller att göra sitt bästa och att ta ansvar för sitt arbete i ämnet. Samma sak gäller förmågan att hitta i skogen med hjälp av karta och kompass. Men studien visar att stora skillnader i betyg finns mellan elever i NU-urvalet vars föräldrar har olika utbildningsnivå. Elever med föräldrar med eftergymnasial utbildning har tre gånger så hög andel Mycket väl godkänd som de med förgymnasial utbildning, vilka i sin tur har fyra gånger högre andel elever som inte nått målen. När det gäller betyg i Idrott och hälsa är skillnaderna marginella mellan *elever med svensk och utländsk bakgrund*. Men vissa skillnader i färdigheter går att se mellan elever med olika etnisk bakgrund. Bland dem som har båda föräldrarna födda utomlands samt de som själva invandrat är det fler som uppger att de inte kan simma eller orientera i skog och mark. När det gäller förmågan att dansa gäller det omvända. Svaga samband kan konstateras mellan *ekonomiskt kapital* och aspekter som att göra sitt bästa, ta ansvar för sitt arbete och bedöma sin egen förmåga i ämnet. Vissa skillnader visar sig också när det gäller att kunna simma och orientera i skog och mark. Men ekonomiskt kapital har störst betydelse när det gäller erhållandet av betygen ej uppnått målen respektive Mycket väl godkänd. För de mellanliggande betygstegen framträder inga skillnader mellan elever med olika ekonomisk bakgrund. Intressant, men inte förvånande är även att det i studien finns starka samband mellan *eget idrottsutövande* och högre betyg i ämnet.

Det är inte möjligt att göra jämförelser av betygen i utvärderingarna 1992 och 2003 eftersom betygssystemen är olika. En likhet är dock att en högre andel pojkar än flickor får något av de två högsta betygen vid båda undersök-

ningstillfällena, samt att en intressant förändring är att det tycks vara vanligare att eleverna *inte* uppnår målen 2003 jämfört med 1992.

Likvärdighet och betyg

Beträffande betygsfrågan finns en problematik med avseende på likvärdighet där studien visar en relativt stor variation i betygssättningen mellan olika lärare. I generella termer kan man säga att den fokusering på fysisk aktivitet som karakteriserar ämnet i praktiken, och som kännetecknas av ett positivt och aktivt deltagande verkar precis som i utvärderingen 2002 (Eriksson m fl 2003) vara en viktig grund för att få godkänt betyg i ämnet. "Bara man är med och är aktiv så får man godkänt." Det visar sig bl a i att bland elever med mycket hög aktivitetsnivå på lektionerna är det få elever som får underkänt.

Studien visar också att många elever får betygen Mycket väl godkänd och Väl godkänd trots att de inte kan dansa och/eller att de inte kan hitta i skogen med hjälp av karta och kompass. Några elever har de högre betygen trots att de inte kan simma. Det finns här en problematik i betygsfrågan och detta är ett område som är i behov av utveckling. Nyckelfrågor att diskutera blir då vad det är som ska bedömas i ämnet, samt vilka kunskapskvaliteter som eleverna ska uppnå för de olika betygsnivåerna?

Ett annat exempel som har bäring på betygen är den motsägelsefullhet som syns i ämnet avseende tävling, prestationer och resultatfokusering. Ämnet kritiseras ibland för att betona tävlingar och resultat i allt för stor utsträckning. Det syns i mycket liten grad i denna studie som helhet bland annat genom att lärarna uppger att de inte anser att det är viktigt att eleverna lär sig konkurrera och tävla i relation till andra faktorer. Inte heller eleverna anser att detta är viktigt i ämnet i jämförelse med andra utgångspunkter. Dock visade utvärderingen 2002 att jämförande resultat i termer av mätbarhet i sekunder eller centimeter förekommer i viss utsträckning i de lokala betygskriterierna för de högre betygen (se Eriksson m fl 2003). Å ena sidan ses alltså inte aktiviteter i syfte att mäta och jämföra resultat som viktiga i ämnet, men å andra sidan verkar detta förekomma vid betygssättningen för de högre betygen.

En annan viktig aspekt på likvärdighetsfrågan är den stora betydelse som fritid och familj har för prestationerna i ämnet. De som når de högre betygsnivåerna är enligt studien aktiva i idrottssammanhang även på fritiden. Möjligheterna till detta är ofta såväl ekonomiskt som socio-kulturellt avhängigt. Ur könsperspektiv är det också intressant att de idrottsaktiviteter som pojkar i stor utsträckning utför på fritiden är de som dominerar i undervisningen (exempelvis bollsporter) och därmed med stor sannolikhet också i underlagen för betygen.

Resultaten pekar på att det finns ett antal områden att förbättra och utveckla för att få en ökad likvärdighet i betygssättningen. Ett handlar om tolkningar

av uppnåendemålen som kriterier för godkänt. Vad innebär exempelvis att kunna simma, eller att kunna orientera i okänd terräng? Samtidigt kan man fråga sig om det är rimligt att få betyget Godkänd eller något av de högre betygen om man inte kan simma eller dansa om eleven i övrigt når målen på de olika betygsnivåerna. En annan fråga handlar om vad eleven ska kunna för att få olika betyg. Det är otillfredsställande att, som utvärderingen visar, en elev i en skola kan få betyget Godkänd fast eleven knappast deltar i undervisningen eller bara byter om och är närvarande men inte deltar aktivt, medan kraven på elever i andra skolor är betydligt högre.

7.4 Arbetsformer, inflytande och delaktighet

Arbetsformerna i idrott och hälsa, som de redovisas av elever och lärare, präglas av fysisk aktivitet, där det är vanligast att eleverna arbetar i grupp följt av enskilt arbete och mer sällsynt att eleverna genomför större arbeten eller projekt. En hög andel av lärarna och nära hälften av eleverna anser att varje lektion har trevlig, positiv stämning, medan var tionde elev och tre procent av lärarna anser att varje lektion har störande oljud och dålig ordning. Diskussioner om det eleverna ska lära sig och kunskapsutveckling genom samtal förekommer i jämförelse med andra ämnen i relativt liten utsträckning. Intressant att konstatera är dock att det i studien framkommer en skillnad beroende på om läraren är behörig eller inte behörig att undervisa i Idrott och hälsa. De behöriga lärarna diskuterar mer tillsammans med eleverna i undervisningen än de obehöriga lärarna.

Relativt andra ämnen är elevernas inflytande högt när det gäller att påverka innehållet i Idrott och hälsa men lägre när det gäller att påverka arbetssättet. Ännu lägre är elevernas möjlighet att påverka hur länge de arbetar med olika områden inom Idrott och hälsa samt deras möjlighet att påverka proven. Pojkar anser oftare att de har inflytande än vad flickor gör. Även här ser vi i studien en skillnad mellan behöriga respektive obehöriga lärare. Elever som undervisas av behöriga lärare uppger i högre grad att de har inflytande över innehållet i undervisningen än de som undervisas av obehöriga lärare.

Lärarna tar sig oftast tid om eleverna undrar över något inom ämnet, och här ger elever och lärare en samstämmig bild. Drygt en tredjedel av eleverna och lärarna anser att detta stämmer *mycket* bra. Däremot är det en högre andel bland lärarna än bland eleverna som anser att det stämmer mycket bra att eleverna får kännedom om betygsriterierna och vad som är står i kursplanen. 50 procent av eleverna och strax över 80 procent av lärarna anser att det stämmer mycket bra att eleverna får kännedom om vad de ska klara för att få ett visst betyg i ämnet. Lärarna ger alltså en mer positiv bild än eleverna avseende

deras kunskaper om kursplan och betygskriterier och kraven för olika betyg. Eleverna (60 %) instämmer i att läraren är bra på att knyta undervisningen till samhället och livet utanför skolan.

En jämförelse mellan NU-92 och NU-03 visar att elevinflytandet i ämnet har ökat i flera avseenden. En högre andel pojkar än flickor rapporterar ett *stort* inflytande i 2003 års studie (7 mot 6 % i NU-92 och 16 mot 12 % i NU-03). När det gäller inflytande i planeringen av verksamheten anger omkring var tionde elev att de har goda möjligheter till detta vid båda tillfällena. I NU-03 är även detta vanligare bland pojkar än flickor. Noteras kan att andra studier visar att elevinflytandet och elevmedverkan framförallt handlar om att få vara med och välja aktivitet (Larsson & Redelius 2004, Danmarks evalueringsinstitut 2004).

7.5 Faktorer som kan förklara utfallet

I resultatredovisningen ges en omfattande beskrivning av *könsskillnader* i ämnet. Exempelvis är pojkar i högre grad nöjda med sig själva och mår bättre genom att delta i undervisningen. Vidare ökar pojkarnas självförtroende mer än flickornas, pojkar får oftare visa vad de kan och får i högre utsträckning än flickor en positiv syn på sin kropp. Men resultaten visar också att det inte gäller alla pojkar. En stor grupp pojkar verkar inte uppleva att ämnet är till för dem. Här behövs mer diskussioner inom ämnet och även mer fördjupade studier såväl om vilka pojkar som flickor det är som inte trivs i ämnet, samt varför det är så. Det är heller inte säkert att genus är det som främst förklarar den här gruppen. Det kan även vara andra faktorer. Exempelvis i en multivariat analys av elevernas betyg visar det sig att det är faktorerna i; elevernas eget idrottsutövande, föräldrars utbildningsnivå, elevernas kön och det kulturella kapitalet som har betydelse för utfallet. Det är således fler faktorer än genus som är viktiga att uppmärksamma.

Huruvida man är *aktiv inom idrott på fritiden* är alltså även det en intressant faktor att studera. I NU-92 var det 16 procent av eleverna som inte utövade någon form av idrott, motion eller friluftsliv på fritiden. Denna andel var högre för pojkar än flickor (18,8 mot 13,2 %). I NU-03 är det elva procent av eleverna som inte aktivt utövar idrott. Könsskillnaden är liten, 9,7 procent av pojkarna och 12,2 procent av flickorna uppger att de aldrig utövar idrott. Med andra ord är det i den senare undersökningen fler som uppger att de är aktiva än för tio år sedan.

Idrottsaktivitet på fritiden har i studien samband med ett antal faktorer. Det visar sig att om eleven är aktiv i idrott på fritiden har det samband med intresset för ämnet, om man gör sitt bästa, om man tar ansvar om man kan bedöma

vad man är bra på samt om man får visa vad man kan. Om man inte är aktiv i idrott finns samband med brister i färdigheter som simning, orientering och dans. Det finns också starka samband mellan eget idrottsutövande och betyget i ämnet. Var man lärt sig spelar också roll. De ”inaktiva” anger här till skillnad mot de mest aktiva att de lär sig merparten av det som ses som ämnets innehåll i skolan, något som indikerar att vissa barn får sin enda fysiska bildning och träning i just skolan.

Andra faktorer där skillnader framkommer är *ekonomiskt kapital* samt *föräldrars utbildning*. Det framkommer att lågt ekonomiskt kapital är förenat med en rad aspekter: de gör i mindre utsträckning sitt bästa, tar i mindre utsträckning ansvar för sitt arbete och kan i mindre grad bedöma sin förmåga i ämnet. De kan även i mindre utsträckning simma och orientera i skog och mark. Påtagliga skillnader i att inte nå målen och få MVG ses också mellan elever med olika ekonomiskt kapital. Högre ekonomiska resurser är således förenat med bättre resultat. En viss skillnad ses även mellan elever vars föräldrar har olika utbildning när det gäller att göra sitt bästa och att ta ansvar för sitt arbete i ämnet. En något större skillnad ses i förmågan att hitta i skogen med hjälp av karta och kompass. En mycket stor skillnad i faktiska betygs ses i studien mellan elever vars föräldrar har olika utbildningsnivå. De med föräldrar med eftergymnasial utbildning har dubbelt så hög andel MVG som de med förgymnasial utbildning, vilka i sin tur också har tre gånger högre andel som inte nått målen.

Vad gäller *etnicitet* är det i det stora hela små skillnader, dock framkommer att intresset för ämnet är högre bland dem som är födda i Sverige med utländska föräldrar och själv invandrat jämfört med dem som fötts i Sverige med minst en svensk förälder. Men när det gäller att ägna sig aktivt åt idrott varje vecka på fritiden är det vanligast i den sistnämnda gruppen. Det finns även skillnader i färdigheter. Ju längre från den svenska kulturen eleven är ju fler kan inte simma eller orientera. När det gäller förmågan att dansa gäller det omvända. Något fler elever med minst en svensk förälder får MVG än andra grupper, men skillnaderna i faktiska betyg är små.

Noteras kan också att inga större skillnader ses i studien *mellan manliga och kvinnliga lärare*.

Det finns också anledning att notera att det i många aspekter finns systematiska mönster, som behöver studeras närmare. Alla dessa faktorer som beskrivits ovan är ännu bara belysta i relativt liten utsträckning. Här behövs fler och även fördjupade studier för att ytterligare problematisera frågor om exempelvis genus eller idrottsaktivitet på fritiden i relation till ämnet.

7.6 Utveckling av ämnets identitet

Skolämnet Idrott och hälsa ska utveckla elevernas hälsa genom rörelseaktiviteter och friluftsvksamhet i olika former. Elevernas kroppar kommer därmed i fokus, och i ämnets praktik verkar finnas ett antal för givet taganden om kropp och hälsa som bör diskuteras ytterligare (se Quennerstedt & Öhman 2004). Det framstår som att ämnets identitet är kluven eller kanske snarare står inför behovet av en djupare diskussion. Vi menar att de resultat som NU-03 visar behöver tas som utgångspunkt för samtal och reflektion bland lärare, skolledare, föräldrar och elever liksom på lärarutbildningarna för att vidareutveckla ämnet.

I styrdokumentet finns även ett antal utgångspunkter eller samband som verkar ses som givna exempelvis mellan mat, motion och hälsa och mellan fysisk aktivitet, livsmiljö, hälsa och livsstil. Är dessa samband givna och hur ser sambanden ut? Detta framgår inte idag, och det är viktiga frågor att reflektera över och diskutera för ämnets fortsatta utveckling. Det finns även ett stort behov av en diskussion kring ämnets innehåll, där de kunskapskvaliteter och kompetenser hos eleverna som ämnet syftar till att utveckla bör stå i fokus. Är ämnet Idrott och hälsa ett kunskapsämne eller ett rekreativämne? Vad ska eleverna lära sig och varför? Andra frågor att fundera över är hur möjligheter för reflektion och kritiskt tänkande kan utvecklas i ämnet? Här finns behov av att vidareutveckla metoder för såväl elevernas aktiva medverkan och reflektion som lärarnas utveckling av sin yrkesroll och professionalitet. För en intressant diskussion om andra områden för utveckling se också Larsson och Redelius (2004).

Det framkommer också att det framförallt är de som är fysiskt aktiva på fritiden som trivs bäst med ämnet, det gäller såväl pojkar som flickor. Det väcker frågan om idrottsrörelsens starka inflytande över ämnet. Vad innebär det i praktiken? Har det inneburit att andra aspekter kring kropp, rörelse och hälsa inte har fått genomslag i praktiken? Även genusperspektivet är centralt att fundera vidare över. Ungdomsåren är en viktig period för lärande, utveckling och mognad. Här kan verksamheten inom idrott och hälsa vara en positiv kraft, men den kan också förstärka en negativ utveckling. Därför behövs en vidareutveckling av ämnet så att det bättre kan möta såväl flickors och pojkars som olika barns skilda behov, intressen och möjligheter till lärande och utvecklande av en god hälsa.

Ett framtida utvecklingsarbete i ämnet måste också mot bakgrund av den betonade hälsoaspekten handla om *vilka* aktiviteter och *hur* en undervisning ser ut som leder till att människor på egen hand kan stärka sin hälsa och välbefinnande i ett livslångt perspektiv.

Referenser

- Alvesson, Mats (1989), *Ledning av kunskapsföretag*. Stockholm: Nordstedts.
- Andersson, Sten (1985), Tingens psykoanalys. I: Sten Andersson, Tom Johansen, Gert Nilson & Dag Østerberg: *Mellan människor och ting* (s 77–92). Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- Annerstedt, Claes (1990), Vart har kroppen tagit vägen? I: Claes Annerstedt red: *Undervisa i idrott. Idrottsämnets didaktik* (s 30–47). Lund: Studentlitteratur.
- Annerstedt, Claes (1990b), Skolgymnastikens utveckling. I: Claes Annerstedt red: *Undervisa i idrott. Idrottsämnets didaktik* (s 48–60). Lund: Studentlitteratur.
- Annerstedt, Claes (1990c), Idrottsämnet och idrottsläraryrollen. I: Claes Annerstedt red: *Undervisa i Idrott. Idrottsämnets didaktik* (s 61–71). Lund: Studentlitteratur.
- Annerstedt, Claes red. (1995), *Idrottsdidaktisk reflektion*. Varberg: Multicare Förlag AB.
- Annerstedt, Claes (2001a), Ämnet idrott och hälsa i ett historiskt perspektiv. I: Annerstedt, Peitersen & Rønholt (red). *Idrottsundervisning – Ämnet idrott och hälsas didaktik*. Göteborg: Multicare.
- Annerstedt, Claes (2001b), Från fysisk fostran till hälsoarbete. I: Annerstedt, Peitersen & Rønholt (red). *Idrottsundervisning – Ämnet idrott och hälsas didaktik*. Göteborg: Multicare.
- Arrhenius, Sara (1999), *En riktig kvinna: om biologism och könsskillnad*. Stockholm: Atlas.
- Asplund, Johan (1987), *Det sociala livets elementära former*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- Barlebo Wenneberg, Søren (2001), *Socialkonstruktivism – positioner, problem och perspektiv*. Malmö: Liber.
- Berger, Peter L. & Luckman, Thomas (1979), *Kunskapssociologi – hur individen formas av sin sociala verklighet*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

- Brante, Thomas & Fast, Eva (1982), *Termer i sociologi. Innebörd och sammanhang*. Stockholm: Liber.
- Bremberg, Sven (1990), *Elevehälsans teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Brügge, Britta; Glantz, Matz & Sandell, Klas (2002), *Friluftslivets pedagogik*. Stockholm: Liber.
- Bøje, Claus & Eichberg, Henning (1994), *Idrættens tredje vej – om idretten i kulturpolitikken*. Århus: Forlaget Klim.
- Cole TJ, Bellizzi MC, Flegal KM, Dietz WH. (2000), Establishing a standard definition for child overweight and obesity worldwide: international survey. *British Medical Journal*, 2000; 320: 1–6.
- Dale, Erling Lars (1989), *Pedagogisk profesjonalitet. Om pedagogikens identitet og anvendelse*. Aurskog: Gyldendal Norsk Forlag.
- Dale, Erling Lars (1999), *Utdaning med pedagogisk profesjonalitet*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Egidius, Henry (2000), *Termlexikon i psykologi, pedagogik och psykoterapi*. Lund: Studentlitteratur.
- Englund, Tomas (1986), *Curriculum as a Political Problem. Changing Educational Conceptions with Special References to Citizenship in Education*. Lund: Hartwell-Bratt. Englund, Tomas 1988: *Urval av innehåll – begränsningar och möjligheter*. Kap. 3 (opublicerad text). Uppsala: Uppsala universitet, Pedagogiska institutionen.
- Eriksson Charli, Gustavsson, Kjell, Johansson, Therese, Mustell, Quennerstedt, Mikael Jan, Rudberg, Karin, Sundberg, Marie & Svensson, Lena (2003), *Skolämnet Idrott och hälsa i Sveriges skolor – en utvärdering av läget hösten 2002*. Örebro: Örebro universitet, Institutionen för Idrott och hälsa.
- EVA (2004). *Idrätt i folkeskolan*. Köbenhavn: Danmarks Evalueringsinstitut, 2004.
- Furumark, Erik (1989), Det ideologiska. I *Häftan för Kritiska Studier, nr 4/89*. Stockholm: HfKS.

Gustavsson, Kjell (1994), *Vad är idrottandets mening? En kunskapssociologisk granskning av idrottens utveckling och läromedel samt en organisationsdidaktisk kompetensanalys* (avhandling). Uppsala: Uppsala universitet, Pedagogiska institutionen.

Gustavsson, Kjell (1996), Idrott och hälsa – ett ämne i tiden? I Agneta Nilsson red: *Är Pippi Långstrump en hälsoupplysare eller hälsorisk. En antologi om hälsoarbetet i skolan* (s 167–175). Stockholm: Skolverket.

Gustavsson, Kjell & Tolgfors, Björn (1996), Lek och idrott som modern företeelse – en betraktelse utifrån ämnet Idrott och hälsa. I Göran Patriksson red: *Aktuell beteendevetenskaplig idrottsforskning. Svebis årsbok 1999* (s 29–64). Lund: Svensk föreningen för beteendevetenskaplig forskning.

Gustavsson, Kjell (2000), Idrott, folkbildning och 'genuskontraktet' (s 61–93). I Göran Patriksson red: *Aktuell beteendevetenskaplig idrottsforskning. Svebis årsbok 2000*. Lund: Svenska föreningen för beteendevetenskaplig forskning.

Gustavsson, Kjell & Svensson, Lena (2002), Idrott som språkspel – ett sökande efter idrottspedagogiska perspektiv. I Göran Patriksson red: *Aktuell beteendevetenskaplig idrottsforskning. Svebis årsbok* (s 41–61). Lund: Svenska föreningen för beteendevetenskaplig forskning.

Hammarberg, Lena (2001), *En sund själ i en sund kropp. Hälsopolitik i Stockholms folkskolor 1880–1930*. Stockholm: HLS Förlag.

Hermansen, Mads (2000), *Lärandets universum*. Lund: Studentlitteratur.

Ilmonen, Kaj (1985), *Behov och civilisation*. Stockholm: Carlssons.

Janik, Allan (1996), *Kunskapsbegreppet i modern filosofi*. Stockholm: Symposium.

Jarvie, Grand & Maguire, Joseph (1994), *Sport and Leisure in Social Thought*. London: Rutledge.

Jespersen, Ejgil (2000), Idrottens kroppsliga mästarlära. I Klaus Nielsen & Steinar Kvale red: *Mästarlära. Lärande som social praxis* (s 167–180). Lund: Studentlitteratur.

Johansen, Tom (1985), Kulissernas regi. I Sten Andersson, Tom Johansen, Gert Nilson & Dag Østerberg: *Mellan människor och ting* (s 25–75) Göteborg: Bokförlaget Korpen.

- Johansen, Tom (1995), Vad innebär det att leva i en teknologisk värld? I Sten Andersson, Tom Johansen, Gert Nilson & Dag Østerberg: *Mellan människor och ting* (s 121–141). Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- Johansson, Thomas & Miegel, Fredrik (1996), Kultursociologi. Lund: Studentlitteratur.
- Kirk, David (1988), *Physical Education and Curriculum Study. Critical Introduction*. London: Croom Helm.
- Karlefors, Inger (2002), *Att samverka eller...? – Om idrottslärare och idrottsämnet i den svenska grundskolan*. Akademiska avhandlingar vid Pedagogiska institutionen, Umeå universitet nr 63.
- Kristensson Uggla, Bengt (2002), *Slaget om verkligheten. Filosofi – omvärldsanalys – tolkning*. Stockholm: Stehag.
- Kroksmark, Tomas (1990), Didaktiken i det didaktiska. I Claes Annerstedt red: *Undervisa i Idrott. Idrottsämnets didaktik* (s 9–29). Lund: Studentlitteratur.
- Larsson, Håkan & Redelius, Karin red. (2004), *Mellan nytta och nöje. Bilder av ämnet idrott och hälsa*. Stockholm: Idrottshögskolan.
- Larsson, Lars Åke (1997), *Tillämpad kommunikationsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Lgr 80 (1980), *Läroplan för grundskolan*.
- Liedman, Sven-Eric (1998), *I skuggan av framtiden. Modernitetens idéhistoria*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
- Lindroth, Jan (1974), *Idrottens väg till folkrörelse. Studier i svensk idrottsrörelse till 1915*. Uppsala: Studiea Historica Upsaliensia.
- Ljunggren, Jens (1999), *Kroppens bildning. Linggymnastikens manlighetsprojekt 1790–1914*. Stockholm: Brutus Österlings bokförlag.
- Lpo 94 (1994), *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet*.
- Lundqvist, Torbjörn (2001), Den nya folkhälsopolitikens framväxt: styrningen från socialt och ekonomiskt perspektiv. I: *Historisk tidskrift*. 4/2001, sid 751–766.

- Lundquist-Wanneberg, Pia (2002), *Idrotten och skolan – svensk skolidrott och skolgymnastik 1919–1962*. Svensk idrottsforskning 2, sid10–14.
- Lundvall, Suzanne & Meckbach, Jane (2003), *Ett ämne i rörelse. Studies in Educational Sciences 65*. Stockholm: HLS förlag.
- Mattsson, Lennart (1993), *Den nationella utvärderingen av grundskolan våren 1992. Idrott huvudrapport*. Skolverkets rapport 25. Stockholm: Skolverket.
- Mead, George, H. (1995), *medvetandet jaget och samhället från socialbehavioristisk ståndpunkt*. Lund: Argos förlag.
- Meckbach, Jane & Söderström, Suzanne (2002), ”Kärt barn har många namn” – idrott & hälsa i skolan. I: Engström, Lars-Magnus & Redelius, Karin (reds.) *Pedagogiska perspektiv på idrott*. Stockholm: HLS förlag.
- Normalplan (1900), *Normalplan för rikets folkskolor*.
- Olsson, Ulf (1999), *Drömmen om den hälsosamma medborgaren*. Stockholm: Carlssons.
- Palmblad, Eva (1990), *Medicinen som samhällslära*. Göteborg: Daidalos.
- Palmblad, Eva & Eriksson, Bengt Erik (1995), *Kropp och politik. Hälsoupplysning som samhällspegel*. Stockholm: Carlssons.
- Quennerstedt, Mikael (2002), Att styra hälsa. I: Patriksson, Göran (red). *Aktuell beteendevetenskaplig idrottsforskning*. Lund: SVEBI.
- Quennerstedt, Mikael & Öhman, Marie (2004), Att skapa hälsosamma kroppar. I: Patriksson, Göran (red). *Aktuell beteendevetenskaplig idrottsforskning*. Lund: SVEBI.
- Reeder, Jürgen (1990) *Begär och etik. Om kön och kärlek i den fallocentriska ordningen*. Stockholm: Symposium.
- Sandahl, Björn (2002), ”Att göra våld på den historiska utvecklingen” – idrottsämnet i det obligatoriska svenska skolväsendet 1960–2000. *Svensk idrottsforskning 2*, sid 32–35.
- Sandell, Klas & Sörlin, Sverker red. (2000), *Friluftshistoria*. Stockholm: Carlssons.

Skolverket (2000), *Grundskolan – Kommentarer till kursplaner och betygskriterier*. Stockholm: Fritzes.

Skolverket (2004), *Nationella utvärderingen av grundskolan 2003 – sammanfattande huvudrapport*. Stockholm: Skolverket.

SOU 1992:94: *Skola för bildning*. Stockholm: Allmänna förlaget.

Sundberg, Marie & Öhman, Johan (2000), *Hälsa och livskvalitet*. I Sandell & Sörlin (red). *Friluftshistoria*. Stockholm: Carlssons.

Tebelius, Ulla (1977), *Analys av gymnastikdokument. Rapport nr 39*. Göteborg: Pedagogiska institutionen, Göteborgs universitet.

Thörn, Håkan (1997), *Modernitet, sociologi och sociala rörelser* (avhandling). Göteborg: Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet.

Uljens, Michael (1988), *Allmän pedagogik*. Lund: Studentlitteratur.

Undervisningsplan (1955), *Undervisningsplan för rikets folkskolor*.

Undervisningsplan (1919), *Undervisningsplan för rikets folkskolor*.

I denna ämnesrapport inom ramen för Skolverkets nationella utvärdering av grundskolan 2003 (NU-03), redovisas en fördjupad analys av resultaten för idrott och hälsa.

Rapporten är framtagen av Nationellt centrum för främjande av fysisk aktivitet hos barn och ungdom (NCF) samt Örebro universitet i samverkan. De forskare som genomfört studien svarar självständigt för innehållet och de ställningstaganden som redovisas i denna ämnesrapport.

Skolverket

www.skolverket.se